

Jókai Mór
Ahol a pénz
nem isten

Mercator
Stúdió

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője.

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 149 1

Mercator Stúdió, 2005

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@t-online.hu

JÓKAI MÓR
AHOL A PÉNZ NEM ISTEN

Bevezetés

Mert hát a pénz mindenütt isten.

Afrika kaffereinél és a Jeges-tenger csukcsjainál; ha nincs is császárkép nyomtatva rá. Egyik helyen a kaurikagyló, másikon a tengeri-kutya-fog a pénz: abban számítanak. Ahány nép, annyi neve az istennek. Talán Buddha, Brahma, Szjadei Hahe, Viclipucli, Jehova? Dehogy! Lak-rúpia, Taël, Millereis, font sterling, tallér, líra, frank, lej, márka, korona, piaszter, rubel, duros, dollár: ez az isten.

A bálványhoz, a láthatatlan istenhez csak azért imádkoznak, hogy segítsen nekik ehhez a másik istenhez, az igazihoz kegybe jutni.

Délelőtt prédikál nekik valaki a mennybéli istenről, a pénzről, arra fölébrednek.

A Jehova kiadja nekik a tízparancsolatot: azt nem fogadják, meg; a pénzisten az ellenkezőjét hirdeti, azt megfogadják: „de lopj, de ölj, add el, vedd meg a szelmet, hamisíts, kívánd a másét, óhajtsd apád és anyád halálát, hogy örökséghez juthass e földön!”

Hogy az emberek a Jehovát, a Krisztust káromolják, az úton-útfélen hallható, de hogy azt a „Krisztus”-t, aki alatt a pénzt értik, szidta volna valaha ember, ez nem történt meg soha.

Akinek pénze van, az a próféta.

Akinek pénze van, az idvezül.

Akinek pénze van, azé a hatalom, az ország és a dicsőség. (Azért ki is maradt ez a három szó a Miatyánkból: nagyon természetesen; mivelhogy a „mi atyánk”-tól csak *kenyeret* kérünk, nem pénzt.)

Milyen világ lehet ott, ahol a „mi Atyánk” ád kenyeret, amennyi kell, ideértve minden földi boldogságot; de ahol a pénzt nem ismerik?

Ilyen hihetetlennek látszó történeteket írtam én le két külön regényben.

Az egyik a jelenkorban folyik le s még jövőre is kiterjed, ennek a címe: „Vashajó a hegytetőn”; a másik kétszáz évvel ezelőtti adatok alapján épült, ennek a címe: „Bona”.

Nem mesék, nem fantazmagóriák, reális helyzetek leírásai, ahogy kezemhez kerültek.

*

Hogy jutottam az első történetnek az adataihoz, azt rövidesen elmondom.

Az Adria Magyar Tengerhajózási Társaságnak igazgatósági tagja vagyok, melynek gőzösei Dél-Amerikáig közvetítik a magyar kereskedést. Egy igazgatósági ülésen a tanácskozásban részt vevő kormányi megbízott kérdést intézett a vezérigazgatóhoz az iránt, mi oka lehet annak a ténynek, hogy az Adria gőzhajóin nincsenek magyar hajóstisztek, hajósapródok alkalmazva, holott Fiumében évek óta fennáll egy tengerészeti akadémia, melyben számos magyar fiú nyer kiképez-

tetést. Kétféle vélemény van az iránt. Az egyik azt állítja; hogy az idegen nemzeti-ségű felsőbb tengerésztisztek (dalmátok, olaszok) durván bánnak a magyar fiúkkal, a matrózok is üldözik őket; a másik nézet ellenben azt vallja; hogy a magyar úrfiak nem szeretik a fáradságos munkát, s a tengerészi sovány élelem nem felel meg a kívánságaiknak. Az igazgató rögtön megfelelt a kérdésre. Sem az első, sem a második feltevés nem helyes. A fiumei tengerészi-iskolából kikerült ifjak mind beválnak a hajós-életpályán; nem is üldözi őket senki; hanem az a körülmény forog fenn, hogy éppen nagyon kitűnő készségük miatt elkapják tőlünk őket az idegen hajósok; különösen a nyelvismeretük teszi őket keresettekké. Ezek beszélnek spanyolul, angolul, franciául, olaszul; a magyar könnyen tanul minden idegen nyelvet, egyéb ismeretekben is kitűnően vannak felkészülve. Amint a mi hajónk valami külföldi kikötőben megállapodik ki- és berakodásra, a mi hajópródukat nagyhamar elszegődtetik angol, amerikai, hollandi hajóra, hadnaggyá előléptetve, busás fizetéssel.

Erre a felvilágosításra az Adria igazgatósága nem hozhatott más határozatot, mint azt, hogy utasította a vezérigazgatóságot, hogy azokat a magyar tengerészifjakat, kiket kitűnő ismereteik és gyakorlati ügyességük miatt szerződtek el tőlünk idegen hajóstársaságok, szerződtesse hozzánk vissza még előnyösebb feltételek mellett, minél előbb.

Ez már kezd foganatosíttatni.

Egy fiatal hajóhadnagyot sikerült visszaszerződtetni az Adria-gőzöshöz, másodkapitányi minőségben.

Ettől az ifjú tengerésztisztől kaptam e kéziratcsomagot, melynek tartalmát regényemben felhasználtam. Ez hála volt tőle azért a buzgóságért, amit a magyar ifjak visszanyerése érdekében tettem. Pedig nem is én tettem.

A jegyzetei elé a fiatal tengerész egy rám nézve kötelező kikötést csatolt.

Hogy regényemben nevéket ne említsek, se geográfiai helymeghatározást, miután őt becsületszava kötelezi, hogy se a történetben működő személyek kilétét, se a történet színhelyét senkinek elárulni nem fogja.

Annálfogva most olvasni fogunk egy regényt, melyben senkinek sincsen neve, a történet helyét nem lehet kitalálni, hol van? Mindent csak sejteni lehet, lélektani megnyilatkozásokból találgatni, és a végén mégis lehetőknek, természetesnek fogja ezt mindenki elismerni.

Hiszen történetek már hihetetlen események a világon.

De megtörténtek.

Első rész

Vashajó a hegytetőn

A Magellán ötárbocos kereskedelmi hajón voltam mint hajóshadnagy alkalmazva két év óta. Vitorlái kívül volt a hajónknak egy compound-gőzgépe is, mely járását gyorsította.

Rio de Janeiróból jöttünk lisztrakománnyal, melyet egy dél-amerikai ország kormánya számára szállítottunk, akinek egy kis parázs háborúja támadt a felkelőivel; a háborúhoz kenyér kell, pusztá kávéval a katona be nem éri.

A liszt magyarországi termény volt, Rio de Janeiróig Adria-gőzös szállította, ott mi vettük át. Az európai hajósoknak nincs kedvük a Cap Hoornot körülhajózázni, a sűrű ködök, ciklonok, mindenféle zátonyok miatt. Különösen félelmesek előttük a dél-amerikai gőzhajók, melyeknek személyzete semmi tengerészszabályt nem ismer: – kapitány, kormányos, matróz mind a fülén fekszik és aluszik; de ha ébren van, annál rosszabb, mert akkor részeg: ha mi „jobbra térj”-t jelvényezünk neki, csak azért is balra irányoz, s belefut a hajónkba.

A mi hajónk brazíliai volt, járatos a veszélyes úton. Útközben sok ellenkezés volt a hajótulajdonossal. Mint ön jól tudja, amely hajón lisztet szállítanak, azon nem szabad se citromot, se narancsot, se állatbőrt, se dél-amerikai fát beraktározni, mert azoknak a bűze átjárja a lisztet, s attól ez élvezhetetlenné válik. A hajótulajdonos pedig szerette volna a nagy hajójának még üresen maradt szakaszait minden közbeeső kikötőben ilyesfélével megtölteni. Én protestáltam ellene, s a kapitány nekem adott igazat. Ő parancsolt.

Ellenben azt követeltem a hajósgazdától, hogy az üres szakaszokba helyezzen el több ivóvízes hordót, aztán meg egynéhány eleven vágni való állatot; a matrózoknak jó a füstölt hús meg a burgonya, de a mi úri keblünk hébe-hóba egy kis friss tokányra, pörköltre vágyik.

A hajósgazda aztán elővette a krétát a zsebéből, s a gőzüst oldalán kiszámította elöttem, hogy mennyi porció ivóvíz jut a meglevőből minden hajóslegényre. Akik dohányt rágnak, azoknak nem kell víz. Eltart az a megérkezésig; ellenben beszerzett az urak számára három kecskét meg három agutit (afféle malacot).

Hogy mennyire igazam volt, ezt már másnap bebizonyította a köd, mely hajónkat meglepte. Olyan köd, amelyről még londoni embernek sincs fogalma. A hajó kormánypadjától nem lehetett a hajó orráig látni, s a kapitány csak szótülkөн át oszthatta a parancsokat.

És amellet teljes szélcsend állott be. A vitorlák kókadtan csüggttek alá rúdjaikról, s a hajó dülöngélt egyik oldaláról a másikra. A nap úgy rémkedett a szürke

égben reggeltől estig, mint egy rézkondér feneke. Emlékeztetett az üres rézkondérra, melyből hiányzott a tokányhoz való vagdalék. Mind a hat állatunkat elfogyasztottuk már. Egy hétig tartott a nagy köd. De fogytán volt az ivóvíz is, a maradékot utalvány mellett osztogatták. A szélcsendben csak a gőzgéppel lehetett előre hatolni, de az is csak félerővel dolgozhatott a sűrű ködben, s amellett folyton kellett a ködkürttel tutultatni nappal és éjjel, hogy szemközt jövő hajóba ne ütközzünk. Éjjel-nappal égtek a lámpások árbocon, hajó orrán.

Fogalmunk sem volt róla, hogy merre járunk.

A nyolcadik napon estefelé egy monszon-fuvallatra felszakadt a sűrű tengeri köd, s felhő-rétegek támadtak belőle az égen. Ezt az egész égkárpitot lángvörösre festé a lemenő nap, s visszatükrözé a tenger, melynek felszíne most már fodrosodni kezdett.

– Még az éjjel megkapjuk a tifont! – mondá a kapitány, s kiadta a parancsot, hogy a vitorlákat be kell göngyölni.

Az egész mindenség égni látszott skarlátpirosban, lángvörösben. Csak a nyugati láthatáron volt a tenger sötétkék, s ellentétet képezett a bíborpalástjából vetkőződő nappal.

Egyszer aztán megszűnt a nap vakító fénye.

Tudjuk, akik valamit olvastunk az optikáról, hogy ez a megnagyobbodott tűzveres égi gömb ott az éghatáron, melybe most már szabad szemmel belenézhetünk, nem a nap maga, hanem annak a légkör által felemelt csalképe.

Most egyszerre egy különös tünemény lepett meg mindnyájunkat.

Amint a napspektrum tűzkorongja a láthatárt érte, egy fehér felhő harapott a szélébe, mely előrenyomult a naptányér közepéig, a felhőt lassan követte egy sötét kúp, mely a tenger színvonalából látszott kiemelkedni, míg egészen eltakarta a leáldozó napot.

– Az ott egy előfok! – kiálta a kapitány, amint a nap letűntével a látóhatáron jól kivehető lett a hegyes kúp. – Az ott a szárazföld!

Ezt mindenki bizonyosra vette.

Csak azt nem bírta senki elképzelni, miért marad meg az a fehér felhő a kúp-nak a csúcán mozdulatlanul, se fel nem száll, se oldalt nem tér el róla, és az alkony pírjától színt nem vesz föl, ahogy felhő szokta.

– Ha ott előfok van, akkor tengeröböl is van – mondá a kapitány. – Jó lesz odamenekülnünk a vihar elől.

Azzal arrafelé irányoztuk a hajó futását, s teljes gőzerővel haladtunk előre.

Az időjárás fényesen bevált. Annyiban fényesen, hogy én még soha annyit mennykőhullást nem láttam, mint a bekövetkezett zivatarban. Valóságos tifton volt. A szél fenéig fölszántotta a tengert, a hullámok az egekig dobálták a hajónkat, s gyorsabban minden gőzerőnél hajtották a folyvást közeledő előfok felé, melynek kúpjáról még az erős vihar sem bírta azt a rejtélyes felhőt elszakítani.

Egyszer aztán a tengerfenékmérő sekély vizet jelzett.

– Zátony felé közelítünk! – kiálta a kapitány. – Le a horgonyokkal!

Parancsa teljesítve lett.

Akinek van egy kis képzelőtehetsége, az kitalálhatja, hogy micsoda multság az: a tomboló vihar közepett egy horgonyra kötött hajó fődélzetén, a kötelekbe kapaszkodva teljesíteni a tengerész-szolgálatot.

Engem azzal a feladattal bízott meg a kapitány, hogy kössem oda magamat az övemnél fogva a gőzkürt kéményéhez, s folyton ismételjem a tutuló bömböléseket, nehogy hegyibünk rohanjon valami más hajó. De ettől a hivatalomtól nagyhamar felszabadított egy kolosszális hullámtorlat, mely keresztülcsapott a fődélzetünkön, behatolt a gépkamrába, kioltotta a kazán tüzét, akkor aztán nem lehetett a gőzkürtnek tovább üvöltözni. Egy újabb, még nagyobb hullámcsapás pedig féloldalra döntötte a hajónkat, az árbocaink a tengert korbácsolták. Azt hittük, hogy el vagyunk veszve. Hajótulajdonosunk a hajónk védszentjének oszlopát átkarolva tartá, s attól kért segítséget.

Én hiszek a védszentekben. Aki nem tud bennük hinni, csak jöjjön a tengerre, ott majd megtanítják rá!

Ennek a magas közbenjárásnak is tulajdonítom, hogy a zimankós viheder, amilyen gyorsan jött, oly hirtelen el is vonult, s átegendte az eget a vízontó fellegeknek, melyek majd zápor-, majd jégesőt zúdítottak alá. Hol fekete, hol fehér sötétség töltötte be körös-körül a világot. Hajónk megint helyreállt, s nekünk csak arra kellett vigyáznunk, hogy ki ne ugorjék alólunk, mikor a horgonylánc visszarántja. Az eső eltartott hajnalig, akkor egyszerre kitisztult az ég, a tenger is elcsillapult.

Mi elbámultunk a látványon, mely előttünk állt. Egy mérföldnyire lehettünk attól a kúptól, melyet meg akartunk közelíteni. Nem partvidék előfoka volt az, hanem egy vulkán. Nem tűzokádó, hanem vízhányó (gejzír). Az a fehér felhő a kúpján az égre lövellő gőz és lúg, mely öt oszlopra szakad; olyan, mint egy legyező, a gőz folytonos felhőt képez fölötte, míg a vízoszlopok tág ívben omlanak a hegy oldalaira alá. A középső vízoszlop azonban a magasban koronát képezve, csaknem függőlegesen megy föl, és zuhan alá az egekből. Ez nem hagyja magát még a vihartól sem félreterelni.

Bámulatunkat azonban leginkább az kötötte le, hogy odafenn, a vulkán kráteréhez közel, a tölcsér repedésének két szirtszakadéka közé beékelve, egy vashajó tűnik elő, egész épségben, kéményestül, árbocostul: távcsöveinken át még a propellert is kivehettük a hajó farán s a kormányosbódét, mely üvegből volt.

Hogy került fel ez a vashajó oda a hegytetőre, mely legalább kétszáz méter magasságú lehet?

Mi vitte oda?

Mért maradt ottan?

Vajon lakik-e benne valaki?

A vashajó lakói

Még jobban meglepett bennünket az a tünemény, hogy a gejzír aljából egy hatalmas forrás zuhogott elő, melynek árja sokáig megtartotta világos színét a tenger sötétzöld hullámai között.

„Hurráh! Ivóvíz!” – rivalltak a matrózok.

A forrás nem gőzölgött, tehát a vizének hidegnek kellett lenni.

Hogy egy forró vizet és gőzt okádó gejzír aljából hogy bugyoghasson elő hideg víz, annak a rejtélyén hiába törtem a fejemet. Hiszen kémiai úton lehet jeget előállítani – s a természet nagy kémikus. A híres jégbarlangokban nyáron növekedik a jég, télen elfogy.

– Hadnagy úr, hat legénnyel szálljon a középderегlyébe vizet tölteni!

A kapitány parancsa nekem szólt.

A középderегlyét azonnal vízre bocsátottuk, s három hordót belehengerítettünk. A többi következik. Azzal elindultunk a part felé.

De könnyebb volt azt a parancsot kiadni, mint végrehajtani.

Alig haladtunk egy fonálnyira, amidőn utunkat állta a korallzátony.

A legveszedelmesebb fajtája a zátonyoknak.

A sziklazátony, a homokzátony messziről hírt ad magáról. Túlemelkedik a háttával a tenger felszínén, a hab megtörik a szélein; de a korallzátony a víz színe alatt bujkál. Azt egytrillió eleven állat építi, amely csak a víz alatt él és működik. Szaporítja a fajtát, építi a várát: virág és féreg egy személyben. Teremtő erővel bír; egész szigeteket alkot. De tenger alatti építményeivel a hajósok legnagyobb veszedelme.

A korallzátony mindenféle római betűt utánoz a tömeges alakulásban. A természettudósok azt már kitalálták, hogy a korallféreg hogyan teremt virágot, a virágból nemes kővé vált ágat, de azt még nem tudták kieszelni, hogyan él tovább az a kő, hogyan vastagszik meg a törzse? Élő növény ez a kő, mint a hársfa, hisz a törzsét már nem építi a teremtő féreg. Mikor egy ilyen amfiteátrumba beletévedtünk a derегlyénkkel, alig tudtunk belőle kitalálni, mikor észrevettük, hogy labirintba kerültünk.

Nekem még tengerésznövendék koromban kedvenc tanulmányom volt a korallok világa. No most alkalmam volt abban színről színre gyönyörködni. A tenger vize kristálytisza volt, a fenekéig lehetett látni. Körös-körül a madreporák erdeje, sövénye, sziklalugasai, a vérpiros, rózsaszínű és fehér íriszek, nemes korallok, a fekete antipathesek, a foszforosan világító legyezősök. Egy tündérgert, aminőhöz hasonlót a szárazföld nem mutat föl. A víz alatti fák minden ágán virág, mely él, mozog, nyílik, csukódik, s minden virágban egy élő féreg, mely magának momentumot s új petéinek bölcsőt épít, mint ahogy a méh, a darázs építi a sejtet.

Hát ez, így elnézve, merő gyönyörűség egy természetbúvárra nézve.

Ámde a hajóslegények nem természettudósok, nekik semmi örömük nem volt a szépséges korallokban, amik buján tenyésztek a vulkán körüli tengerben, melynek vizét melegen tartá a vízkádó gejzír, s ez kell a korallnak.

Megkísérteni a keresztültörést a korallzátonyon, ostoba bátorság lett volna: okvetlenül megfeneklett volna a dereglyénk; nem is próbálkoztunk meg vele.

Azon törtem a fejemet, hogy miképpen tudott az a vashajó ezen a korallzátonyon keresztül csak a partig is eljutni?

A matrózok a szemeiket hitták segítségül. A tengerész nem káromkodik (amíg vízben van).

S csakugyan történt csoda az imádságainkra.

Egyszer csak azt láttuk, hogy annak a barlangnak a szádájából, mely a gazdag vízforrást zuhogtatja, egy csónak táncol elő, melyben egy emberi alak ül, aki egy szál evezővel, két kézre fogva, irányítja a ladikját, amint ez a zuhatagon keresztül a tengerbe alárohan. Egy kicsit elmerült, a zuhatag átcsapott rajta, de azt fel sem vette; a zuhatag sodroma vitte előre, neki csak irányt kellett adnia a lapátal. Úgy látszott, hogy ő már jártas a korallzátonyok tömkelegében. Felénk tartott. Jó félórába került míg a dereglyénkhez ért.

A csónakos messziről kiáltott ránk, spanyol nyelven:

– Isten hozott, uram!

Negrítő volt, de a pápua-fajból. Testbőre olajbarna, de az arca piros; a haja göndör, de csigásan fürtökben felálló, s az ajkán serkedő bajusz, ami a feketének nincs – öltözete is volt: egy ing, mely nyakától térdéig fedte, de az nem volt szövetszövetből, hanem valami átlátszó anyagból, mely a testhez tapad. Főkabendőből készül az; láttam olyat a pólai arzenál múzeumában; derékban szíjjal volt átszorítva, s arról egy tülök csüggött alá, melybe egy kés volt dugva. Csónakja főkabéből volt, felül is betakarva, a bőr-födélen csak az evezős számára volt nyílás, amit az a felemelt ingével betakart; a hullám nem csaphatott be. Eggyel több rejtély, hogy kerül egy pápua a Cap Hoorn közelébe? A Pápua-szigetek messze vannak ide. Majd megkapjuk a megoldását.

Amint a dereglyénkhez ért, elkezdett hozzánk beszélni, spanyol nyelven, mely keverve volt olasszal.

– A gazdám küldött hozzátok, hogy mutassak utat a zátonyon keresztül a nagy forráshoz. Látott benneteket a vashajóról.

– Köszönjük a barátságát. Hogy hívják a gazdátat?

– Capitano.

– De a családi nevéen?

– Más nincs. Csak egy Capitano van. A második gazdám a „Padrone”. A Capitano fia a „Cadét”, a leánya a „Cara”, a Padrone fia a „Ruffo”, a leánya a „Mestiza”, a Capitano felesége a „Donna”, a Padrone felesége a „Manola”. Így szólítják egymást.

– Hát téged hogy híznak?

– Negrítő.

– No, az a fajod neve. De hát a bátyádat, öcsédet hogy nevezik akkor?

– Nekem nincs se bátyám, se öcsém. Csak egy leánypajtásom van, azt úgy hívják, hogy „Cava”.

– Te nevezted el annak?

– Én.

- Talán karmol?
- Sőt harap is.
- Tehát csak ketten lakjátok színesek ezt a hegyvidéket?
- Ez egy sziget.
- S hová lett a többi rokonotok?
- Azokat lesodorta a tenger, mikor azt a vashajót feldobta a hegy tetejére, ahol ott ragadt.
- Te emlékezel arra?
- Én meg a Cava.
- Ti ketten hogy maradtatok meg?
- Mikor a tengert láttuk közeledni, felkapaszkodtunk egy kókuszfára, elbujtunk a levelei közé; a tenger keresztülcsapott rajtunk; bűvárok vagyunk; nem fulladtunk bele; ott talált bennünket a Capitano; addig éltünk a kókuszdiókból.
- (Tehát a vashajót a tenger vitte oda fel. De mi zúdította fel a tengert oly képtelen magasságra?)
- (Majd megkapjuk erre a felvilágosítást. Hátha megfordítva volt? A föld süllyedt alá?)
- A Negrito még többet is elmondott.
- Azelőtt tűzokádó volt az a hegy; amióta a tenger beleomlott, vizet okádik; azóta vannak itt a part körül a korallzátonyok, a forró víztől, ami a tengerbe omlik.
- S hogyan tudsz te a csónakkal keresztülvádolni a korallzátonyon?
- Nagyon könnyen. A forrás vize édes. A korall édesvízben nem tenyészik, hideg vízben. Annak tengervíz kell, keserű, meleg. A barlangból édesvíz ömlik alá, s az messzire elfut a tenger vizében. Én a markommal vizet meríték, megkóstolom; ha édes, akkor evezhetek előre, ott nincs korall, a víz elvezet a zátonyon keresztül. Ti magatok is rátaláltok az édesvíz folyása mentén a járható útra.
- (Mennyit tanulunk mi ettől a vadembertől!)
- Én meg akartam jutalmazni a derék fickót, s egy dollárt nyomtam a markába. Vigyorogva forgatta meg a tenyerében.
- Mi ez? Ilyet mi nem viselünk a nyakunkban. – S azzal előhúzott az inge alól egy zsinórra kötött solarium-csigahéjat, mely remeke a tenger alatti ötvösművészetnek, csupa gyöngyből és aranyból összerakva. „Ez sokkal szebb.” Abba a csigahéjba volt bedugva egy összegöngyölt tincs: hihetőleg a Cava kitépett haja.
- Azzal az ezüstpénzt odaadta a kormányosunknak.
- Aztán büszkén fölemelte a fejét.
- Engem nem azért küldött a gazdám, a Capitano, hogy ti adjatok nekünk, hanem hogy mi adjunk tinektek. Ő kínál tinektek tíz toklyót és tíz süldőt, csak küldjétek fel érte.
- Köszönjük szépen. Megadjuk az árát.
- Árát? Mi az?
- Hát fizetség.
- Arról mi nem tudunk semmit. Mi adunk tinektek, mert nekünk van, s ti elvezitek, mert nektek kell.
- (Dicső kereskedelmi elv! Ha az egész világon elfogadnák!)

„Én adok neked, mert nekem *van*, s te elfogadod, mert neked *kell*.”

(Hogy meg volna ezzel oldva minden szociális kérdés!)

Ezeknél az embereknél a pénz nem érték. Valami mással lehetne megjutalmazni a szolgálatát, aminek hasznát veheti.

Volt egy igen kedves késem: angol acélpengéjű bowie-knife, azzal kínáltam meg a Negritót.

A kezét sem nyújtotta érte.

– Nem kell az nekem. Van énnekem ennél különb késem. Azzal kihúzta a kecskeszarv-tokjából a kését, odanyújtotta nekem, hogy nézzem meg.

A bámulat fogott el; annak az arasznyi hosszúságú késnek a pengéje egyetlen darab nemesopálból volt; az éle, mint a borotva, három centiméter széles, másfél centiméter vastag igazi drágakő, a szivárvány minden színeiben játszó, amihez hasonlót csak a bécsi múzeumban látni, a Mária Terézia opálját; csak a fogantyúja végén fajult el a kés anyaga *hárlekinné*. Ez egy százezreket érő kincsdarab. Magamforma szegény ördögnek elég volna egy ilyen stufa egész életére.

– Hol vetted te ezt? – kérdém a Negritótól.

– Magam vágtam ki a sziklából.

– S van ott még több is?

– Egy egész barlang tele ilyennel.

– S eljuthatnék én abba a barlangba? (Engem már a kapzsiság démona lepett meg.)

– Eljuthatsz, ahogy én eljutok.

– Mikor?

– Hahó, señor, ahhoz idő kell. Itt akarsz maradni a hajódról?

– Hogyan? Mennyi ideig?

– Amíg a fókák megjönnek.

– Mire valók ehhez a fókák?

– Majd elmondom. Sok szó kell ahhoz. Most jertek utánam, hadd vezesselek a forráshoz.

Azzal eltaszította a kis ladikját a dereglyénktől, s egy pár evezőnyomással elénk kerülve, elkezdett a korallzátonyon keresztül bennünket pilótázni.

Micsoda tündérkerteken haladtunk keresztül! Néhol ötven méternyi mélységet töltöttek be a mindenféle fajtájú korallok. De jó, hogy ezt a tengerfeneket nem látja a hajótulajdonosunk, mert ha ezt meglátná, a tengerbe dobálná a liszteszsákjait. Valamikor nápolyi korallszedő hajós volt, a legkegyetlenebb azok között, akik csak gályarabokból toborozzák a matrózaikat (más ki nem állja a korallhalász-hajón a szolgálatot), s itt ütne tanyát a korallok birodalmában. Lám, már engemet is fogva tart az opálbarlang varázsló káprázata.

Ejh! Bolondság! Verjük ki fejünkéből! Tengerészek vagyunk, kétszersült a kenyérünk. Szegény kenyér, de becsületes.

A Negrito kalauzolása mellett eljutottunk a forráshoz, mely egy roppant szikla-hasadékból omlott alá. Legelőször is teleittuk belőle magunkat. Jéghideg volt a víz.

Azután hozzáfogtak a hajóslegények a tonnák megtöltéséhez.

Kormányosunk azt mondá, hogy a pilóta utasítása után ő már visszatalál a zátonyon keresztül a hajóhoz, ahonnan még többször fognak a forráshoz jönni üres hordókkal.

– S aztán, ha elég vizet raktatok föl, akkor jöjjetek majd fel a vashajóhoz, a toklyókat, süldőket átvenni – mondá nekik a Negrito. – Én addig felvezetem a señort a Capitanóhoz.

Illett is a nagylelkű gazdánál tiszteletemet tennem, aki mindent ingyen ad, ami nekünk kell.

Kíváncsi voltam valamit megtudni.

– Te ezen a forráson keresztül bukkantál elő a csónakkal; honnan indultál el?

– Onnan a hegytetőről. Mindenféle földalatti barlangokon keresztül. Azokba ömlik a gejzír vize.

– Hogy nem főttél meg abban a forró lúgban?

– Valamennyiben meg kellene főni az embernek, oly gonosz; de az az egy ott a közepén jó lélek. Annak a dereka egyenesen dagad föl az égbe; olyan, mint egy pálma, kiterjesztett leveleivel. Az nagyon magasra felmegy. A Capitano azt mondja, hogy ott már hideg van; olyan hideg, hogy a víz jéggé válik. A Capitano járt az égben is; hajóval; – de nem ezzel a vashajóval. Mire visszahull a víz az égből az én barlangomba, már akkor hideg.

Engem meglepett a Negrito természetes beszéde. Ezt már tanították. Bizonyosan a gazdáik. Hány év óta?

Meg akartam tudni, mióta van együtt velük.

– Mennyi idős vagy?

Erre széthúzta a száját, s behunyta a szemeit. Az asztronómiai időszámítás nem tartozott a tudományai körébe.

– Hát mikor az a nagy veszedelem volt, hogy a tenger felmászott a hegyre, mind a ketten gyerekek voltunk; én is, a Cava is, akkor ő szeretett engem s én haragudtam őrá, most már én szeretem őtet s ő haragszik énrám.

Na már ennél pontosabb anyakönyvi kimutatást nem lehet kívánni. Azóta tizenkét év múlhatott el eszerint. A Negrito lehet tizenhét éves, a Cava tizenhat.

– De mármost hogyan fogsz visszatérni a csónakkal?

– Úgy, hogy a csónakot a hátamra veszem, s úgy megyek fel a kapaszkodón a hajóig. Csak te gyere utánam.

S azzal kiszedte csónakjából a szétfeszítő bordákat, a bőrt összegöngyöltette, s szíjjal átszorítva, könnyedén a vállára vetette. Nem volt az nehéz.

A kormányost ott hagytam a matrózokkal a forrásnál, s magam elindultam a Negrito nyomában.

Nemsokára ráakadtunk a feljára.

Ráismertem a kőzetre: lávatalaj volt. Mintegy harminc méternyi megkövesült lávafolyam húzódott végig a vulkán tölcsérétől a hegy lábáig és még messze a tengerbe. A part közelében látható volt egy vasmacska, két alsó lapátja mélyen

elmerülve a megkeményült lávában. A fogantyújába akasztott lánc felnyúlt egészen a hegytetőn fekvő vashajó hátuljáig, megfeszülve, mint egy ideghúr, erősen.

Micsoda elemi erőnek kellett annak lenni, mely azt a vashajót oda a magasba fellődította, s ezt a horgonyra kötött láncot így egyenesre kifeszítette.

Most az a kifeszített lánc szolgál kapaszkodó támaszul a lépcsősoron felhaladónak. Egy hosszú sor grádics van vágva a látatömegbe a horgonytól föl a vashajóig.

– Nagy munka lehetett ennek a grádicsnak a kivágása – mondám a Negritónak.

Elismerte, hogy az volt.

Amint fölfelé haladtunk, újabb meglepetés várt rám. Jobbról-balról széles lonkák (escarpe) voltak a látatömegbe vágva, amilyen széles az volt, és minden lonka átalakítva gyümölcsös-, virágoskertté. Valóságos Semiramis-kertjei voltak azok. A láva a legkedvezőbb talaja a növényzetnek. Mindig nagy kedvelője voltam a természettudománynak. Fiumei iskolánk könyvtára gazdag az egzotikus plántákról írott képes munkákban. Valamennyi fának és cserjének, még a gumós virágoknak is tudtam a nevét.

Az ott a *kornaró*-pálma, akkora fürtökkel, hogy két embernek dolgot ad rúdon elcepelni; mellette az *algarobo* fűszeres zamatú szilváival, tövében a *bixa*-virág lilaszín máktokjaival, a lonka védfalára kifeszítve a citromtermű *huitoch*. Sövényét képezi a *bossia Parkii*, melynek diógyümölcse vaját rejt a héja alatt.

Az átellenes lonkán találok az *aguamielt*, melynek derekából a mámorító italt, a *pulkot* csapolják, meg a *kupuasszut* kakaó-tobozaival, az *onguriát* függő dinyécskéivel, a *solpichront* tyúktojást mímelő gyümölcsökkel rakva, az *ananászt* paradicsom alakú gerezdes bogyóival, cserjéket a *narancstermő coyaviérből*, a földön elterülő pikkelyes *paszték dinnyéket*, az *aracachát*, s amellet a kávéfákat, narancscsemetéket, aranyalmákkal megrakva, fügefákkal vegyest. És azt a tömördek tropikus virágot, amiket illusztrált munkákból tanultam ismerni és bámulni. Most mind eléim jöttek. Gazdagság van itten!

És mindez egy újabb rejtély volt előttem.

A felelgetett növények nagy része nem amerikai. A legtöbb *Japánban*, *Kínában*, *Kelet-Indiában*, *Afrikában* otthonos; onnan hozták ide. Kicsoda? Annak hatalmas embernek kell lenni, sokat utazottnak, képzett természettudósnak és otthonról gazdagnak.

Talán megtudhatok valamit a Negritótól.

– Ki alkotta ezeket a szép kerteket?

– Hát ki más, mint a Capitano, meg a Padrone a saját két kezükkel. Ők vágják ki ezt a fekete követ, ők aprózták fel, ők ültettek bele magot. Ez az ő mindennapi munkájuk.

– Hát te nem segítettél nekik a munkában?

– Soha! Dolgozni? Azt én nem szeretem. Ezek az én kicsi kezecskéim nem arra valók, hogy kapanyélen feltörjenek. Én csak hálóval és szigonnyal tudok bánni: halász vagyok. A *matamátát* is meg tudom ölni, a nagy tekenősbékát, aminek

hosszú orrmánya van, amivel üt, aztán csak a kész gyümölcsöt szedem le a fáról, s az *ignamét* a földből, ami olyan, mint a tenyerem, öt ujja van, nyersen is jó, sültve még jobb, úgy vagyok én itt, mint Ádám a paradicsomban.

Meglepett ez a szó.

– Hát tudsz te valamit Ádámról meg a paradicsomról?

– Hogyne? A Donna sokszor összegyűjt bennünket a hajón, s egy nagy könyvből, amit ő szentírásnak nevez, felolvas előttünk igen szép történeteket. Onnan tudom, hogy az angyal kikergette az első embereket a paradicsomból. Gondolom, hogyan történt. Ahogy itt minálunk. Az angyal rázúdította a tengert a paradicsomra, s leseperte az embereket róla. Mért nem tett Ádám úgy, mint én: kapaszkodott volna bele egy kókuszpálmába. És aztán fejéhez vágta Ádámnak az angyal: „Fáradtságos munkával egyed a te kenyeredet!” De jó, hogy én ezt nem hallottam. Most én vagyok az Ádám a paradicsomban.

– Hát itt nem dolgoznak?

– De bizony dolgoznak, ahányan csak vannak. A Cava kendert áztat, tilol, gerebenez, a Mestiza fonálnak sodorja, a Donna megszövi osztvótán, a Cara ruhát varr belőle, a Kadét vadászik, a suhanc birkát fej, sajtot készít, a Manola öröl, süt, főz; a Capitano meg a Padrone kapál, arat, csépel; csak én magam nem dolgozom.

Nem nevetett hozzá.

Ha pápua nevet, akkor már dühös.

Próbát akartam tenni, hogy csakugyan pápua-e? Hosszú tengeri útjaimban unalomból a vadak nyelveit tanulmányozgattam. Olvastam Baer munkáját a pápuákról: több szólam megragadt az emlékemben. Egynehány szót megkockáztattam a Negritóhoz. Az ijedten fordult felém, s tiltakozó sziszegést hallottam.

– Ssss! Ez a *mafórok* nyelve.

– Kik azok a mafórok?

– Akik elől az apáink elmenekültek a szigetjükről egész idáig, mikor már nagyon kevesen voltak.

– Hát a többi hová lett?

– Azokat megették a mafórok.

– Miért?

– Mert más nyelven beszéltek, mint ők.

Ime, milyen praktikus megoldása a vitás nyelvkérdésnek. Megenni azt, aki más nyelven beszél. Azt hiszem, hogy nem messze vagyunk már ettől a megoldástól.

Valami tépelődésem volt.

Nem titkolom, hogy vallásos érzelmeim vannak: abban neveltetem az apám házában, s a tengerészeti akadémiában. Tisztelem szent Kristófot, aki a bambino Jézust átvitte a tengeren, és szent Flóriánt, aki a tüzet eloltja; amulettet viselek, s szentelt barka van tűzve a függő ágyam fölé. A Negrito mondásából azt értettem meg, hogy a Donna a bibliából olvas fel a családjának, cselédeinek, és hogy ser-téshússal élnek, tehát keresztények. Azt kérdeztem a Negritótól:

– Meg vagytok ti keresztelve? Te meg a Cava és a Capitano, meg a Padrone gyermekei?

– Hogyne volnánk? Mindennap megkeresztel bennünket a gejzír kétszer: mikor kijövünk a hajóból, meg mikor bemegyünk.

Ez hát nem érti azt, hogy miről van szó.

Akik ezen a szigeten születtek, azokat nem keresztelték meg: azért nincsen nevük.

Egy ötletem támadt.

Annak az anyának, aki a hozzátartozói előtt a szentírást olvassa, bizonyosan örülne a lelke, ha kedvesei részesülnének a szent szakramentomban.

A mi hajónkon van egy szerzetes, mint minden dél-amerikai hajón. A matrózoknak gyóntatás kell.

„Mi adunk tinektek, ami nekünk van, s ti elfogadjátok, mert nektek kell.”

Elhozom nekik a szerzetesünket a hajóról. Ezt fogom felajánlani. Tudom, hogy örülni fognak neki. (Tiltakozom a gúny ellen.)

Még egyéb is jutott eszembe.

A Negrito azt mondta, hogy a Kadét vadászik.

Mi lehet ez ismeretlen szigeten egy vadászra nézve becsesebb, mint a löpor?

Az bizonyosan volt elég a vashajón, mikor idekerült; de most már fogytán lehet. Lőport fogok ajánlani a gazdának viszonzásul. „Mi adunk, mert nekünk van, ti elveszitek, mert nektek kell.”

Elővettem tarsolyomból a revolveremet:

– Tudod, mi ez? – kérdezém a Negritótól.

– Nem én.

– Ez egy olyan fegyver, aminek a billentyűjét ha megrántom, tüzet lövell ki, nagyot durran, s egy embert megöl.

– De hát minek ölnél te meg egy embert? Meg akarod enni?

– Hát te nem tudod, hogy mi a lőfegyver?

– Sohasem láttam.

– Hát a Kadét mivel vadászik?

– Nyíllal, kelevézzel, bumeranggal.

– Ágyú, mozsár sincs a hajón?

– Mi az?

– Nagy gömbölyű rézhenger, nagy lyukkal a közepén.

– Ó, ó, ó! Olyan van. A konyhában. Abban töri a Manola vassúlyokkal a sárga magot. (Talán kukoricát?)

Tehát ezek a mozsarat kölyűnek használják!

Mentül közelebb jutottunk a vashajóhoz, annál érthetlenebb lett előttem ez a mesés valóság. Ez a hajó legalább nyolcszáz tonnás. És csak két férfi lakik rajta: egy kapitány meg egy kormányos. Hisz ezen kellett lenni egy fűtőnek, egy gépésznek, egy segédkormányosnak és nyolc matróznak. Hát azok hová lettek? Ezt már nem kérdezhettem meg a Negritótól.

Kilátás nem kínálkozott a lépcsőzetről. Kétoldalt a tátongó sziklahasadék, melyen a láva keresztültört, s melynek vápája közé a vashajó oda volt szorulva, fe-

neke élével mélyen belefúródva a lávatalajba. A hajó csaknem fekkmentesen állt, kevésbé előredűlve hosszában, úgyhogy végig lehetett a földézetten látni. A hajó orra ketté volt hasadva, a nevét viselő szobormű hiányzott róla, azt bizonyosan akkor vesztette el, mikor a lávába belefúródott. Ott egy tág nyílás maradt. Alig száz méternyi közelben volt a vízhányó krátere, mely öt ágra szakadó vízoszlopa-it magasra lövellte; a középső, tonnavastagságú vízsugár egyenesen fel az égbe, ahol felhőkoronát képezett, melyből folyton zuhogott alá a zápor körös-körül. Egy hatodik vízsugár azonban csaknem egyenes vonalban sűvöltött a hajó felé, s beleömlött annak a széthasadt elejébe, amelyen át végigözönlött a hajó belsején, hátul a szivattyúnyíláson kitódulva, ahonnan egy természet alkotta árkon át lezuhogott a tengerbe. Ez a százfokú meleg vízsugár folyton melegen tartotta az egész hajót.

A hajó oldalán vaslépcső vezetett föl a földézetre. Azon lehetett felkapaszkodni, a vasrúdba fogózva.

Azt már a távcsöveimmel is kivettem, most közelből láttam, hogy a hajó hátulján levő kormányos-bódé vastag, hajlított üvegből van, gömbölyű tetővel; a bejáró ajtaja is tükörüveg.

A lépcső feljárójától a kajüt gádooráig egy kátrányos ponyva volt vasrudakra baldachinul kifeszítve. Ez arra szolgált, hogy a gejzír felhőiből szüntelen zuhogó záport felfogja.

A kajüt bejáratánál várt reám a Padrone. Kitalálhattam az alakjáról, a viseletéről, hogy ő a hajdani kormányos. Tengeri vidrabőr-zekét viselt, alatta gyapjúujjast, veres gyapjúövet, csikos vászonbugyogót és facipőket. Arca himlőhelyes volt, sűrű, göndör szakállal körítve, mely valamikor veres lehetett, míg meg nem szürkült. A haja is göndör volt és sűrű, veresre hajló szürke. A bajusza le volt borotválva. Kurta fapipa volt az agyarára szorítva, amit a világért ki nem vett volna a szájából. Valamit dörmögött hozzám, amiből azt kellett megértenem, hogy a Capitano szívesen lát. Megmagyarázta ezt cselekedettel, kinyitva előttem a kajütgádoor ajtaját, és a csigalépcsőre mutatva. Ellenben a hátam mögött settenkedő Negritónak érthetően kiadta az utasítást a facipővel, mire az eltűnt a gépház lejárójában.

Én a vas csigalépcsőn lelépkedve, benyitottam a szemközt talált ajtón. Az a hajószalonba nyílt, melynek négy gömbölyű ablaka volt mind a két oldalán. A hajó egész az ablakokig túl volt emelkedve azon a sziklarepedésen, mely fogva tartá. Bútorzata a szokott hajóskényelemnek felelt meg.

Három alakot láttam magam előtt: egy férfit, egy nőt és egy leányt.

A férfi elém jött.

Magas, erőteljes alak volt, hosszú, szürke szakálláról ítélve, ötvenéves. Szeimei szelídek voltak, szürkések; de az ajkai körül valami gunyoros vonás incselkedett. Ruházata tengerészblúz volt, kigombolva, melynek gomblyukába síp volt akasztva. Gyapot-övéből óralánc csüggött alá.

Kordiólisan nyújtá elém kezét, és kétszer is megszorítá. (Erős inú, kérges tenyere volt.)

Én megmondtam neki a nevemet, aminek hallására az arca földerült.

– Ah ön magyar? Legyen üdvözölve!

Spanyolul szólt.

Én szintén spanyolul mondám el neki idejövetelem okát. Eljöttem megköszönni azt a nagylelkúséget, hogy hajósnépünknek toklyókat és süldőket ajándékozott.

– Szót sem érdemel. Ez vendégszeretet. Az ön hazájában ezt jól ismerik. Aki nek van, az tartozik adni.

A spanyol beszédbe itt-ott olasz szavak is vegyültek. Azzal karon fogott, s odavezetett a feleségéhez, akinek bemutatott.

A Donna akkor fejezte be a toalettjét, ami abból állt, hogy a mezítelen lábaira felhúzta a cipőt. A Donna ugyanis azzal foglalkozott, hogy egy szövöszéken vásznat szőtt, s a takácsosztováta *lábítóit* mezítelen lábbal szokás nyomkodni.

A Donna harmincéves lehet. Minerva-alak, szoborszerű bájakkal, szőke haja a feje körül csavarva, dús fonadékban. Arca hosszúkás, halavány, szemöldei sűrűek, szemei sötétkékek, ajkai finom metszésűek, állán és két orcáján szépséggödröcskék: egész megjelenésében van valami fenséges, de mégis bizalomgerjesztő.

Kezét nyújtá, amit én megcsókoltam. Szép fehér, síma kéz volt, rózsaszín ujjakkal, amik még nedvesek voltak a vetélőtül.

– Ne legyen ön meglepetve, hogy engem ilyen munkában lát. Mikor hajóra szálltunk, hosszú útra készen, én arra kértem a férjemet, hogy nekem pianínó helyett állíttasson be a szobámba egy szövöszéket, az nekem nagyobb mulatság lesz, mint a zongorázás, és még praktikus haszna is lehet.

A Donna is ugyanazt a zsargont beszélte, de nála már több volt az olasz szó, mint a spanyol. Így is megértettem.¹

– Ez nem divat, ugyebár, az önök Európájában? – mondá a Donna, piros ajkait nevetésre nyitva. Gyöngysor fogai voltak.

– Azt hiszem, hogy az európai férfiek nem bánnák, ha divattá válna, hogy a nejeik szobájában az acélhúrok helyett a nyüstöket hallanák pengetni.

A Donna erre bemutatott a szalonban levő harmadik alaknak.

– A leányom.

Cara kisasszony egy motolla előtt ült és *csivélt*. Ez a szó azt teszi takácsnyelven, hogy a rokka orsójáról a fonalat egy kurta nádcsőre átgombolyítják, amelyet aztán a *vetélő* csónakjába illesztnek.

– Nem hagyhatja abba a dolgát – magyarázta a Donna –, mert a fonál összeugrik a *csivén*.

Engem a bámulat ragadott el. Még soha ilyen csodálatos képmását nem láttam egy anyának a leányában, mint ezt. Ugyanazok a szemek, ajkak, szemöldök, még a szépséggödröcskék is az arcon. Csakhogy az a földi mintakép, ez pedig az

¹ Ismertem én egy hírneves magyar főurat, aki folyvást három nyelven beszélt: magyarul, németül és latinul. J. M.

égi képmás. Eszményképe egy angyalnak. Olyan tisztaságot sugárzó halavány arc. Langos haja homlokon át volt kötve rózsaszín szalaggal.

A leány nyájas mosollyal bólintott felém, mutatva, hogy dologban van: nem adhat kezét.

Még egy negyedik alak is jött be a terembe: azt nem mutatták be. Barnapiros arcáról s vörhenyeges hajáról kitalálhattam, hogy az a Mestiza. A Manola és a Padrone leánya. Azé volt a kerekcsiguzsaly, melynek orsójáról a fonalat legombolyíták.

A Donna félrevonta a Mestizát, s valamit sugdosott a fülébe. Aközben felém tekingetett, amiből ki lehetett találnom, hogy utasításokat ad neki a Donna a Manola számára, hogy vendég érkezett, aki magyar, abból a szakácsné meg fogja érteni, hogy mi a feladata.

A Capitano ezalatt kilépett az ajtón, s elég fennhangon osztá a parancsot a Padronának, hogy menjen le a hajóslegényekhez, s vezesse el őket a tanyára, ahol a birkanyájak, sertéskondák legelnek, s szolgáltassa ki nekik a felajánlott vágómarhákat.

A Cara ezalatt elvégezte a csivilést, elszakította a fonalat, beillesztette a csivét a vetélőbe, s aztán egész szakértőleg megmagyarázta nekem, hogy micsoda előnyei vannak a Jacquard-féle szövőgépnek a gyorsvetelő által, mely az *ostorral* működik, s megmutatta nekem egész gyermeteg bizalommal a már kész szövetet, mely mindenféle színű gyapjúfonalból készült. Ez meglepetés lesz az apa számára.

– Bizonyosan a neve napjára – mondám én.

– Névnap? – kérdé a kisleány. – Azt mi nem ismerjük, nekünk nincs nevünk.

(Ezt akarok én nektek hozni éppen.)

Indítványom készen volt a fejemben. Kérdés csak az, hogy miként tudom napi-rendre hozni.

A Capitano és a Donna közbeléptek. A kedves gyermek az anyja vállára támaszkodott két kezével.

– Önöket a vihar verte ide? – kérdé a Capitano.

– A vihar és a köd.

– A köd ez időszakban rendszeren beköszönt minálunk.

– Európai hajók azért kerülnek ezt a tengervidéket.

– De még inkább a tengerünket ellepő korallzátonyok miatt. Sok év óta ez az első hajó, mely láthatárunkon megjelenik. Ezt is a tifon verte ide.

– És én örülök ennek a balesetnek. Egy paradicsomot tanultam megismerni a tengerpuszta közepén. Micsoda pompás kertek emelkednek fokunkint egymás fölé, amíg az ide vezető lépcsősoron felkapaszkodunk. Európa összes díszkertjei nem mutatnak fel hasonló pompát.

Azzal felszámoltam elragadtatásom tárgyainak botanikus neveit: a *Nudulariumot*, *Quesneliát*, *Uriescat*, *Trixist*, *Heliconiát* és a többi pompás virágokat, aminőkről európai kertész nem is álmodik.

Mind a Capitano, mind a Donna arcán a megdöbbenés kifejezése mutatkozott.

– De hát honnan ismeri ön a neveit ezeknek a növényeknek? – kérde a Capitano.

– A fiumei tengerészeti akadémia növendéke voltam. A könyvtár bővelkedik ritka irodalmi remekekben. Azok között található az *Itinera Principum Koburgi*. Meg a Cariudo² vadászatai négy világrészben. Ezek voltak az én kedvenc tanulmányaim. Az itteni lonkás kertekben felismertem azokat a csodaszép virágokat, amit a könyvekből megjegyeztem. Némelyik a Koburg *Ferdinánd*, másik a Koburg *Fülöp* nevét viseli. Azok messze világrészből származhattak ide.

A Capitano és a Donna egymásra néztek. Megdöbbenés volt a tekintetükben. A Capitano begombolta szétnyitott kabátját állig.

Hanem a következő percben felállt a helyéről, s odalépett hozzám, vállamra tette a kezét.

– Kollégák vagyunk, tegezzük egymást, tengerészek módjára.

Köszönettel fogadtam e lovagias ajánlatot.

– Te szakavatott botanikusnak látszol. Bizonyosan feltűnt előtted, hogy ezek a tropikus növények messze földről kerültek erre a vulkáni szigetre. Fel foglak erről világosítani. De menjünk át az én szobámba. Nőm tud mindent, s leányomnak nem kell megtudni semmit.

A nejére nézett, mintha helybenhagyását várná. A Donna bólintott a fejével, s halkán mondá:

– Hiszen *magyar*.

Jól esett ez a szó.

Tehát van még eset rá, hogy a nacionálém *enyhítő körülményül* szolgál rám nézve.

De mielőtt a termet elhagyhattuk volna, nagy robaj hangzott a lejáró csigalépcsőn, s ajtóstul rohant be rajta egy új alak, kinek egész megjelenéséből rögtön kitalálhattam, hogy ő a *Kadét*, a Capitano fia. Vadászöltöny volt rajta, fején vadpávabőr-süveg, vállán tegez, hátán puzdra, nyilakkal, karjain, lábszárain bő gyolcsruha lobog, amit a magyarok *borjúszejű* ingnek, *gatyának* neveznek úgy maguk között, lábfejét mokaszin takarta, kezében a vadászszákmányt lógatta: egy fekete hattyt.

– No, végre megkaptam! Sokáig lestem rá. Derék egy példány!

Szénfekete volt a hattýú tolla, kárminpiros az orra és a szemei körülete; csak a begyén voltak fehér sávok.

A Kadét az apja fiatalkori képmása lehetett arcban és a szemek kifejezésében, de alakja az anyjára hajazott: csupa ideg, ín és izom; a haja is szőke volt, göndör csigákban válláig omló. Alakja férfié: tizenhat évesnek látszott; de az arca elárulta, hogy még gyermek, nem több tizenegy évesnél.

Milyen öröme volt a vadászati diadala fölött! A húga szemrehányást tett neki.

– Milyen szép állat! Hogy tudtad megölni?

A Kadét megcirógatta a leány arcát.

² Koburg Fülöp írói álneve, japán nyelven: „vadász”.

– Neked fogok a bőrből csinálni pompás gallérkát.

Erre a leány arca mosolyra derült.

Észrevette ezt a Capitano: a szakállába dörmögve.

– A pipere kiengesztel.

De a Donna nem hagyta ezt szó nélkül. Saját öltözetére mutatott, mely nyers selyemből készült.

– Hát pipere ez?

Mire a Capitano gyöngéden megszorítá a kezét, odasúgva:

– Te kivétel vagy az asszonyok közül.

A hattyú nyaka egy nyállal volt keresztüllöve.

– Nem sajnáltad azt a szelíd állatot megölni? – szólt duzzogva a Cara.

– Szelíd állat? – tiltakozék a Kadét. – Ez a legharciasabb valamennyi repülő állat között, szembeszáll ez a pipargéval, a caracasszal, a balbuzarasszal, s elveri mindannyit erős szárnyaival. Képes egy szárnycsapásával egy ember lábaszárát eltörni. Nézd, hogy megütött, mikor bementem érte a vízbe, pedig már keresztül volt löve.

Azzal felrántotta az ingeujját a karjáig, melynek vastag izmán keresztül egy széles ütés nyoma látszott, vérrel átfutva, felkarcolt bőrrel.

A leány felsikoltott.

– Jaj, ha eltörte volna a karodat!

– El is törte volna, ha apámtól ilyen erős izmokat nem kapok.

A leány nem ütött a szájára e szóért.

Hanem azt tette, hogy ledobta a szandáljait, s odafutott a középső ablakhoz, azt felrántotta, s kifurakodott rajta, nem törődve az öltözetével. Odakinn pedig hullott a gejzír zápora. Hogy meg ne ázzék, hirtelen felkapta a szoknyáját a fejére, s abba takarózott. Aztán felmászott a sziklára térdein, tenyerein. (Nem ismerik itt a szégyenlősséget.) A szikla völgyeletei tele vannak gyógyító fűvekkel: azokkal teleszedte az inge elejét, úgy tért vissza; de most már a lépcsőn keresztül. Olyan volt, mint egy mitológiai tünemény.

Odabenn az asztalra szórva a plantago-leveleket, lerázta a szoknyájáról a záporcseppeket, mintha semmi sem történt volna, s hozzáfogott a gyógykezeléshez. Letérdeltette a bátyját maga elé, úgy borogatta a sebesült karjára a gyógyító lapuleveleket, keresztülkötvé a fejről leoldott szalaggal. A bátyja azalatt felcsatolta a lábaira a szíjas szandálokat. Szebb képét nem lehet álmodni a testvéri szeretetnek. A nagy fiú megcsókolta gyöngéden a húga kezét.

Én mindezt nagy gyönyörűséggel néztem, s elfeledtem mellette a világ minden egzotikus flóráját és faunáját. Hisz ilyen földöntúli szeretet csodavirágai nem nyílnak sehol a kerek földön.

A Capitano nem sürgetett. Neki is öröm volt ezt látni. Eközben a szalon szegletéből nyíló alacsony szögletajtón keresztül valami nyafogó hang kezdett közbevegyülni, ami később szótagokká alakult. Valami panaszos kényeskedés volt az. „Papa” – „Mama”.

Világosan ismételve lett e két szó.

– Ahá! A Bébé! – mondá mosolygva a Capitano.

– Ne szólítsd! – figyelmezteti a Donna. – Ő most fürdik.

Hangzott a lubickolása.

Úgy látszik, hogy még nem ismertem meg az egész rejtélyes családot. Még egy „Bebé” is van.

Hisz az rendes dolog.

Csak az volt előttem érthetetlen, hogy se a Donna, se a Cara nem mutatott semmi szándékot a Bebé dajkálására; mikor az fürdik, hagyják magában lubickolni a kád vízben, papát-mamát kiabálva.

Csak a Kadét reflektált rá.

– Még nem kapott reggelit a Bebé. Mindjárt hozom.

A Bebé fürdés közben reggelizik. (Furcsa nevelés!)

Azzal kiszaladt. Itt a fiú a dajka.

Rövid időn visszatért, egy ezüstcsillámú hal volt a kezében, azzal egyenesen befutott a fürdőszobába.

Tehát ez a reggelije a Bebének.

Tisztában voltam már a talánnyal. Hasztalan készültek a hölgyek a nevetéshez – az én rovásomra.

– Nyers az a hal? – kérdeztem a Capitanótól.

– Nem az. A gejzír hányja ki, már megfőve. Ez a bizonyosága annak, hogy a mély tenger vize ömlik a kráterbe. Nehány perc múlva kihozta magával a Bebét a Kadét a fülénél fogva.

Nem volt az ő öccse. Egy fiatal fóka volt, abból a ritka fajtából, amelynek füle van és sörénye.

Nem láthatták az arcomon a meglepetést. Pózoztam.

– *Otario jubasa* – mondtam a Capitanónak. – Tengeri oroszlán. Egyetlen faja a fókának, melynek füle van és sörénye, fogságban megszelídül.

A hölgyeknek respektusa kezdett lenni irántam. Látták, hogy engemet semmi sem lep meg.

– Fiók még – mondtam szakértő becsléssel. – Még csak a fején van sörénye, később az egész nyakát betakarja, hasonló lesz az oroszlánhoz.

A fókakölyök rőt barna volt a hátán, a hasán márványozott fehér; feje olyan emberforma. (Én legalább láttam már annál butább emberpofát.) A szemeiért pedig irigy lehetne rá bármely kreol szépség. A két hátulsó lába össze volt nőve, egy úszófarkat képezve. Úszányait nem lehetett se lábnak, se szárnyak nevezni, mert azok tökéletes emberi tenyerek voltak, öt ujjal; de az úszáson kívül semmi egyébire nem használhatók; járásra éppen nem. Csupán a teste tekergésével tudott előrehatolni, mint a kígyó, s eközben annyi furcsa mozdulatot tett, hogy az csupa nevetni való volt. Nedves volt még a fürdéstől. A Kadét letörülgette egy bolyhos pokróccal, amiért hálából megnyalta a képét a Bebé, s azt mondá neki „fra”. Természetes: ha a Donna a „mama”, a Capitano a „papa”, akkor a Kadét „fra”.

A Kadét pofon ütötte érte: Fra vagy magad magadnak, kutya!

Aztán produkáltatta a *kutyát*, ahogy szokás.

– Állj fel!

A Bébé nagy erőlködéssel felállt az úszófarkká vált két hátulsó talpára.

– Egyenesen a pofádat!

Azt is megtette.

Azzal a Kadét elővett a vadásztáskájából egy eleven rákot, s azt rátette a Bébé orrára.

– Csendesen maradj!

A rák kedvenc csemegeje a fókának. Mivel pedig hogy eleven volt, belekapaszkodott a karmaival a fóka orrába, s az ollóival ráncigálta a bajuszát. A fóka tűrte, mint egy mopszli.

– Kapd el!

Akkor aztán egy perc alatt bekapta a rákot. Megrágta. Csak úgy ropogott a csonthéja a fogai alatt.

Aztán megrázta a bőrét, ahogy a vízből kiúszott kutya szokta, s odatörülte a fejét a Capitano lábához.

– A pipámat! – parancsolá neki a gazdája.

Tudta, hogy hol áll, előhozta, a szájába fogva a pipa szárát.

– Hát a zacskót?

Azért fel kellett kapaszkodnia a fogasig, ott lógott az egész dohányzási készség; kosborzacskó, acél, kova, tapló.

A Capitano kicsiholt, rágyújtott. A füstöt a Bébé arcába fújta. A fóka nagy örömet talált benne, s a két tenyerével törülgette a füstöt a pofájához.

– Nagy hajlamot árul el a fickó a dohányzáshoz. Ha ráérek, megtanítom pipázni.

– Az mind semmi – mondám én. – De én hallottam már hírét olyan fókának, aki megtanult *dudálni*.

– Dudálni! – kiáltanak rám a hölgyek és a Kadét.

– No, az nem lehetetlen – mondá a Capitano. – A Ruffónak van dudája.

– Bravó! Bravó!

A két gyermek táncolt örömeiben.

(No, ezek előtt felejthetetlenül tettem magamat. Egy új tartós multságot szereztem nekik jövőre.)

– Hanem most már jere velem – mondá a Capitano, s azzal a szalon átelleni oldalára vezetett, ott egy csapóajtót felemelt, s maga előre leszállt a vas csigalépcsőn engemet maga után intve.

Egész a hajó fenekéig szálltunk alá.

A kataklizma

Az alsó helyiségek a hajó födélzetéről kapták a világosságot vastag üveglapokon keresztül.

– Meg kell neked mutatnom az egész hajóm szerkezetét – mondá a Capitano –, hogy *valószínűnek* találád azt, amit *valóságban* magad előtt látsz. Mert ha összeveszed azt az elementáris erőt, mely ezt a hajót ide felhajította, azzal az el-

lenálló hatalommal, mely azt itt feltartóztatta, azt kell hinned, hogy ennek a hajónak össze kellett itten roppannia, mint egy diónak a diótörőben. És látod, hogy megvan épen: csak a hajó orra hasadt ketté. Ennek a lehetőségét az magyarázza meg, hogy hajónak kettős feneké van, mint a francia Neptunnak.

– Ismerem a Neptun szerkezetét; a feneké belsejét tíz vashenger képezi, egymáshoz erősítve.

– Az én hajóm feneké is tíz hengerből áll, csak hogy ezek harmadrésznyi átmérőjűek, mint a Neptunéi. Ezek a hengerek biztosítják a hajót arra az esetre, ha sziklára talál futni, az elsüllyedéstől, sőt a torpedó-robbanás ellen is megvédelmezik. Ezt tehát megértetted. Hátra van a kataklizmának a leírása, mely egy ilyen vashajót egy vulkán tetejére feldobott, amely hajón nem volt több, mint két férfi: egy kapitány meg egy kormányos.

– Ezt nem bírtam kitalálni.

– Még több talányt is fogsz ebben az én hajómnak a történetében magad előtt látni: nemcsak azt, hogy miként jött ez ide fel a hegytetőre, hanem, hogy mint rögzött meg itten. Mint geológus észrevehetted, hogy az a talaj, amibe hajónkkal bele vagyunk akadva, láva. És így ennek a vulkánnak tűzokádónak kellett lennie, mely most gejzírré alakul át. De most menjünk innen, mert itt nehéz a lég: nem emberi tüdőnek való; majd odafenn a szobámban kényelmesen elbeszélgethetünk. De előbb jer velem a gépterembe.

Egy külön lépcsőzeten felhágunk a géphez. Az teljes épségében megvolt, de pihent.

A gejzírnek a szétnyílt hajó orrán keresztül betóduló sugarát egy medence fogta fel, melyből a forró víz egy vascsövön át a gőzüstbe lett vezetve. A hajó állandóan be volt fűtve, útra készen. A gőz nem a kürtön keresztül szabadult el az üstből, hanem a felnyitott biztosítószellentyűn át, s megtöltötte az egész hajó belsejét.

Ebben a légben nem lehetett megmaradni.

A Capitano, zsebkezdőjét szája elé tartva, odalépett a kazán elé, s ott egy bilentyűt megnyomva, elzárta a biztosító-szellentyűt, mire a gőz nagy süvöltéssel tódult ki a gőzkürtön, a bennlevőt kifújta a légvonat a szeleplenyíláson át. Ekkor aztán lehetett szóhoz jutni.

– És a víz hová lesz az üstből? – kérdezém én.

– Az lefut a felnyitott szivattyúcsövön – mondá a Capitano. – Egy másik cső alkalmilag felvezeti azt a földéletre.

– Ennek a célját nem értem.

– Rendkívüli esetre van számítva.

Azzal odavezetett ahhoz a medencéhez, mely a gejzír vízsugarát felfogni rendeltetett. Annak a nyílt tölcserét egy vasrosta borítá. Ez a rosta tele volt hányva tengeri halakkal. Azokat a gejzír hozta oda. Meg voltak főve.

– Ezek azok a halak, melyek beszélnek – mondá a Capitano. – Dacára annak, hogy halak és már meg vannak halva.

– Ismerem őket, a párizsi „Talizmán” múzeumból, a mély tenger szörnyei. Látam őket elevenen az algári akváriumban.

– Akkor emlékezni fogsz rá, hogy ezek a halak a legmélyebb tenger lakói. Ez a gödényforma, mely egyetlen golyvás fejből áll, hosszú farkkal, ez a dohányzacskóbendő, száz foggal a torkában; egy kis legyezőforma farkkal, mind a tengerfenék sötétjében tenyészik, ez az ezüstsínű foszforvilágot terjeszt maga körül még holtan is, ez a koromfekete csak a fejében hordja a villanyt, a szeme fölött, mint két lámpást. És ezek mind ezernyolcszáz méternyi mélyen laknak a tenger sötétjében, ahonnan őket a gejzír fellódítja. Itt felfogjuk őket e rostával, hogy a csövet be ne tömjék.

A kapitány a nevüket is elmondá e csodahalaknak. Ezeknek kellett tanúskodniok majd az ő előadása mellett. Hogy mi történik a föld és a tenger mélységeiben.

Mielőtt a géptermet elhagytuk volna, a Capitano újra felszabadítja a biztonsági-szellentyút s elzárta a gőzkürtőt, mire a gőz újból a hajó belsejébe ömlött át. Mi felmentünk a földélzetre.

Odakinn, mint rendesen, folyvást esett a gejzír felhőjéből a zápor. Ennek az olthalmául szolgált egy hosszú pléheresz, mely a felfogott esővizet egy csövön át a konyhába vezette.

– Ez a mi ivó- és főzővizünk – magyarázá a Capitano. – Ahogy a gejzír kilöveli a forró vizet, ez még keserű tengervíz, széngázzal telítve, halbúze is érzik; de amint a magasban gőzfelhővé válik, s záporoként aláhull, már ihatóvá lesz, s főzésre alkalmas.

A konyha előtt kellett elmennünk, melynek nyitva volt az ajtaja. Az ajtón át a legkellemesebb illat párologott elő: zsírban párolt vereshagyma illata.

Hazám! Hazám!

Sehol a világon nem főznek vereshagymával, csak a magyar konyhán.

Elfelejteti a magyar ember azt a Pannoniát, aki a hon címeres pajzsát emeli a karján, de azt a Pannoniát, aki a gulyáshúsos bográcsot emeli a kezében, soha, amíg csak él.

A Capitano beszólt a konyhába: „Jó reggelt, Manola!”

Erre kitekintett a Manola az ajtón.

Tökéletes cigányasszony volt. Nálunk otthon annak néznék. Itt kreolnak tartják.

– Vendégünk van! Magyar fiú! Aztán tudod a többit.

Manola mosolyra vonta a száját, s mint egy valódi cigányasszony, hízelkedve cirógatta végig a karomat, s mondott is hozzá valamit, de amiből egy szót sem értettem.

– Gitanissa? – kérdezém a Capitanótól.

– Nem az. Katalóniai. Ez soha meg nem tanul spanyolul, dacára annak, hogy Hispánia a hazája. Nem kreol ez. Azzal bementünk a Capitano szobájába.

Az asztalon ott gőzölgött a szamovár. Ez bizonyosan a Donna gondoskodásából jött ide.

A Capitano töltött az egyik csészébe nekem, a másikba magának. Fölséges illata volt a teának.

– Ez aztán igazi pecco! Megismerem a fáját itt a Semiramis kertjében: kövér tuskéiről. Magamnak is van egy pálcám teafából.

– Teafából? Hisz egy teacsemetét kivágni gyilkosság!

Azután egy kis palackból megkínált arakkal.

– Köszönöm, nem iszom semmi égetettet.

Azután megkínált pipával, dohánnyal.

Azt is megköszöntem: nem élek vele.

– Igazad van – mondá. – Aki nem dohányzik, annak egy urával kevesebb van a világon. Minden testi ösztön között legzsarnokibb a dohányzás vágya. Csak egy szerencsétlen ember van a világon: a pipás, aki a tűzszerszámát elvesztette. A víz szomszárja nem oly kínzó, mint a tűz szomszárja. A fiainkat nem hagyom rászokni.

Azzal leültünk a kerevetre. Függetőágy nem volt a hajón. Minthogy az mozdulatlanra van téve, semmi szükség nem volt e légben hintázó fekhelyre.

A Capitano kiverte a pipáját, s eldugta a zsebébe.

– Az elején kell kezdenem a történetemet. Előrebocsátom, hogy mindazt, amit tőlem hallasz, továbbadhatod, elmondhatod, leírhatod, csak a földrajzi helymeghatározást ne közöld senkivel.

Becsületszavamat adtam rá, hogy el fogom hallgatni.

– E napokban lesz tizenkét éve, hogy a Rio de Janeiro-i kikötőt elhagytam a hajómmal. Rakományom volt európai mindenfajta ásványvíz, a legtöbb a budai Hunyady János, aminek Amerikában biztos piaca van. Mellékes célom azonban egyéb volt. Ha rakományomtól megszabadulok, San Franciscóból visszatérve, keresek valami partvidéket vagy szigetet, ahol kisajátítok magamnak egy telepet, melyen felütöm állandó tanyámat, ahol feleségemnek otthont készíthessek, amíg magam a tengereket járom kereskedés végett. Ezért összegyűjtöttem mindazokat a növényeket, csemetéket, gumókat, hagymákban, gyökerekben, dugványokban és a növények, virágok magvait, dióit, makkjait, amiket új otthonomban el akartam helyezni.

Állatokról is gondoskodtam, amiket tenyészteni akarok, mindenféle fajtából, két lámát is szereztem be teherhordónak. A hajófenék megtelt azoknak az eleségével. A Manolában kitűnő gazdasszonyt találtam, aki az állatoknak jól gondját viselte, s amellett mint szakácsné is szolgált. Egy kipróbált hűségű kormányost szerződtettem, aki valóságos jóbarátommá vált; most is velem van: a Padrone. Fűtőt, fűtősegédet, gépészt és nyolc matrózt a legmagasabb bér mellett fogadtam fel. Magam vizsgázott kapitány voltam. Több hajószisztre nem volt szükségem. Még azt is fölemlíthetem, hogy új házasság voltam, fiatal feleségem velem jött kockázatos utamra. Kalandnak látszott az inkább, mint vállalatnak. Nem gyakorlati kereskedő, de egy világgyűlölő idealista életerve nyilatkozott meg ebben.

Én emlékeztem hasonló esetre.

A Capitano folytatta.

– Az elindulástól kezdve folytonos szélcsend kísérte a hajómat. A tenger tükörsima volt. A vitorláink pihentek, csak a propeller dolgozott. Én nem panaszkodtam a szélcsendre. A mézesheteinket éltük: enyim volt a jobbik világ. A kormányosnak volt kecskebőr-dudája, a matrózok táncoltak a zenéjére: ráértek. Egy

este az a tünemény lepett meg bennünket, hogy teljes szélcsend mellett elkezdtek a tenger sima tükreéből apró szökőkutak fellövelni. Én kitaláltam ennek az okát. Földrengés izgatja a tengerfeneket. Még többet is megtudtam, amint az éj leszállt. A nyugati láthatáron nem akart az alkony beállni: az ég folyvást vereslett. Ott valami nagy vulkánkitörésnek kell lennie. Szeretek a természet pompájában gyönyörködni, a nőm pedig éppen kíváncsi volt egy kitörő tűzhányót színről színre látni: hagytuk a hajónkat a veres égbolt irányában haladni. Hiszen gőzgépünk volt: amikor akartuk, megfordulhattunk ellenkező irányban. Egész éjjel fenn voltunk, s számláltuk a hulló csillagokat. Reggel a kormányos arról értesített, hogy a hajónk kétszeres gyorsasággal halad nyugati irányban, mint amilyenre a propeller képesíti. Én parancsot adtam, hogy fordítsa meg a hajót, s irányítsa kelet felé. Megdöbbenve vettük észre, hogy a hajónk éppen semmit nem halad előre. A gőzkelep működését teljesen semlegesíti a tenger alattomos áramlata.

Még most csak alattomos volt, alig látható az óceán sima tükre. De néhány óra múlva már hullámmáni kezdett a tenger, barázdákká sorakozó habokkal. És amellet tökéletes szélcsend volt. Tehát nem a légáramlat okozta a hullámverést.

– Talán a földhorpadás?

– Eltaláltad. A vulkán már látható lett a szemhatáron; a tűzoszlop messze beveresítette az eget, s égő csillagokat szórt maga körül, megtüzesült sziklákat, megrepedt kráteréből széles lávafolyam omlott alá, végig az oldalán, egész a tengerig. És mi feltartóztatlanul közeledtünk a vulkán felé. A tenger körös-körül fel volt háborodva; egész hullámhegyláncok támadtak mögöttünk, melyek hajónkat magukkal ragadták. Megértettem a veszélyt egész nagyságában. A rendkívüli tűzkitörés következménye a vulkán körüli földkéreg gyors behorpadása, s ez zúdítja maga után a tengert.

Én parancsot adtam a gépésznek és kormányosnak, hogy teljes erőszakolt gőzerővel igyekezzenek a hajót megfordítani, és ellenkező irányba terelni. Lehetetlen kísérlet volt az. A hullám feldöntötte volna az oldalba kapott hajót.

Matrózaim elvesztették a fejüket, nem hallgattak semmi parancsszóra többé. Leoldották a dereglyét, beleugráltak valamennyien, a gépészek, a fűtő legelői, s nekivágtak a hullámoknak. Azt hitték, hogy evezve kiszabadulhatnak a habortlatból. Nem tudom, mi lett belőlük. Valószínű, hogy mind odavesztek. Nem maradt velem más, mint a nőm, a Manola és a kormányos.

Amint a gőz kifogyott a kazánból (nem fűtötték azt), a gép is felmondta a szolgálatot, a propeller keleme megállt. Annál gyorsabban vitte magával a tenger a hajónkat a pokolfényben világító vulkán felé. Kétségbe kellett esnünk.

Csak egy férfi és két nő maradt velem. Azokat magamhoz hívtam a kormányos bodéjába, melyet vastag üvegből készíttettem, mintha előre tudtam volna a veszélyt.

Ekkor tudtam meg, hogy micsoda erő lakik egy nőnek a szívében. Míg mi férfiak sztoikus nyugalommal néztünk a rettenetes veszély elé, az, akinek eszméje támad a megszabadulásra, a nőm volt. Nem jajgatott, nem könyörgött, nem ájuldozott, hanem tanácsot adott nekünk, hogy mit tegyünk. A hullámhegy a hátán visz bennünket a tűzokádó felé. Nekünk most csak azt kell kikerülnünk, hogy va-

lamiképp a szikla oldalához ne csapjon bennünket, ahol a hajónk darabokra zúzódik, hanem oda kell a hajónkat kormányoznunk egyenesen a hegy oldalához kiömlő lávafolyam felé. A hullámhegy fel fogja taszítani a hajónkat egész a vulkán repedéséig, melyen át a láva kiömlik, s mi a hajónkkal a sziklahasadékban fennakadunk. Amint a láva fölé értünk, a horgonyt lebocsátjuk s az a láva tömegében fennakad, visszatartja a hajónkat. Amíg a férfiak a horgonyt lebocsátják, a két nő tartani fogja a kormánykereket. S ez a gyöngé, ideges nő, aki még egy Echegaray-drámának a végét sem bírta soha kivárni, most a megnyílt pokol láttára tudott nekünk, férfiaknak tanácsot adni! Én egy észrevételt tettem. Hátha a hegynyílás nem elég szűk arra, hogy a hajónkat feltartóztassa, hátha a horgony láncostul megolvad a láva olvadt tömegében, s a tengerár beletaszítja hajónkat a vulkán kráterébe? – „Hát akkor szép halálunk lesz, mondá az asszony. Együtt megyünk egyenesen fel a mennyországba.” S azzal megölelt, megcsókolt. – A keményszívű tengerész, a kormányos, a szemét megtörülve dörmögé a Manolához: „Hát mi nem öleljük-e meg egymást utoljára?” Őket is a régi szívbeli hűség kötötte egymáshoz. Már ekkor közel voltunk a tűzhányóhoz. A tüzes hamu, az égő kőzapor elborította az eget; de a mi hajónkat nem érte. Az még magasabban járt. Hihetetlen hullámhegylánc kapta fel a hátára a hajónkat, keresztülcsapkodva a földézetten.

Már a lávafolyamot láttuk világítani magunk alatt. Mi férfiak ekkor lebocsátottuk a horgonyt – Isten szent nevében. Amint a lánc letekergőzött a korongról, egyszerre valami apokaliptikus csoda történt előttünk, amit emberi szó nem képes leírni. A vulkán tűzoszlopa egyszerre megszakadt, a ragyogó tűzkévék gyorsan felemelkedtek az égbe, gomolygó tűzfellepként, s ott kavarogtak a fejünk felett. De néhány perc múlva egy világrendítő robbanás hangzott fel a kráterből, mely túlvilági bömböléssé emelkedve, az eget magát ostromolta; azt kellett hinnünk, hogy a földteke maga szakadt darabokra. A mélységből ítéletnap dörgéssel emelkedett fel egy hömpölygő felleg, mely egy perc alatt szétverte az égen a tűzfelhőket, s messze túlemelkedett rajtuk. A tűzokádó ki volt oltva.

Mi történt a föld alatt? Csak később bírtam kieszelni.

Két isten harca folyott ott le: a rombolóé és a megtartóé, a tűz és víz istenéé. A vulkán-szikla alapzata a földhorpadás következtében megrepedt, s a mély nyíláson át egyszerre betódult a tenger a föld tűzokádó mélyébe: ott ölre kaptak, s a víz maradt a győztes. A vulkán a mi szemünk láttára változott át gejzírre. Hogy nagy mélységben, ezernyi méterre a tengerszín alatt kellett e repedésnek támadnia a sziklatalajban, bizonyítják azok a forró víztől kihányt csodaalakú halak, melyek csak a sötét tenger fenekén tenyésznek. Mi pedig itt maradtunk a hajónkkal, e hegyszakadékba beékelve. A hullámhegy, mely bennünket idehozott, keresztülcsapott a kráteren, az egész szigeten, elpusztítva róla minden élő teremtetést. Most ez képtelenségnek látszik. Ily magasra nem tolhatott fel a tengerhullám egy hajót. De kimagyarázza ezt a földtan. Mikor a hullám idesodorta a hajónkat, a tűzokádó le volt süllyedve. Most pedig a tenger beomlása által hatalmat nyert gőz folyton emeli a szigetet, míg eredeti magasságát el fogja érni. Észrevehető volt e kifejlődés. Az első hullámtorlat, mely hajónkat idáig emelte, még túlcsapott a tűzhányón,

beleomlott annak a kráterébe, hajónkat is elborította néhány percig, s a kéményünkön keresztül behatolt a belsejébe; de a második hullámcsapás már csak a hajónk fenekéig hatolt fel, s aztán fokozatosan süllyedt alább, amint a tűzhányó szigete emelkedett fölfelé. Feszíté a földkérget a tenger beomlásától kifejlődött gőz. Annak a hatalmas oszlopa emelkedett felhők között az égbe, ahonnan jég-eső alakban hullott vissza a földre. A jégdara métermagasan fedte a földélezetünket, fehér leplet vonva az egész vidékre, melyből csak a láva tűnt ki, lassankint feketére válva. Az égből özönlő jég kérget vont a tűzfolyam felszínére, mely lassankint úgy megerősödött, hogy elbírta a rálépő ember súlyát. A visszavonuló tenger is fagyasztotta a láva felszínét.

Egyelőre meg voltunk mentve a fenyegető végveszélytől. Hajónkat feltartóztatá a hegyrepedés vápája, melybe beszorulva, egyenesen megállt. Hálát adtunk Istennek a csodás megszabadulásért. Az asszonyom diadalmaskodott: ő adta az ötletet a *salto mortale* megkockáztatására.

Első gondunk volt, amint a kormányos-bódéból kiléphettünk, s a tenger hullámcsapásától többé nem kellett tartanunk, utitársaink után nézni, hogy élnek-e még? Igen: a háziállatok, gazdaságunk alaptökéje! Azok a hajófenékben voltak elhelyezve. Nagy örömünkre mind meg voltak épségben, csak egy kicsit úsztak a kürtön át beomlott vízben, s melegük volt a hajófeneket hevítő lávától. Azokat mind felhordtuk ketten a kormányossal a félföldézetre, s elhelyeztük a matrózok által üresen hagyott szobákban.

Az asszonyok azalatt leleményes feladatot végeztek. Az égből hulló jég lábnyi magasan fedte a hajóföldézetet. Azt ők összelapátolták, s üres tonnákba öntögették. Ivóvizünket átmelegítette a láva: a jég segített azt lehűteni. Amit a pokol elrontott, helyrehozza a menny. A gőzkazánt is megtöltöttük jéggel. Jó volt vele iparkodni. Egyszer csak a mennybéli jóltevőnk megszűnt adakozni, vízoszlopa alább lohadt, nem lövellt fel olyan magas légkörbe, hogy megfagyhatott volna. De ugyanolyan arányban vonult vissza a sziget fölül a tenger. Már láttuk a tengerpartot szegélyező kókuszpalmák derekait előtűnni, amiknek addig csak a koronáik libegtek a hullámok felett. A sziget emelkedett.

Az első érzésünk volt, mely bennünket eltöltött, a hála a mennyei gondviseléshez a csodálatos megszabadításért. Ez volt a nászutazás! A poklok útján át a mennyországig. Mézeshetek, amiket senki sem zavar meg! A nászslakomából semmi sem hiányzott. Élelmiszer, konzerv, kétszersült, füstölt hús, liszt volt a hajóról megszökött legénység számára is elég, s ez most az egyedül maradottaknak soká eltarthatott. Ivóvizünk, ásványvizünk is elég volt. De azért mégiscsak fogva vagyunk a hajónkban. Alattunk a lávafolyam, előttünk a vízkádó gejzír, kétoldalt a hegyrepedés meredek sziklái. Merre mehetünk ki innen, hogy e szigetet körültekintsük? S fogunk-e itt valamit találni, ami az emberi életet fenntartja? Különösen ivóvizet, ha a hajónkon levő készlet elfogy?

Ekkor egy harmadik istenség szállt alá az elemek közötti háborúba. Homérosz nem írt le ilyen istenharcot. A tűz, a víz után jött a leghatalmasabb: a lég. Egy

reggel arra ébredtünk fel, hogy hajónk oldalai ropognak, a vitorlarudak verdesik az árbocokat.

A kabinajtókat alig bírjuk kinyitni, s amint kilépünk a földélezetre, egy láthatatlan hatalom visszataszít a lépcsőzetre. A kémény, a gőzkürt bömböl és sűvölt: pánsíp lett belőlük. A bóra jelent meg. A szelek között az oroszlán. Jött, mint az ítéletnap szörnyangyala, végigdúlva a tengeren, ami víz még elfoglalva tartá a szigetet, futott vissza az ösmedrébe; a gejzír vízoszlopa szerteszt szakadt a bóra dühétől, hasztalan küldöze utána földalatti katlanából hatalmas anyja, a tenger, újabb meg újabb gőzgomolyait: a bóra széttépte valamennyit, s elszórta vízcsepekké törve, az égben, melyet egy folytonos szivárvány hidalt át. Csodaszép látvány volt. A szivárvány fényboltozata védeni látszott a gejzír víztornyát a titánerő ellen. Hasztalan volt a védelem; a bóra legyúrte, leteperte a vízoszlopot; estefelé egészen visszakergette a kráterébe; még oda is utánahatolt. A tűz, víz, gőz egyesült ereje nem volt képes a szélnek ellenállni; egyszer-egyszer nagy üvöltözéssel tört elő a mélységből egy vízoszlop, de azt a viharok anyja gyorsan visszaveré. Én a kormányos bódéjából néztem azt az elemek harcát s észleltem, hogy amint a bóra a gejzír gőzoszlopaikat a kráterbe visszanyomja, a sziget hogy emelkedik szemmeláthatólag magasabbra, a hajónkat lekötve tartó horgony a megfeszült láncnál fogva a lávában tűzveres barázdát húz. Egyszer aztán megszűnik ez a tűzvonal: a láva fénye elhomályosul, majd egészen elfeketedik. – Újabb csoda történt. Amit az elborító tenger, a hulló jégzápor nem bírt előidézni, kivívta a bóra: a lávafolyam kéregfagyasztását. Az pedig egy túlvilági zene kíséretében ment végbe. Mintha ezeryni hárfá húrja pengett volna, magasan és mélyen; néha egy döngő pattanással túlzengve, melyet egész skálája az alvilági hangoknak követett. Hasonló volt ez az isteni hangverseny ahhoz a rianó zenéhez, amit egy nagy tó támaszt, mikor a felszínén egyszerre jégkéreg képződik, citerapengés és villámcsattanás összesített harmóniája. Egész éjjel azt hallgattuk. Három napig tombolt a bóra szakadatlanul. Ezalatt megszűnt a gejzír működni. A vízoszlop elbújt a hegy mélyébe, még csak egy gőzfelhő sem maradt utána. A legtöbb gejzírnek ez a jellege: hol elpihen, hol újra kitör. Amint a bóra elmúlt, a vízhányó is visszavonult. Az elemek békét kötöttek – egy időre.

– De most úgy látom, hogy állandóvá lett a gejzír működése.

– Mikor a bóra ideje jön, olyankor mindig félbeszakad. Az északi szél megszüntével szép, derült idő következett. Én arra határoztam magamat, hogy leszálok a lávaömlés mentén a partvidékre, körülnézni a szigeten. A kormányos abban erősködött, hogy ő is velem jön. Az asszonyok nem akartak bennünket eresztetni. Hátha beszakad alattunk a láva megkövesült kérge. Én megnyugtattam őket. A horgony láncába kapaszkodva haladunk előre, ha a láva kérge repedezni talál alattunk, fenntart a vaslánc, nem enged elsüllyedni. Azonkívül is hosszú léceket kötünk a talpunkhoz, minőkkel a norvégek járnak be a hómezőket: azokkal gyorsan alásiklunk. Úgy történt. Minden baj nélkül lejutottunk odáig, ahol a horgony megkapaszkodott. Ott már sziklára találtunk.

A part lapályán már a lávaréteg meg volt szaggatva azokkal a sziklakoloncokkal, amiket a tűzhányó kivetett. Azok már szilárd gyalogjárót képeztek. Itt levethet-

tük a norvég hócipőinket, s egyik szikláról a másikra ugrálva, eljuthattunk a sziget partjára. Onnan egyszerre végigtekinthettünk a sziget domboldalán. Azazhogy nem jól fejeztem ki magamat. Csak a fák tetején nézhettünk végig, melyek a sziget déli oldalát takarták. Igazi őserdő, gesztenye, amerikai dió- és theobromofákból keverve cserrel és bükkfával. A cserje, liáne és bérce iszalagjával egybebozótózva. Semmi nyoma már a szigetet elborított tengerárnak. A földréteg felemelkedése visszazúdította a tengert, s a háromnapos bóra kiszáritotta a pocsolyáit, a lapályok bambusz-berke, páfrán-ligete buján zöldült a csincsésben. És magasan, a hegyoldalt takaró lombos fák alkotta élő palást fölött emelkedett ki ötven méternyi magasságban az őserdő emeletje: a pálmageszt. Kókuszfák gyerekfő nagyságú diókkal. Az oreodoxák gyümölcsfürteikkel, a szágópálmák. És ezek a „principes”-ei a növényvilágnak be voltak népesülve a lombkoronáik alá menekült ezreivel a mókusoknak, repülő kutyáknak, amik visítózva kergetőztek ágról ágra, repültek lombról lombra, szaladgáltak a fák törzsein alá s fel. S e cincogás, visítózás zúrhangjából emberi hangot is véltünk kiszelni.

A hang után rátaláltunk a nagy kókuszpálmára, melyről az származott. A páлма lombkoronája alatt két emberi alakot pillantottunk meg: egy fiút, meg egy leányt. Félmeztelen alakjuk elárulta, hogy vademberek, szigetlakók. – Amint bennünket megpillantottak, majommódra lemásztak a fáról, odajöttek hozzánk, átölelték a lábainkat s a kezeinket csókolták; makogtak is mellette valamit. „Ezek pápuák”, mondá a Padrone, aki járt valaha a szigeteiken, s néhány szót intézett hozzájuk, amire azok még kezesebbek lettek. Ez az ő anyanyelvük volt. A Padrone meg tudta velük értetni magát. Hová lett apa, anya, meg a többiek? A gyermekek azt mondták, hogy majd elvezetnek bennünket a lakásukra. Aztán a jártasság és az ösztön segítségével keresztül kalauzoltak bennünket az őserdőn. Minket leginkább az érdekelt, hogy van-e iható víz. Azt nem találtunk sehol. Tömpöly akadt az utunkba elég, amin mezítláb kellett átgázolnunk, zúgó patak is került az utunkba; de annak keserű és dohos volt a vize. Végre kijutottunk az őserdőből. Ott egy lapály tárult elénk, a sziget nyugati oldalán. A lapály fölött emelkedett szakadozott sziklakoloncaival a tűz- és vízhányó hegy; most egészen csendes. Maga a völgy megszagatva kisebb-nagyobb tavakkal, amiknek széleit bambusz és lótosz köríté. Egy dombos fennsíkon látható volt egy kerek palánk s annak a közepén bambusszal fedett kunyhók. Emberi lakás nyoma.

A két negrito bevezetett bennünket a karámba. Pusztá volt az és lakatlan. A bambuszból összetákolt kunyhónak nem volt zárható ajtaja, a két gyerek egyenesen beszaladt, s odabenn nagy civakodást kezdett, nem a családfőket keresték, hanem a hagyatékot.

A bambuszkévék közé voltak tűzve a családi kincsek, egy tegez hajlított fából, pálmaháncs-ideghúrral, nyilak furócsigaheggyel, balta gyöngyházkagylóból készült pengével, kapa strombus-csigából, egy fűrész kard halormányból, egy szigony fiatal narvál orrszarvából, egy kiélesített furdancscsiga, ez utóbbi volt különösen az osztozkodás vitás tárgya, mely fölött veszekedtek. Beszédjük csupa állatias hang volt, malacvisítás, békaümmögés, pulykaöblögetés, hiúznývákolás, szótagolatlan buffogások, kutyakurrogás. Ezt ők megértették egymás között. Sí-

rás hangjait nem lehetett tőlük hallani. Pedig lett volna okuk rá. Elveszett az egész fajuk. A szigetlakókat mind leseperete a tenger. Az életfenntartás ösztöne maradt meg náluk. Végre megosztzkodtak a hagyatékon. A fiúnak maradt a szigony, a nyilak a tegezzel, a fúró meg a kobak, a leánynak a kapa meg a balta. Azzal elkezdtek hangosan kiabálni, mintha valakit hívogatnának; a Padrone megértette: nem apát, nem anyát keresnek ők, hanem a lámát; a kedvenc állatjuk hiányzik.

Azzal futottak ki a karámból. Mi utánuk néztünk, hogy vajon mihez kezdenek? A leány a karám előtti ligetben kezdett el a kapájával vájkálni, a fiú pedig a nagy kerek tóhoz sietett, mely a karám előtt terült el.

A tó partján hevert egy csónak, fenékkal felfelé fordulva s karóhoz kötve. Könnyű volt, pálmakéregből készítve. A fiatal suhanc a maga erejéből fenekére fordíthatta azt. Aztán beleugrott, s egy rúddal, mely a csónak orrába volt dugva, betolta azt a tóba, a sűrű sás közé. Egyszer csak nagyot sikoltott: valóságos farkasüvöltés volt. Rátalált a tóban a lámára. Belefulladt az a tengerhullámba. Ekkor kitört a fiúból a zokogás. A kedvenc állatját megsiratta. A visszavonult tenger az ottrekedt tavat a nyüzsgő haltömeeggel hagyta hátra. A menyhalak (muraenák) ellepték a láma hulláját, széles fejükkel belefurakodva s vonagló testüket, fickándó farkukkal egyenesen magasba emelve. A fiú szigonyával egy ilyen szép menyhalat keresztüldöfött, s azzal kicsákyázott a partra, halászsákmányával dicsekedve. Diadalmas kiabálására odajött a leány, aki egy iszalagból font garabót hozott magával, mely meg volt töltve most kikapart ignámegyökérrel. A leány átvette a fiútól a menyhalat, s aztán azt is a garabóba téve, eltűnt vele a sziklák mögé. Utána néztem. A gejzír oldalából csorgadozott alá egy vízszugár, mely egy sziklamedencében meggyülemlett; a leány a fiú segélyével ebben a forró vízben megfőzte a halat és a lisztes gumókat, s aztán nenufár-levelekre elhelyezve, odahozta elénk, és megkínált bennünket vele. Addig ők maguk hozzá nem nyúltak, pedig nagyon éhesek lehettek. Mi belekóstoltunk, a többit nekik hagytuk. Nagy mohón elfogyasztották.

– Nézd: a vadembereknek jó szívük van – mondám a Padronénak. Aztán arra kértem, hogy tudassa ezzel a két gyermekkel, hogy jöjjenek fel az én hajómhoz, én adok nekik két olyan lámát, amilyent elvesztettek.

Ennek az öröme elkezdtek bukfencet hányni.

– Mit akarsz ezzel a két vad kölyökkel? – kérde a Padrone. – Van szükségünk nekünk még két kenyérpusztítóra?

– Van. Ez a sziget az ő tulajdonuk: mi csak hűbérben bírhatjuk őtőlük. Mi itt rekedtünk; nem mehetünk a szigetről sehová. Nem is akarunk elmenni. Nekem évekre terjedő tervem van. Beültetjük a sziget lonkáit a velem hozott növényekkel, kapálunk, ültetünk; a hajónkon levő háziállatokat leszállítjuk ehhez a karámhoz, s hagyjuk éveken át szaporodni, amíg nyáj és konda lesz belőlük. Ezeknek őrizet kell: arra lesz jó a mi két ősemberünk.

– De mit szól hozzá majd a Donna?

– Örülni fog rajta, hogy missziót végezhet. Pogányokat megtéríthet, vadembereket spanyol nyelvre megtaníthat. Aztán ez a föld is táplálni fog bennünket.

– De úgy fog bennünket megvendégelni, mint az ördög a fiát: hogy enni ad, de inni nem. Vízet magunk számára sem találunk sehol a szigeten. Ha elfogy a velünk hozott ásványvíz-rakomány, szomjan veszünk el.

– Az Isten majd gondoskodik rólunk.

Ezzel elvittük magunkkal a két vad csemetét, hogy általuk vezetve a szigetet bejárjuk. Ösvénynek nyoma sem volt; azt elmosta mindenütt a tenger. Ellenben tömpölyök, morotvák, csincések, vízzel tölt árkok állták el az utunkat, amiket hosszú rudakra támaszkodva kellett átugrálnunk. A lapályon egész tavak voltak; még most néptelenek, semmi vízi madár nem úszkált rajtuk. Csak egyszer ütötte fel előttünk az iszapból ormányos fejét az óriás teknősbéka, mely egészen támadó kedvében volt. Ezt a tenger hagyta itten. A vademberkéék hatalmas kőhajításokkal riasztották vissza a posványába. A sziget déli oldalán szomorú tájék nyílt meg szemeink előtt: egy leégett erdő. A megszenesült törzsekről ítélve, hatalmas őserdő lehetett, melyet a tűzhányó kitörése pusztított el. Hogy a sziget északi oldalán egész épen megmaradt az erdő, kolosszális pálmáival, annak úgy eszeltem ki a magyarázatát, hogy az elemek küzdelme alatt a tűzhányó keleti oldala megrepedt, s a kiömlő láva süllyedést okozott a kráterben, melynek következtében a félrebillent hegy torkolata egész tűzoszlopát a déli oldal felé zúdította, s a hegy túlsó oldalán büszkélkedő erdőt borította el tűzhamujával, olvadt ércbombáival, s azt csonkig leégette. – Ez pompás televény lesz árpának, tengerinek! – mondtam én Padronénak. Ő pedig kiválasztott egy jó fekvésű hegyoldalt, ahova szőlőt lehet majd ültetni. Szőlővesszőt is hoztunk magunkkal. Az egész gazdálkodási rendszert megállapítottuk. Háziállatainknak jó tenyésztanya lesz az északi erdő. Gumós, kalászos, csöves növényeink díszlenni fognak a leégett erdő talajában. A burgonya is jól fogja találni magát őshazájában a yamsz-gyökér mellett, a cukorcirok önkényt terem a lapályon; talán még cukornádat is fedezünk fel. Szántóvetők nem leszünk, mert se ekénk, se igásmarháink nincsen; de van ásónk, kapánk és izmos tenyerünk. Mienk *úrbérben* az egész sziget. A két ős földbirtokosnak, a vadfiúnak, vadleánynak dézsmát fogunk szolgáltatni; ők most itt a király és királyné.

– Akik a birkáinkat fogják őrizni.

– No hát, ahogy a Pentateuch szerint Jákób, a királyok őse, őrizte hét eszten-deig Lában birkáit. Ez csak szentírás, Mózes írta.

(Az a gúnymosolygó vonás a Capitano ajkszegletén még erősebb kifejezést nyert a szokottnál.)

– Sőt van másik szentírás is: legalább én annak tartom. Homér Iliásza, ahol a királyfi Páris őrzi a birkákat. Nemes hivatás volt az mindig. Mig agráriusok annak tartjuk – mondá a Padrone. (Hogy ő agrárius! A tengeren!)

– De én merkantilista vagyok; tengerész!

(Ezen aztán mind a ketten kedélyesen nevtünk.)

A Capitano elárulta klasszikus neveltetését ez iskolai idézettel:

„Coelum, non animum mutant, qui trans mare currunt.”

(Mennyet, nem lelket vált csak, ki a tengeren átfut.)

– A fáradságos szigetfelfedezésben megszemjantunk. Mikor a hajóról leszállni készültünk, én meghagytam a Padronénak, hogy a kulacsot ásványvízzel megtöltve hozza magával. A pálmaerdőt elérve, targallyat gyűjtöttünk össze, és tüzet raktunk. Gyufánk még volt. Azután egy darab szalonnát és kétszersültet megpirítottunk, s ezúttal mi vendégeltük meg fenséges princünket és princesszünket. No hát bizony ők csak éppen olyan olyan főhercegek, mint a többi. Ha a negrito a nagykörúságát eléri, aspirálok nála a főudmesteri dignitásra. Tetszett nekik a szalonna, pirított kenyérrel. Én utasítást adtam a Padronénak, hogy akassza le az övétől a kulacsot, s kínálja meg az italával illusztris vendégünket, ahogy illik: ő kezdje meg az áldomást. Soha olyan grimaszt nem láttam életemben, mint amilyent a negrito fintorított az első mohón lenyelt korty után. Elkezdett prüszkölni, krároggni, ökredezni, azzal keresztülugrott a parázson, s elfutott a közellevő karámba, folyvást köpködve, cikákolva. Én el nem tudtam gondolni, mi lelte? Felkaptam a kulacsot, amit a fiú eldobott, s megkóstoltam a tartalmát; az mindent megmagyarázott. „Padrone! Hisz ez budai keserűvíz!” – „Mit tudom én? Én sohasem, ittam ásványvizet. János van ráírva a palackra. Azt hittem, hogy aki János, az mind becsületes ember.” „Hiszen becsületes víz ez annak, aki rá van szorulva, de nem szomjúságról való.” Kiöntöttem az egészet a kulacsból a földre. Ezalatt visszajött a karámból a fiú; hozott magával egy kobakot, meg azt a vitatott fúrót és egy kecskeszarvat. Azok csakugyan drága klenódiumpok voltak. A fúrót a „turris babylonica” csigahéjából alkotta mesterműnek a természet. A leány előre elkészítette a fiú számára a kapaszkodó gúzszt láne-szalagból, megértve a fiú szándékát. Az erdő szélét azok az agavefajta növényóriások szegélyezték, amiket a spanyolok aguamielnek hínak, a vadak szándinak. Ezek adják az indiánoknak a szüretet. Mikor a szándi virágfürtjei a kipattanáshoz közelednek, akkor van ideje a szüretelésnek. A fiú felmászott a karcsú fatörzsön a kapaszkodó-gúzs segítségével, s ahol a lombkorona alól kilógott a bimbós virágfürt, ott lyukat fúrt a csigájával, melyet a természet e célra alkotott, s aztán a fúrt lyukba dugta a kecskeszarvat, s azon keresztül csorgatta a kobakba a növény kítóduló nedvét; mikor az megtelt, bedugaszolta facövekkel elébb a kobakot, azután a növény koronája alatt fúrt lyukakat. A kobakot lehajította a leánynak, ki azt két kezével felfogta, s odahozta, megkínált bennünket vele. A Padrone kóstolta meg elébb. Cuppantott utána a szájával: „Bíz ez bevehető itóka. Ahol ilyen terem, ott nem halnak meg az emberek szomjan. Ebből készül a pulk, ha megerjed.” Én is megkóstoltam. Van benne valami a mustból, a vajírból meg a nyírvízből. A maradékot átengedtük a vadgyerekeknek, akik sokáig elveszekedtek rajta.

A honfoglalás műve tehát végre lett hajtvva, az őslakók szimbólumaikkal kifejezték meghódolásukat. Adtak *földet, fűvet és vizet*.

Hátra van a honalkotás. Hol kezdjünk hozzá? Természetes dolog, hogy ahol két ember tanácskozik együtt, ott nem lehet *egyetértés*. Az abszolutizmus korszakában, amikor a hajónk a tengeren habuckolt, én parancsoltam, a kapitány (nekem meg az asszony), de most megrögzöttünk az alkotmányban, (azazhogy a látásban) mindketten szuverének vagyunk.

– Mi, ketten? – mondám én. – Négyen, én az asszonyoknak is szavazatjogot adok.

Erre aztán a Padrone túllícitált rajtam. Ő az általános szavazatjog mellett agitált.

– Legyen szavazatuk a negritóknak is: akkor leszünk hatan. A többség fog dönteni, hogy melyik a sürgősebb indítvány.

Én tudniillik azt proponáltam, hogy mindenekeelőtt megoldandó az új hazánkban a *nyelvkérdés*. Én a spanyol nyelvet ajánlom. Anélkül nem lehet kormányozni.

A Padrone programja ellenben az volt, hogy első a nemzetgazdászati kérdés megoldása. Állattenyésztő birodalom akarunk lenni: azzal a feladattal kell megküzdenünk, hogy hét birkát, egy kost, hét emsét, két ártányt, egy pár lámát hogy szállítunk le ide a karámba, mivel tartjuk el őket, amíg az élelmüket maguk meg tudják keresni? Meg a tyúkot, libát, pulykát, ami gazdaságunk alapját fogja képezni? Első a hasznos beruházások kérdése. Mind a kettőnknek igaza volt, anánál fogva nem tudtunk kiegyezni... Mit tehattünk egyebet, mint hogy appelláltunk a *koronára*. – Ez az *asszony*. – A két vadgyerekünket felbiztattuk, hogy jöjjenek velünk fel a vashajóhoz. Eleinte nagy örömmel fogadták. Ki ne kívánna a rezidenciába feljutni?

A Padrone az ő pápua nyelvükön tudatta velük, hogy odafenn, abban a csodaépületben fognak találni két asszonyt, amilyen az ő anyjuk volt. Ez hatott. A fiú még egyszer felmászott a Szándi fára, s megtöltötte a mi kulacsunkat a kicsorgó pulkkal. A hajó felé mutatott vele.

– Lám, hogy vannak még született gavallérok a világon! – mondám én.

A sziget partmentében haladtunk egész a lávaömlésig, ahol a hócipőinket hátrahagytuk. Ott volt a horgony a megfeszült láncsal. Mi a cipőink léctalpán keresztül nem éreztünk semmit a megszilárdult láva forróságából, hanem a két gyerek, amint a mezítelen talpával a lávára lépett, sikongatva kapkodta fel a lábait, ez nem nekik való séta volt. Hanem aztán rögtön feltalálták magukat, felugrottak a horgony kifeszült láncára, s kézzel és lábbal felkapaszkodva rá, úgy yonglirozták fel magukat a légben függve egész a hajó lépcsőzetéig, mint két majom. A tenyerük tűrte a lánc forróságát.

Asszonyaink lesték már, az árboc kötélajtójára felkapaszkodva, messziről a visszatértünket. Látták, hogy mi, akik ketten távoztunk el, most negyedmagunkkal térünk vissza; mi férfiak a kezeinkkel, a gyermekek kézzel-lábbal a horgony láncába kapaszkodva.

Vegyes volt a fogadtatás. A Donna, megértve, hogy milyen előkelő vendégekhez van szerencséje, iparkodott az etikettet megtartani; hanem a Manola szabad folyást engedett az őszinte véleményének. Kivételképpen spanyolul beszélt. Hogy minek hozunk ide a nyakára két kenyérpusztítót, aki burgonyánkat s az ivóvizünket elfogyasztja! Én megkísértem a Manolát kapacitálni: hogy ezek a gyerekek a sziget urai. – Akkor agyon kell őket csapni! A Negrito sok természetes ésszel volt felruházva. Mindjárt észrevette a hangos pörlekedésből, hogy itt a Manola az irányító hatalom, s odavitte hozzá a kulacsot, megkínálta a tartalmával. A Manola

ivott belőle, tetszett neki. „Hisz ez pulk, pálmabor.” A vadleány pedig kitérte előtte a pálmaháncs-szatyrot, amiben magával hozta a parázsban megsütött ignámét. Azzal meg éppen lekenyerezte a Manolát. Hisz akik pulkkal és ignáméval bővelkednek, azokkal lehet nemzetgazdasági egyezkedést kezdeni.

– Tehát már itt is vesztegetés honol!

Én aztán előadtam a szerzett tapasztalatainkat a hölgyeknek, kifejtve előtűk tüzetesen, hogy minő elvi különbsézetek vannak köztem és a Padrone között e szigetvilág organizálása tekintetében. Én a nyelvkérdést tartottam mindenekelőtt megoldandónak. Legelső az, hogy megértsük egymást. A Padrone ellenben a közgazdaságot tűzte ki programjául. A Manola végig sem hagyta mondani a beszédemet; hangosan protestált a spanyol nyelv ellen; ő a maga katalóniai nyelvétől el nem tér; aki vele beszélni akar, tanuljon meg katalónul. Mi a Padronéval meghökkenve tapasztaltuk, hogy mellettünk egy harmadik párt is támadt. Ilyenkor okos politikusok mit tesznek? Fuzionálnak. A Padrone átveszi az én programomból azt a pontot, hogy ő, aki ért valamit a pápua-nyelvből, fogja a Negritót a spanyol nyelv ismerésébe bevezetni, én pedig beoktatom a Cavát az állatörzés feladataiba.

A feleségem kinevetett mind a kettőnket. „Óh ti bölcs férfiak! Hogy organizálnátok már itt az új államot. Pedig azt sem tudjátok, hogy hol kezdjétek hozzá. Hisz a legelső feladat a *közlekedés* ügye. Anélkül mozdulni sem tudunk. Házállatunk van elég – itt a hajón. De hogy szállítjátok le ezeket a karámba, a legelőre? Ezek rá nem lépnek a még forró lávakéregre, elbuknak rajta, s végiggurulnak; sülve érkeznek meg a parti szikláig.”

Egymás szemébe néztünk a Padronéval. A Donnának igaza van. Amint a láma megérzi a puha lába alatt a forró lávakérget, az rögtön hasra vágja magát. S többet felállásra nem bírható. Tehát legelőször a közlekedési mizériákkal kell megküzdenünk. Csak hiába, leghelyesebb esze van az asszonynak!

A Donna mindjárt praktikus közlekedési tervvel is szolgált, amit elvben el lehetett fogadni. – Hajónkon van kézi-szekérke és állatszállító ketrec. Ezeknek az összekapcsolásával szerkesztünk egy szállítási eszközt, melyet a kifeszített horgonylánchoz kapcsolunk vitorlacsigához csatolva, s aztán a horgonyt felhúzó kötéllal s annak a korongjával lebecsátjuk a lávarétegen. A ketrecben elfér egy láma meg egy pápuagyerek. Azok leeresztkedhetnek egész a horgonyig, nem égetik meg a talpukat. Mi ketten a Padronéval rögtön összeállítottuk a furfangos vehiculumot. Ennél rövidebb idő alatt vicinálist létre nem hoztak. Csak a hajó felszálló-hídját kellett leereszteni, hogy azon át a tehervonat a kész vasútra leguruljon. Ezalatt a hölgyek felhozták a földéltre a két lámát. Gyönyörű egy pár állat volt, hófehér selyemgyapja, kecses pofája, nagy fülei, kétujjú patája. A láma a világnak a legszelídebb vadállata. Nincs is semmi fegyvere az önvédelemre: se rúg, se öklel, se harap. Csak egy nemét ismeri a bosszúállásnak: leköpi azt, aki bántalmazza, s a nyála méreg. – Amint a gyerekek meglátták a két kedves állatot, nagy sikongatással rohantak hozzájuk, nyakukba borultak, ölelték, csókolták. Ilyen lehetett az, mely a vízbe fulladt. A két láma is viszonzni látszott a nyájas-

kodást. Ilyen emberi alakokhoz voltak ők szokva a Kordillerák völgyeiben; ezeknek a szavait értették: honfiak voltak. „Ezek a tieitek”, mondá a gyermekeknek a Padrone az ő nyelvükön; amire azok sorba mind a négyünket elhalmaztak hódolatuk gyöngéd kifejezéseivel. No hát ezzel a honfoglalás dicső műve be lett fejezve. Még a „*fehér ló*” sem hiányzott belőle. A sziget *jog szerint* a mienk lett...

A Capitano ajkán újból megjelent az a gunyoros rándulás. Úgy tettem, mintha nem venném észre.

– Ezzel a közlekedési eszközzel napok folytán leszállítottuk a hajónkról a háziállatainkat a karámba, s ott hagytuk a két gyermek gondozása alatt. A lámák meg a birkák dús legelőre találtak a réten, a sertéseknek szolgált a lehullott makk az erdőn, s a földi férgék sokasága a morotvában, tyúk, liba kereshette az élelmét a réten és tóban. Az állami háztartás meg lett állapítva.

Ekkor egyszerre nagy változás lepett meg bennünket.

A gejzír újra kitört. Már napokkal előre, amint a passzátszél jelentkezett, elkezdődött a tompa moraj zuhogó nyugtalankodása a kráter mélyében. Heves lökések rázták meg a hajónkat, recsegett-ropogott minden eresztékeiben. Bömbölő gőzfelhők gomolyogtak fel a kráter mélyéből. Egyszer aztán óriási robogással tört ki a kráterből az új gejzír a mostani szervezetében, öt vízoszlopra szakadva, mint egy legyező, a középső oszlop egyenesen fel a magasba, ahol felhőkoronát képezett, a másik négy egymást keresztezve, félívben omlott alá, egy hatodik vízszög egyenesen a hajónk felé zúdult, s a szétrepedt hajó orrán keresztül a gépházunkat árasztá el. És azóta ez a nagy gejzír megmaradt ebben a működésében.

Ez az új kitörés egészen új helyzetet teremtett ránk nézve. Volt abban jó is, rossz is. Rossz volt az, hogy a hajónkba omló vízszög kényszerített bennünket arról gondoskodni, hogyan szabaduljunk meg az elárasztásától. Ezt elértük azzal, hogy levezettük a vizet a gőzgép szivattyúján át. Ellenben a forró víz melegen tartá az egész hajónkat. Azt felfogtuk a gőzgép üstjében, ahonnan a földélezetre is fölvezethető volt. A gejzír középszlopának a visszahulló vize azonban elpatakzott egy nagy barlangjába a tátongó kráternek.

A gejzír újból kitörése után az egész helyzetünk alaposan megváltozott. Idefenn a hajón a középső vízszög visszahulló vize hús klímát idézett elő, lenn a völgyben a forró vizet okádó sugarak hőséget terjesztének; tavak képződtek utánuk, s apró gejzírek szökelltek fel a kokujszásokból.

Az esőképpen felfogott permeteg élvezhető volt, de nem kellemes. A nőm csak citromlével tudta inni. Egy napon a Negrito felkapaszkodott a horgonyláncon a sziget aljából a hajóhoz, gyékényszatyor volt a nyakába akasztva, öröme csaholásban nyilatkozott meg. De három szót már meg tudott értetni a Padronéval: víz, kókusz és batatász. A szatyorból legelőbb is elővette a kobakot, s azzal megkínálta a feleségemet. A Donna megízlelte a kobak tartalmát, s örömmel kiálta fel: „Ez tiszta ivóvíz!” A Negrito aztán két kezével igyekezett megértetni, hogy odalenn a sziklaparton egy zuhogó forrás támadt; őtet a láma vezette rá, akinek a szimatja megérezte a friss vizet. Hihetetlennek látszott, de amint sorban megkóstoltuk a kobak tartalmát, el kellett hinnünk, hogy az friss ivóvíz. A többire nem is hallgat-

tunk, a Negrito érett kókuszdiókat hozott magával és ignámékat, azoknak most van a szüretelési évadja. Vittük a fiút magunkkal a part felé. A láva forrósága ellen facipőket húztunk fel, azokat adtuk a Negritónak is. Így szálltunk alá a horgonyig. A Negrito elvezetett bennünket a sziklából kiömlő forrásig. Meglepett bennünket annak a vízbőisége. Kitaláltuk a keletkezését. Ez a víztömeg a gejzír középoszlopából zúdul alá a hegyoldal sziklászakadékain át, teljesen megtisztulva, a szikla szádáig. Megkaptuk, amire olyan epedve vágytunk, a jó ivóvizet. – De hogy szállítjuk ezt oda fel a hajóhoz? Egymás szemébe néztünk a Padronéval. Két szót mondtam neki, amire ő a kezét nyújtotta. Arra való kéz volt. Azt mondtam neki, hogy vágunk lépcsősort a horgonytól fel a hajóig. Merész terv volt. A láva még a szilárd kéreg alatt izzó lehet. Meg kell kísértenünk. Facipőink megvédik a lábainkat az elperzseltetéstől. Felülről kezdtünk hozzá, ahol a lávaréteg legvékonyabb. Kemény munka volt, de jól sikerült. Egyelőre csak akkora lyukakat vágunk a lávába, aminőkbe egy emberláb facipőstül elfér. A csákánnyal áttört lávaréteg még itt-ott izzó paraszat fedett fel; de már az is szilárd volt, s a kipattogó széndarabok rögtön elfeketültek. A lávakéreg sehol sem szakadt be alattunk. Húsz nap alatt mi ketten elkészültünk a lépcsőzettel. Ezzel aztán fölöslegessé lett téve a mechanikai láncvasút, a vicinális. Ember járhatott facipővel, láma pálmakéregbe kötött lábbal a még mindig forró lépcsőkön. A láma szaladva futott fel rajtuk, hátán levő terhével.

– És mindez állami szubvenció nélkül jött létre – dörmögém én halkán.

– Valga me Dios! Hiszen nem volt szindikátusunk!

– S az engedményesek nem kaptak dividendát?

– Dehogynem; övék lett a kókusz és ignámé, amennyit csak elbírtak belőle. Ittak is hatalmas tósztokat a kifogyhatatlan forrásvízből; kár, hogy gyorsíró nem volt jelen a lakomán, aki megörökítette volna. Ez időtől kezdve mindennap volt menyhal az asztalon ignáme-körözöttel, pisztáciamártással. És ennek már tizenkét esztendeje. Azalatt szigetünkéből egy paradicsomkert lett. Hajónk a boldogság hazája. Két év alatt családi örömök szálltak le édes itthonunkba. Nekem fiam, majd leányom született, a Padronénak szintén, de még elébb. Az már tizenkét esztendő. Most azoknak élünk.

– Gyönyörű gyermekek. De nincsen nevük.

– S ezért nem kerülnek bele a góthai almanachba. Ami rájuk nézve nagy szerencsétlenség.

– Én tudnék ezen segíteni. Hajónkon van egy szerzetes. Egy sort írnék a hajótulajdonosnak, hogy küldje ide a pátert üdvös műveletre. Nőd bizonyosan örülni fog neki, aki, úgy tudom, hogy vallásos érzelmű.

Ismét az a gúnymosoly az ajkszegleten.

– Ugyan kérlek, tedd meg. De a következményeit te viseled.

Én kiszakítottam egy lapot a tárcámból, s az írónommal megírtam néhány sorban a hajótulajdonosnak, hogy küldje ide a szigetre a szerzetesünket, lelkek megnyerése végett.

A Capitanónak megmutattam a levelet. Vállvonással felelt rá. Talán a Donna többre foga becsülni az üdvös szándékomat? Vajon a gyermekek megértik-e ennek a fontosságát? Hogy ezzel az üdvösség útja lesz előttük megnyitva?

A hajóra megérkezett kormányosunk, és a Padrone hangját hallottam a lépcsőzeten:

Megköszöntem a Capitanónak a velem közölt kalandos történetet, melyhez hasonló nem fordul elő a „naufrage”-ok krónikájában. Azzal mind a ketten a Capitanóval átmentünk az étkező-terembe.

Az már akkor megnépesült. Az eddig bemutatott alakokon kívül, akik közé a saját kormányosunkat is számíthatom, ott találtam a Ruffót is, a Padrone vereshajú fiát, aki legújabb remekét, egy zöldhéjú gömbölyű birkasajtot, mutatta be a hölgyeknek, amit azok teljes elismeréssel fogadtak. Az úrfi erős, izmos alak volt, méltó arra, hogy valamikor választott hölgyének rabszolgája lehessen.

A hajóteremben volt felterítve az asztal az étkezéshez. Egész patriarkális szokás szerint. Nem volt külön az uraknak, macskaasztal a cselédeknek: együtt valamennyi. Ki hová jutott. Az ételeket bográcsban hordta fel a Manola, végül maga is odatelepedett az asztal végére. Én a Donna és a Cara szomszédságába jutottam, a kormányosunk a Manola mellé került.

A lakomát nem írom le. Ismerős ételek voltak. Ezeknek a leírását mindenkor a legunalmasabb olvasmánynak tartottam. Magam szokva voltam mindenhez, ami emberi táplálékot képez, a pumpernickeltől kezdve a frutti di maréig. A malacpörkölnél jobban érdekelt a baloldali asztaltársnőm, a család fiatal leánya. Tízéves gyermek, de tökéletes szépség. Termete kifejlődött, mint a délvidék szülöttéé. Az arca visszatükrözi a lelkét, oly őszinte angyalian igaz, astralis. Egész figyelmemet e bájos alak kötötte le egészen. Arra gondoltam, hogy ez még *pogány*. – Elkárhozott. Én üdvözíteni fogom. – Messiása leszek.

Engedelmet kértem a Capitanótól, hogy a hajótulajdonosunkhoz írott leveletem átadhassam a kormányosunknak. Beleegyezett. Én élőszóval is felvilágosítottam a kormányost a levelem tartalmáról. Szívesen vállalkozott rá. Intelligens ember volt, tudta, hogy miről van szó. De annyi szót mégis ejtett, hogy ez a kis ceremónia egy napi veszteglést fog okozni az ötvitorlásnak, s már eddig is nagy a késés. Hátha még a páternek hitoktatásban is kell részesítenie a szakramentumban részesítendőket.

A Capitano sietett a kormányos aggodalmait eloszlatni.

– A mi gyermekeink nem nőttek fel a keresztény vallás ismerete nélkül. Én magam oktattam be őket a hitágazatokba. Tegyetek róla bizonyoságot, kedveseim, Mondd el, Cara, az Ave Máriát!

Az angyali alak felállt a helyéről, összetette a két kezét a keblén, s elmondá az üdvözlést csengő szóval, áhítattal. Csak egy szó maradt ki belőle, patológiai műszó, ami nem jelentékeny. Ilyen alak lehetett Mária is, mikor az angyali „Ave!” hangzott hozzája. Mi idegenek a szemeinket törültük az elérzékenyüléstől.

Aztán a Ruffót szólítja fel a Capitano, hogy mondja el a miatyánkot.

A köpcös, zömök fiú felállt a helyéről, s homlokát ráncba szedve, kemény hangsúlyozással elmondta az Úr imáját.

A kormányosunknak észrevétele volt rá.

– Kimaradt belőle az „add meg minékünk a mi mindennapi kenyerünket”.

A vad suhanc dacosan vágott neki oda.

– Azért nem kell imádkozni. Az Isten megadja nekünk a mi kenyerünket imádkozás nélkül. Ott függ a fejem fölött a kenyérfa ágán. Ott érik a lábam alatt a batatász kupacában, ott hull az ölembe a harmatkásában. Ád az Isten mindent imádkozás nélkül. Hát teneked, tengerésznek, nincs-e felhalmozva hatvan napra való kenyered a hajódon, csak a bicskádat kell kinyitnod, hogy felszeld: hát akkor minek zörgeted a mennyek kapuját azért, ami már a kezekben van?

(„Ennek a fickónak nem lesz elég a keresztvíz, ennek a fejét alaposan meg kell mosni”, dörmögé az én kormányosom.)

A Capitano inte a veresnek, hogy kotródjék hátra, s előszóllítá a Negritót: adja elő, mit tud. A *Credót*.

A pápua összekulcsolta a kezeit, s a szemeit ájtatosan lehunyva, elmondá a *hiszekegyet*, szépen, rendesen, csak egy szót cserélt el benne: ahelyett, hogy „szállá alá *pokolra*” úgy mondá, „szállá alá a gejjírba”. A kormányosunk rögtön helyreigazítá: „Nem jól mondtad fiam, pokolról van szó, nem gejjírről.” – „Bocsáss meg, señor, én láttam a poklot ezzel a két szememmel, azt is láttam, hogy oltotta azt ki a tenger. Pokol már nincs. De a gejjír, az itt van.” Én intettem a kormányosnak, hogy hagyja rá: hiszen vadember ez, nincsen rendes esze. Hanem a hiszekegy végén megint csinált egy kihágást a pápua, a zárószót megelőző után „testünknek feltámadását” hozzátette „fóka alakban”. Ezért aztán meg is szidták, ki is kacagták; de nem engedett a maga hitéből: neki ez a mostani teste nem kell, a főkének sokkal különb élete van. Ő azt választja feltámadáshoz.

Csak én tartottam meg a komolyságomat. A szépséges Donnához intéztem egy határozott szót.

– Aki igaz keresztény akar lenni, annak pozitív vallással kell bírnia.

Amire a Donna hasonló komolysággal felelt:

– Majd fog ön pozitív vallást is találni nálunk. Ez a tízparancsolat, ahogy azt mi a férjemmel együtt a híveink számára kidolgoztuk.

Kidolgozták! No erre kíváncsi vagyok.

Azzal odainté maga elé a fiát.

– Mondd el a tízparancsolatot.

A Kadét engedelmeskedett.

„Én vagyok a te urad Istened, ki teremtettem a világot, és benne a földet s a földön a lelkes állatot, az embert, megszámlálhatatlan idők lefolyása alatt.”

(Tehát nem hat nap alatt.)

„Én hoztalak ki tégedet a paradicsomba a rabszolgaságnak és bűnöknek világából.”

(Ez szól mind az öt világrésznek, különösen a vén Európának.)

„Ne legyenek tenéked idegen isteneid énelőttem. Ne csinálj te magadnak bálványokat, aranyból és ezüsből emberek képmásával, akiknek neve *péNZ*, hogy azt imádd.”

„Ne emlegesd az én nevemet hiába: ne törj az égbe imádságokkal; mert én ismerem a te kívánságaidat, s akaratomat emberi szóra meg nem változtatom. Ha bűnt követsz el, bánd meg és tedd jóvá; mert nem az én haragom büntet meg téged, hanem saját bűnöd. Én nem vagyok az erős, bosszúálló Isten; nem büntetem meg az apák bűneit a fiakban harmadízig; de megjutalmazom a jótetteiket minden nemzetségükben.”

„A dolgot, a munkát ne tartsd büntetésnek, ne tartsd fáradságnak. Pihenj meg, amikor kifáradtál, s adj pihenést a te szolgálóknak, és igavonódnak, ha kifáradt, de ne válogass a napokban, mert minden nap Isten tiszteletére való, s a munkás kéz kedvesebb Isten előtt, mint az összetett kéz.”

(Ez meg már éppen törvényszegés! Hát a kötelező vasárnapi munkaszünet?)

„Tisztelj a te apádat és anyádat; de az apák és anyák is tisztelik az ő gyermekeiket akként, hogy jó példát adjanak nekik a követésre.”

„Ne tagadd meg, s ne sajnáld a szűkölködőtől azt, amiből neked bőséged van, nehogy a lopáshoz folyamodjék, de ételt és italt tégy ki az ablakodba, hogy a vándorló rátaláljon.”

„Ne ölj. Ne végy fegyvert a kezedbe, s ne adj fegyvert a te szolgálóid kezébe, hogy azzal embert öljenek, akinek Isten adta az életet és a lelket. Ha valaki megbántott, haragodban bosszút ne állj rajta: bízd a lelkiismeretére, hogy az büntesse meg olyan sebekkel, amik belül véreznek.”

„Szeresd azt, aki szeret.”

„Ne hazudj. Mondd mindig azt, ami igaz. Éles szóval ne sérts meg senkit.”

„Ne kívánd a más javát; de tanuld el a boldog embertől, hogyan szerette meg a boldogságot, s tégy hasonlóképpen.”

(Hát bíz ez nem ekképpen van megírva az iskolai katekizmusokban.)

Nem volt valami célravezető dolog, egy vidám lakomát elfanyarítani haeretikus hitágazatokkal. A Manola észrevette a visszás hatást az idegen vendégekre, s a maga természetes eszével igyekezett a hangulatot visszafordítani.

– Tessék urak: ez a *caseo di pino*. Ha a Ruffo kifelejtette a miatyánkából a mi mindennapi kenyérünket, de nem felejtkezett meg a mindennapi sajtunkról... S odakinálta nekünk vendégeknak az elismerésre méltó döbözt.

Azt már el kell ismerni, hogy ez a delikatesszek netovábbja.

Akik jártak valaha Székelyországban, emlékezetükben lesz a „kászutúró”. Az az istenek ambróziája. A friss juhtúrót nyersen lehántott cserfa vagy fenyő kérgébe csomagolják be, a fenyőhéj illata áthatja azt, s zsongító zamatot ad neki, amit nem lehet mesterséggel utánozni.

A kormányos meg volt hódítva általa. Ez már beszéd! Magam is kénytelen voltam elismerni, hogy a Ruffo tud valamit, amit én nem tudok: kászutúrot készíteni. Erre engem a fiumei tengerész-akadémiában nem tanítottak. Remek fiú vagy,

Ruffo. A derék fiú megkínálta a kormányost, hogy még kászutúrót is ad neki; van odaalant a karámban elég.

És engemet valami lappangó neme a féltékenységnek kezdett inkubálni. A természet rendje és az adott helyhezet kényszere mellett ezen a paradicsomi szigeten az a jövődő van előírva, hogy az itt született fiaknak és leányoknak a kor megérésével egymásban kell találni párjukat.

S ez a civilizált világ fogalmai szerint alig következhetik el.

Hiszen két testvérpár van egymás előtt. Azoknak a házassági összekötetésbe lépése az emberi és isteni törvények szerint meg van határozva. Kiki az átellenségével, de nem a mellette valóval.

Ezt már az első ember, Ádám apó így határozta el, aki egyúttal első törvényhozója is volt a kerek világnak. Mint tudjuk, az első emberpárnak két fia volt, Káin és Ábel és azoknak ismét két ikernővére, Káiné *Azma*, Ábelé *Owaën*. Így nevezi meg őket *Euticheus*, alexandriai patriárka, aki adatait napkeleti bölcsek hagyományából meríté. Mikor a legények abba a korba jutottak, hogy házasságra gondolhattak, Ádám apó úgy intézkedett fölöttük, hogy Káin vegye nőül Owaënt, Ábel ikerhúgát, Ábel pedig Azmát, Káin ikernővérét. Ebbe pedig Káin semmiképpen bele nem akart egyezni; mert Owaën nem tetszett neki, ellenben Azmát nagyon kellemesnek találta, az szép volt. Ezt meg is mondta apjának. Az ősapa megappellálta az ügyet. Tegyen áldozatot a hegytetőn mind a két fiú, s amelyiknek az áldozatfüstje az ég által elfogadtatik, azé legyen a szép Azma. Ez meg is történt. Ábel oltárfüstje az ég felé szállt, Káiné pedig, a földre verődött, s ezzel ki lett mondva a legfelsőbb ítélet. De hátra volt a párbaj. A még felsőbb törvény. Káin az ellenfelét, Ábelt lelötte egy nagy kővel, s az övé maradt Azma.

No, ha ez egyszer megtörténhetett, mért ne történhetnék meg másodszor is? Amikor új világ kezdődik.

Itt van egy embertől megtisztított földdarab. Körös-körül a tenger és a korallzátonyok. Új emberek támadtak rajta, akiknek még csak nevük sincs. Mi gátolja őket abban, hogy azt tegyék, ami a szívüknek jólesik. A patriárkájuk csinált számukra külön isteni parancsolatokat, azok között az is van, hogy „szeresd, aki téged szeret”. No, hát ha meg találják fogadni?

Talán szeretik azok egymást, akik az egyházi törvények szerint egymást hitestársául vannak kijelölve? Ellenben a másikhöz vonzódnak.

No hát ezen a puszta szigeten mi akadályozza őket?

De még azonkívül egy pár ős vadember is van itten, aki a népességet szaporítja. Hátha ezek is számba jönnek!

E különös elmélkedésem alatt véletlenül belenézek a tükörbe, s akkor látom meg, hogy „Nini! Még egy hetedik ember is van itt, aki él!”

Csakhogy hát én még legfeljebb egy napig maradok itt, a keresztelőig, aztán megyek a világba, s nem törődöm vele, e rejtett zugában a földtekének mi történik tovább.

Régi dal az új világban

Térjünk vissza a kászutúróhoz, ahol elhagytuk.

A Manola az ebéd befejezéséül feketekávéval kedveskedett az asztaltársaságnak. Hát ilyen kávéról európai embernek fogalma sincsen. A hozzávaló gyümölcsöket aznap reggel szedték az eleven fáról: azt a zamatot, azt az illatot, amit annak a nedve nyújt, csak a Mohamed paradicsomának boldog lakói ismerhetik. S a kávéhoz cukor is jár. De minő cukor! Ennek a cukornak a színe fekete, de az íze kellemesebb a mi fehér cukornádunkénál vagy répatermékünkénél, van valami gyümölcsíze, hasonlít a datolyához. A Capitano észrevette a kérdést az arcomon, és sietett felvilágosítani.

– Ez a cukor az Arengapálma levéből készül.

– Ismerem a pálmát. Botanikus neve „Saguerus”.

– Egyszer virágzik életében, mint az aloé, akkor megcsapolva egész évszakon át csurgatja bőven a cukornedvét; ha kimerült, akkor elhal, s akkor a beléből szágó lesz, a derekát vízvezetőcsőnek lehet használni, a rostját kötélnek. A lecsapolt nedvből azon frissiben főzik a szaguero-cukrot. Ha megerjed, mámorító ital lesz belőle. Megláthatod a karámban.

Én kíváncsi voltam ennek a cukorfőzésnek a módját megismerni. Eddig úgy tudtam, hogy a cukorfőzéshez kell egy háromemeletes épület (vagy több), tömredék nagy gép, egy részvényes társaság, rengeteg alaptőkével, igazgatótanács és kormányi szubvenció. S hogy én ezt most mind megláthatom a karámban!

No hát, menjünk oda! Ez volt a közös jelszó az asztalbontásra. Csak egy ellenmondás hangzott: a Caráé.

– Nem! Én nem engedem, hogy a bátyám lemenjen most a sebesült karjával; nekem új írfüvet kell kötnöm a sebére; olajjal kenegetnem.

A Kadét engedett a szónak, s hagyta magát Cara által visszatartóztatni, gyöngéd erőszakkal, azonban előkelő negédességgel veté oda: „De előbb az idegen férfiak hadd távozzanak el.”

(Mi volt ez? Féltékenység?)

– Én is? – kérdezé Ruffo.

– Te is.

Ruffo elvörösödött e szóra. Hisz ez az ő Azmája, akit nem szabad a mütét alatt meglátnia!

Erre egy még ideig hangját nem hallható alak kapott bele a társalgásba, akiről azt hitte mindenki, hogy ő a senki. Dehogy senki! Hisz ő a Mestiza, a Ruffo húga. Ő az Owaën. Neki is jussa van az új paradicsomhoz. Most, hogy a bátyját keserűség érte, neki is megnyílt a szája. A Kadét ellen fordult, kit a Cara kezénél fogott.

Mikor a leány így felhúzta az ajkait, összeszorította a fogait, megrázta a fejét – akkor szép volt; mint egy vadállat. A hangja csengett:

– Micsoda? Te az én bátyámat kikergeted? Hát ki vagy te? Mi vagy te? Egy naplopó, aki egyebet se tesz, mint kóborolsz, lesed a prédát. Az én bátyám

pedig egész nap dolgozik, fárad: a tőzeget vágja, a cukrot főzi, a sót szikkasztja; ha ő nincsen – ti nem tudtok fájni; ő vigyáz a nyájra, a kondára, fej, sajtot olt, barmot öl, húst füstöl, ti csak a készhez ültök!

Hej, de lángra kapott ettől a patvartól a másik leány is! Az a Madonna-arc hogy kigyúlt egyszerre; nem várta be, amíg a Mestiza bevégzi, közbekiabált:

– Ne merd szidni te az én bátyámat! Ő a mi hősünk, a mi védelmezőnk; nem ő lövöldözi-e le a balburázászt, aki a bárányokat elragadozza; nem ő veri-e agyon a matamátát, aki a zсібáitokat felfalja a tóban? Hát a mérges kígyókat ki pusztítja el?

Egyszerre lármázott mind a kettő.

Eleinte a Donna és a Manola igyekeztek a leányaikat elcsitítani, de sikertelenül; azután a bátyáik engesztelgették volna, de nem mentek semmire; utoljára a Kadétnak jutott valami eszébe: odarohant a Mestizához, mikor az legjobban ócsárolta, s két tenyere közé kapva a fejét, lecsókolta a száját. Ettől azután a Mestiza elhallgatott. A Cara ellenben sírva fakadt.

A Ruffo meg volt rökönnyödvé. Az a szándék látszott a képéből, hogy a kölcsönösség elvénél fogva mármost ő is hasonló kiengesztelési módszert akar alkalmazni a másik leány ellenében.

Magam sem tudom, mint kerültem bele ebbe a vitába; de csak azon vettem észre magamat, hogy nyakon fogtam Ruffót, s az ajtó felé toltam: „No, már vészess bennünket a karámhoz.” Engednie kellett a fickónak: ungorkodott is miatta sokáig. A lépcsőnél aztán karonfogta a kormányos, és magával vitte tovább.

Én még visszatértem a terembe, hogy köszönetet mondjak a hölgyeknek, kezét csókoltam elébb a Donnának, azután a Manolának, meglepett, hogy a Cara is nyájasan nyújtotta felém a kezét csokolásra. Volt talán némi oka rá?

– Ugye, még itt marad nálunk? – suttogá őszinte melegséggel.

– Az éjjelre, ha megtűrnék.

Azzal siettem a férfiak után. A hölgyek otthon maradtak. Egy nő még hátra volt az ismeretségemből: a Cava. Annak azalatt, míg mi idefenn a hajón lakomáztunk, odalenn kellett a karámban állatok felett őrködni s a tüzet élesztene. Ez volt az ő sorsa.

Az emberek édesanyja és mostohája

Mind a kettő ugyanaz pedig: a fölséges természet.

Egyik kezével ad mindent ingyen, tele marokkal, a másik kezét azonban ökölre szorítja, annak az ujjait úgy kell ésszel és erővel kifeszetegetni; pedig abban vannak a legdrágább kincsei elrejtve.

Amint a lálalépcsőzeten az őserdőbe lejutottunk, s azon keresztül a karámhoz közeledtünk, mi jövevények nem bírtuk az elragadtatásunkat eltitkolni. Négy matrózunk is ott várt ránk, akik még a süldőket fogdosták össze az erdőn. Könnyű munka volt az: csak meg kellett rázni a gesztenyefa ágát, s a gyümölcs hullásra

magától futott oda a konda, s engedte magát megdézsmálni. Azokat viszik a de-reglyéhez.

Az erdőből kiérve, elénk tárult a sziget rónája. Elragadó tájkép. Buja fű a réten, kiszínezve kék, piros, sárga virágözönnel, melynek bozótjából alig látszik ki a szabadon legelő juhok feje, csavarodott szarvaival; közben emberkéz mívelte vetett földek sötétzöld táblái: egy-egy folt fehér virágú haricskával; olajtermő pász-ták, gyapotültetvények teljes virágzásban; távolabb, közelebb, mint drága, virágos rámákba foglalt ragyogó tükrök, a gömbölyű tavak, amiket apró gejzírok táplálnak magasra szökő, karcsú vízsugaraikkal, a tavak vizén serege a vízimadaraknak úszkál, repked, sáporog, vad és házi szelíd állat vegyest, tarka menyasszonyka-csák, hattyúk, gémek, vadludak, szalagos libák, gödények, flamingók. Eltűnnek egyszerre a sűrű bambusz közé, ha egy keselyűsas lecsap közéjük a magasból, akivel csak a hattyúk és flamingók mernek szembeszállni.

Amint a keleti hegyoldal kibontakozik a körülvevő cukorpálmák pagonyából, amik közül néhány éppen virágzásnak indul (százéves virágzás), azt hisszük, egy tündérkertet látunk magunk előtt, gyümölcsterhelt narancsfák, gránátalmák pom-páznak a kies völgyekben, a dombos lejtőkön egész ligetek ezüstzöld lombozatú olajfákból, amiknek határt szab a hegy déli oldalán felnőtt pinia- és ilex-erdő, mely az utolsó tűzvulkán kitörésekor leégett, s azóta gyökereiből újra kihajtott. A szik-laoldalakat érett fürtökkel megrakott szőlőlugasok borítják. Az erdőn túl lapály mélyed alá egész a tengerig, ezt a vidéket lilaszínbe játszó, nehéz köd fedi, mely fölött szeszélyes formákba alakulva kavargog egy állhatatos füstoszlop.

– Nem füst az – magyarázza Ruffó az idegeneknek –, hanem szűnyogfelleg. Ott vannak a morotvák, s azoknak a szakadékain a tőzegtelepek, amikből a tüze-lőszert vágjuk, s a moszkitókon kívül van még egész raja a kízó férgeknek; jó lesz velük meg nem ismerkedni.

A tengerpart fölött rezeg a délibáb: árbochegyekkel lefelé fordított gályákat li-begtetve az opálszínű égben, melyet bearanyoz a lemenő napnál a gejzírok ket-tős szivárványa.

A karámhoz érünk. Itt vannak elzárva a lámák. Elkerítve kell őket tartani, mert szabadon hagyva, mind lelegelnék a teafák, kávéfák rügyeit. De azért is, hogy mindig kéznél legyenek. Ők segítenek az emberi munkában.

Itt mutatkozik a mostohaanya kényszerítő hatalma. Hogyan adja ide azokat a kincseket, amik nélkül nincsen élet, se emberre, se állatra nézve. A sőt meg a cukrot.

E kettő nélkül meddő áldás a paradicsom minden dicsősége. S ezt nem adja a mostoha ingyen: ezt ki kell tőle dacolni. Fel van az találva mind, csak te, föld fia, találod ki, hogyan nyúl hozzá! Arra van az eszed, meg a két kezed.

A cukornedvet megadja az édesanya az Arenga-pálma virághajtásában. Csak le kell szüretelni.

A mostoha aztán megtanít rá, hogy mint kell abból szilárd cukrot előteremteni.

Az ember katlant épít, abba üstöt helyez el, amiben tűz mellett lesűríti a pálma cukornedvét, míg szilárd, olvadékony kristály lesz belőle. A Capitano közlékeny volt.

– Négy évig eltartott a hajónkon hozott nádmézscukor, akkor gondoskodnunk kellett új cukor előállításáról. Fölfedeztük annak a bőséges anyagát a succaripálma virághajtásában. Üstünk volt hozzá, csak katlanról és tüzelőszerről kellett gondoskodnunk. Az is kényszerített bennünket a pálmabort cukorra átalakítani, hogy ha az kiforr, a legizgatóbb részegítő ital válik belőle, mi attól folytonos mámorban éltünk volna át a napjainkat.

Eleinte a fákról lefűrészelt targallyt használtuk tüzelőszernek, amíg rá nem jöttünk, hogy magunk alatt vágjuk a fát; hisz így le fogjuk tarolni az egész szigetet. Ekkor fölfedeztük a morotvás tájon a tőzeg-telepet. Ez kifogyhatatlan. Ámde a tőzegnek fűjtató kell, hogy vígan égen. Azt készítettünk egy elejtett matamata teknőjéből és vastag bőrből, s hogy a fűjtatóhoz hajtó erő is legyen, készítettünk bambuszból egy taposó bodont, amibe egy-egy lámát állítottunk be, aki egész nap hajtja a fűjtatót, éleszti a tüzet az üst alatt, ahogy látjátok.

Így osztogatja a mostoha a maga ajándékát, a cukrot. A lámákról a karámban a Cava gondoskodik. Tizennyolc darab van: az mind munkában, egy közülük a cukorcirkot hordja a többinek eledelül, azzal a Cava jár, a géphajtókat a Ruffó rendezi: azokat a lámákat minden két órában fel kell váltani.

Még furfangosabb az a módszer, amivel a sót előállítják. A só az élet föltétele.

A mostoha azt mondja: „Íme, itt a só világa, itt a tenger! Telítve van sóval. Kérd el tőle, adva adja.”

Hiszen ezer milliója az emberi fajnak a tengertől könyörgi el a sót, ahol az egész földrészen sóbánya nincs; ez az *ehető drágakő*.

De hogy lehet felhozni a tengert a Volkánsziget partjára?

Itt áll elő a teremtés munkájának folytatója, az emberi ész. Készítenek (ketten vannak) egy *páternoszter-gépet*. A körben forgó hajtószíjat előállítják disznóbőrből (azt is maguk cserzették tímárcsávéban), a ráerősített meritővedreket szolgáltatják a vastag bámbusz-cikkelyek, a forgó szíjat hajtja a korong és a fogaskerék, abba van fogva a két láma (olyan mint a szárazmalom), a vedrek átöntik a tengerből felmerített vizet a pálmaderekakból készített csatornába, az levezeti a hosszú árokba, s onnan a gyűjtőmedencébe, a többit aztán elvégzi a hatalmas édesapánk: a nap.

Óh, a nap, ez az egyetemes isten! Aki az egész emberiségnek az éltetője. Ez kiszikkasztja az árokba ömlesztett tengervizet. Csakhogy az keverve van még idegen savakkal, sziksóval, magnéziummal, amiket a kényes emberi íny fitymálva élvez. A föld fiai tehát azt gondolták ki, hogy vastag pálmaháncsköteleket húztak keresztül-kasul a tengervizet levezető árok egyik falától a másikig, s ezeken a köteleken ragadt meg a legtisztább sókristály, ember használatára való, a többi a medencébe omlik, ott a nap hevétől cseréppé szikkad; lesz belőle háziállatok tápszere; a lámák, juhok anélkül elpusztulnának mételyben, mirigyben.

S ezt mind két ember hozta létre: eszével, keze munkájával.

Mit bámuljam én Napóleont, Bismarckot, az országalkotókat? Én ezt a két embert magasztalom, akiket a tenger egy pusztá szigetre kidobott, s akik abból édenkertet alakítottak. A Capitano meg a Padrone.

Mennyi észtörésbe, mennyi tenyértörésbe került nekik, amíg a *népük* számára egy kocka feketecukrot, egy kanálnyi sókristályt elő tudtak teremni! De most már megvan, s fiaik már bizonyosan a „schlot”-rendszer is fel fogják fedezni, s a cukornádat is feltalálják a szigeten: lesz cukornád-őrítő malmuk.

Egy gondolat kísértett az agyamban: de szeretnék itt maradni!

Az ősvilág szüze

Még nem láttam a Cavát.

Ennek az egész háztartásnak egyetlen intézője volt egy leány, a Cava, akit sehol sem látni, akinek a szavát nem hallani; pedig ő tartja itt fenn a világ folyását. Ő hordja fel a hajóba a konyhára való vizet, húst, zöltséget, tüzelőszert a lámái hátán, ő éleszti a tüzet az üst alatt, ő tartja mozgásban a hajtógépeket, ő feji meg a juhokat, ő látja el szüleséggel a lámákat, ő hajtja valamennyit az itatóra, ő segít fűrészelni a Ruffónak a kászukat, a Negrito nem osztozik a munkában, az csak halászik meg szüretel.

Ott várt bennünket a cukorfőző-katlannál.

Szép, karcsú alak volt, amilyenek a szigetlakó nők fiatalokorukban.

Meglepő szép volt az alakja, olyan tökéletes mintaképe volt az ősnőnek. Magas és nyulánk, duzzadó idomokkal, vállain, karjain külön izegtek-mozogtak az izmok, bokái keskenyek, térdei karcsúk, lábai kicsinyek, minden tagja domború márványszerű, ragyogó. Feje egy külön népfajt mutatott be, magas, domború homlokkal, két orcája piros, ajkai duzzadtak, de szép metszésűek, szemei nagyok, valami zöldbe játszó topáz-sárga színnel, amilyen a tigrisé, fekete haja természetes csigákba göndörült, amik mind fölfelé állnak, körül mintegy koronát képezve. A bőre világossárga volt, amit az alkony-ég még jobban megaranyozott, olyan volt, mint az őskunok Bábolna istennője.

Nem volt öltözet nélkül. Csípőit takarta körös-körül a kötény, ami a lángmadár bíborpiros szárnytollaiból volt összetákolva, gömbölyű nyakát övezte egy piros klárisfűzér, s ahhoz volt kapcsolva a melltakaró. Ideális ősmintája a vállfűzőnek. Ami úgy készül, hogy mikor a succari-pálma virágbokrétája fejlődik, azt az ezeryi virágot egyetlen burokhártya tartja összeszorítva. Mikor a cukornedv szüretelésének ideje elérkezik, a virágbugát levágják, s akkor ezt a virágburkot kétfelé hasítják, s lesz belőle újból virágtakaró. Olyan az, mint a patyolat: csaknem átlátszó, a bőr színe csillámlik alatta.

A Cava a tűz mellett volt, ami még jobban kipirosítá az arcát. Ez az előnyük a pápuáknak az egyéb sárgabőrűek fölött: az arcpír.

Midőn idegen férfiakat látott a karámba belépni, abbahagyta a cukorszörp-kavarást a hosszúnyelű fakalánnal.

A kormányosunk nagyot cuppantott a szájával, amint a vad leányt meglátta. S ha még csak a cuppantásnál maradt volna! De még azzal is kifejezte hízelgő véleményét, hogy az ujjai hegyét érintkezésbe hozta a leány bársonysima idomával.

A Cava erre adott egy olyan csattanós pofont, hogy azt mindenki meghallhatta, de nem a megsértőjének, a kormányosnak, hanem a Negritónak, aki szemközt állt vele. Elég volt neki.

A Capitano nagyot nevetett rajta.

– No, nézd – szólt hozzám fordulva –, ennek a pápua leánynak annyi etikett-éréke van, mint egy infánsnőnek, aki a kapott sértésért nem a sértőt pofozza fel, hanem a cavalier servant-ját, amért nem sietett megtorolni a megbántást.

No de ha a véleményezett vőlegény elmulasztotta a cavalier servant kötelességét betölteni, akadt más gavallér, aki azt elvállalja. A Ruffo jött tűzbe. Rátámadt a kormányosra:

– Hallja ön, señor, tartsa ön szem előtt a tizedik parancsolatot: Ne kívánd a másét! Mert majd aztán akadni fog más ember is, aki azt a parancsolatot felejt el, ami ezt tiltja. – S ezzel a kés nyelét markolta meg, mely az öve mellé volt dugva. Az a disznóölő kés volt, amit mindig magával hordott Ruffó.

Ezt a kézmozdulatot én is észrevettem, úgy mint a Capitano.

Kedvem támadt maliciózusnak lenni.

– Nem tudom, kedves kapitányom, az ön ideális felfogása, a párbajellenes liga alapszabályai szerint csak a spádét nem szabad-e az embertársunk hasába üt-nünk; de a disznóölő kést már szabad?

– Gonosz egy fogas kérdés – felelt rá a Capitano.

A karám közös tanyája volt a sárgabőrű szigetlakóknak s a Ruffónak. Ott voltak a műhelyeik, a raktárai. Volt nekik mivel eldicsekedni. A Negrito megmuto-gatta a halszárítóját, a Ruffo a húsüstölőjét. A téli idényre, amit ez ég alatt az esőszak képvisel, a paradicsomban is gondoskodni kell. Nagy rend volt minden-ütt. Kukoricafentők az eresz alá felaggatva, kókuszdió a vermekben, pálmaszilva az eszterhaj alatt, sonkák a kürtőben, sajtok, kászuturók a polcokon, burgonya, yamszgyökér bambuszfödél alatt, vaj, zsír, olaj birkabőr-tömlőkben. Gazdagság mindenütt. Ami pénzzé át nem váltható.

Engemet mégis bántott egy gondolat. Ez a Ruffo, aki mészároslegény, hentes (derék mesterember), ez legyen majd az idők elkövetkeztével a hites élettársa annak az angyalnak, akit e vulkán-sziget törvénye számára kijelölt. Más nincs. Szereti őt ez a böllér? Talán nem is nagyon. Hát ő ezt a mészároslegényt? Sehogysem.

Hahaha!

Ne vessünk az idealizmuson!

Hasztalan bujdosunk el egy lakatlan szigetre, az emberi lélekkülönség utá-nunk vándorol, az idegek alkotása, a temperamentumok ellentéte megdönti a hitet, az etika törvényeit, a vér követeli a maga jogait. „Egy” embert könnyű volt teremteni a világalkotónak, de „két felet” nehéz.

Minő oedipuszi talánya a sorsnak e sziget lakóinak a végzete!

Itt van egy égből leszállt angyal: csupa eszményiség, az ártatlanság, a tiszta-ság és a lángoló szeretet bálványképe, akinek minden arcvonása a lelkét tükrözi vissza. Aki vagy királyné lesz, vagy hetaera. Ahogy királyára vagy bolondjára talál. – Ha a világ meg talál nyílni előtte. „Ha!”

Bájainak, erényeinek kincse felfoghatatlan. Szépsége és jósága a mitológiába szárnyal.

S mit ad hozzá még a prózai fogalmak összessége.

Ez az ideális teremtés dúsgazdag. Apjának földbirtoka, amit eszével, két kezével, fátumával szerzett, igaz úton, milliókat képvisel. Opálbányája, koralltelepei számokkal kifejezhetetlen kincseket rejtenek. Gazdasági termékei prédára bocsátani valók. Ha ez az éteri lény a nagyvilágban megjelenik, az egész világ a lába előtt fog térdelni: válogathat művészek, királyfiak, hősök, nábobok között... És most ide van elítélve egy világtól elszakított szigetre, ahol egyetlen számára rendelt élettárs egy henteslegény. Azt kell neki szeretnie. – S még kérdés, hogy az foga-e az ő szerelmét viszonzni? – Itt volna a másik: a délceg nimród. Szintén előkelő vér: úrnak született, büszke, döllyfös, amilyennek illik egy férfinak lenni. Kölcsönösen szeretik egymást. Össze is illenének. De valami törvény, ami utánuk jött az elhagyott világból, melyet ők világrajöttük előtt nem is ismertek, tiltja a szerelmet. Még most nem tudnak a tilalomról semmit. De majd mikor a szent keresztségben megkapják neveiket: a leány neve lesz Mária, a fiúé Johannes, akkor majd megtudják, hogy Mária és Johannes egy pár nem lehetnek, hogy közöttük áll a Sion hegye és a Vatikán.

Az erdő megzendült, vidám női szózat hangzott. Lejöttek a hajóból azok, akik imént odafenn maradtak. Valami mondanivalójuk volt. A Cara hozott ajándékot a Cavának. Egy szép fehér inget patyolatból, amit ők hárman fontak, szöttek, varrtak: azt hozták el keresztelői ajándékkul.

Az indus leány nem értette, hogy mire legyen az jó?

– Mit csináljak én ezzel a lebernyeggel?

– Ezt felveszed holnap a keresztelőnél.

– Hát holnap esni fog a zápor? Akkor én elbújok a félszerbe.

– Nem a felhő keresztel meg, hanem egy kegyes atya, akit az Isten küld hozzánk.

– Az is csíp?

– Dehogycsíp, az megáld és megszentel.

– Aztán minek az nekem?

– Hogy a mennyországba juss.

– De én félek a mennyországtól, hisz ott villámlik és mennydörög.

– Ott van az örök boldogság édenkertje. Mi mind együtt oda kívánczunk.

– Aztán minek nekem ahhoz ez a burok?

– Hogy szemérmesen jelenhess meg a szent atya előtt, amikor megkeresztel.

– Hát van rajtam valami rút, amit el kell takarni? Talán te meg a Donna szobek vagytok, vagy a Mestiza meg a Manola, azért be vagytok burkolva? Álljatok mellém, mondják meg ezek az idegen férfiak, melyik közülünk a legszebb?

A Donna ráparancsolt:

– Ezt az inget fel kell vened a kereszteléshez!

A Cava makrancosan felelt neki:

– Nem veszem fel! Én akarom, hogy süssön rám a nap. A nap így szeret engem, ahogy vagyok; – melegít, jólesik. Nem hagyom magam megkeresztelni.

Meglocsolt engem már egyszer a tenger, mikor a kókuszfába kapaszkodtam; az is rossz volt. Nem akarok belőle még egyszer!

Ezek igazán pogány mondások voltak!

Az én kormányosom méltán megharagudott az ilyen Istentől elrugaskodott feleselésért.

– No hát, vigyen el a tüzes ördög! Maradj meztelen pogány! Téged nem keresztelünk meg.

A Cava szétnézett, hogy mi elégtételt vegyen e világos gorombaságért. De a Negrito bölcsen félrehúzta magát biztos tenyértávolba.

Arra a Cava nagyot kacagott. Volt is tárgya hozzá. Egy vőlegény, aki fél a menyasszonyától. Aztán szemtelen daccal fordult a kormányos felé, szembeállt vele.

– Te fenyegetsz engem az ördöggel? Te szakállas ember! Csúnyább az, mint te vagy? Fenyegetett engem azzal a Padrone is, mikor nagyon rossz voltam. Mert én rossz vagyok: azért a nevem Cava. Annak is megmondtam, hogy én még sohasem láttam ördögöt, összejártam erdőt, bozótot, nádat; se magára, se fészkére nem akadtam. A tengerbe is alábuktam, láttam szarvas halat, tüzes pontyot, tengeri pókot, nyolclábú szörnyet, tengeri angyalt; de ördögöt nem láttam sehol. Azt mondják, szarva van, hasított patája: akkor füvet eszik. No, csak küldjétek ide hozzám, majd én befogom a bodonba, s tüzet fújtatok vele.

A kormányos összecsapta a két kezét a feje fölött.

– No, még én sem láttam eddig ördögöt, de most látok. Te vagy az magad!

– No hát legyen az! Az ördögöt talán nem akarjátok megkeresztelni?

A nők elszörnyedve futottak ki a karámból.

A Negrito velük futott.

Nekem tetszett ez a vad lány.

Még úgy eshetik, hogy ő lesz az az ördög, aki elvisz valakit. Én elkísértem a kormányost a dereglyéhez, mely a forrástól vezetve, az utolsó szállítmánnyal a hajóhoz visszatért. Jól lelkére kötöttem, hogy a szerzetessel kora hajnalban visszatérjen a vashajóhoz, ahonnan a szent ceremónia végeztével együtt fogunk rendeltetésünk helyére evezni az ötárbocosunkhoz.

Este volt már, az egész rejtélyes család korán aludni sietett.

Én ébredtem fel leghamarább.

Azonnal kisettem a földélezetre.

A tengerre pillantottam.

Sima volt a széles víztükör. Semmi hajó rajta.

Az ötárbocos még az éj sötétjében elvitorlázott. – A láthatáron sem volt már látható a füstje.

Engemet itt hagytak ezen a világból kiszakított kis szigeten.

Második rész

Tertullian és Szent Ágoston

Keserű érzés fogott el, mikor az üres tengersíkságot láttam magam előtt. Engemet itt hagytak. A hajótulajdonosom, a kapitányom ellökött magától, a szegődött hivatalnokát, aki parancsszóra jöttem ide, ez ismeretlen szigetre, ivóvizet, élelmi-szert beszerezni; küldetésemet becsületesen végrehajtottam: beszolgáltattam a szükségeseket ingyen, nemes adakozó bőkezűségéből. Tisztességes hajósok a továbbkelésüket tudatni szokták egy ágyúlövéssel, hogy ha valaki távol van, visszatérhessen, de rendes ember azonkívül meg szokta köszönni, ha becses ajándékot kap. És ezek elszöknek az éj sötétjében, híradás nélkül. Miért? Itt hagynak engem. Miért? Azért, hogy egy istenes szándékot akartam teljesíteni? A keresztény vallásba akartam felavattatni távol pusztá szigeten szülőtteket. Jót akartam tenni: ezért büntetnek meg.

Az elmúlt este mily örömmel beszéltek a gyermekek a rájuk váró dicső ünnepegyről; megértették, hogy őbelőlük új emberek lesznek: a Jézus követői, akiről a Donna annyi lélekemelőt olvasott az evangéliumból előttük, még a sárgabőrű Negrito is fel volt tüzelve.

Kiválasztották a neveket, amiket holnap a keresztvíz alatt kapni fognak. A Cara Mária nevet fog kapni, a Kadét lesz Juan, a Mestiza lesz Dorothea, a Ruffo lesz Pedrillo. A vad indián neve lesz Ábel, s a Caváé Azma, majd ha az is megtér Istenhez.

A nagy termet már feldíszítették pálmalevelekkel, az asztalra felrakták a szent szertartáshoz Istentől adott edényeket; a keresztelőmedencét (*tridacna gigas*), a keresztelőkelyhet (*nautilus pompilius*), az olajtartót (*turbo olearius*). Ezeket mind a tenger adta a sziget lakóinak. Mindenki kapott egy újdонат fehér inget e szertartáshoz. Olyan örömük volt benne.

Elkeseredve mentem a kapitány kabinjába. Mikor beléptem hozzá, gunyoros mosollyal fogadott.

– Nos pajtás, hát mi hírt hozasz?

– A hajó eltűnt.

– Tudom jól. Az éjjel hallottam a gőzkürtő süvöltését, s aztán a propellersavarlapát kelepelését. Tudtam, hogy a mi barátaink szöknek.

– Ez infámia.

– Nem az. Természetes észjárás. Én azt előre láttam, hogy így fog következni. A kormányostok begyébe szedte, amit itt tapasztalt, s mikor a hajóra érkezett, elmondott mindent a hajótulajdonosnak és a szerzetesnek. Azok megrémültek. Nemcsak a keresztény hitágazatokról, de még inkább attól, hogy itt, e szigeten

nincsen pénz. Pedig abban tévednek. Van az én birtokomban pénz elég. Ide tekints!

Azzal felnyitotta a Wertheim-szekrény ajtaját, s megmutatta nekem az üvegdobozokban felhalmozott aranyakat. Százezrek lehettek.

– Van az én birtokomban ebből az elátkozott ércből annyi, amennyi elég volna egész sereg férfit, nőt kárhozatra vinni a nagyvilágban. De én nem engedem, hogy ez a bálvány napvilágra jöjjön, fogva tartom az ördögöt. Ne legyen aggodalmad az elszökött hajód miatt. Majd a visszatérő útjában, amikor körülkerülte Amerikát, ismét horgonyt fog vetni ezen a helyen: – nem egyedül teérted, hanem a toklyókért és a süldőkért, amiket e szigetről kapnia kell.

Erre bennem is fölébredt a férfiúi dac.

– Bánom is én, ha nem térnek is értem vissza, s ha holtig itt rekedek is. Lesz egy kapással több a szigeten, aki a két tenyerével megkeresi a kenyerét. Segítek veletek szakmában hantot törni, kertészkedni. Én szeretem, hogy itt maradtam. Fogadj fel napszámosodnak.

A Capitano odajött hozzám, megszorította a kezemet.

– Szeretem, hogy így beszélsz. Dehogy mégy kapálni az én szolgálatomban. Most a szüret ideje következik. Az csupa gyönyörűség. A pálmák, diók, kenyérfák ontják a termést; nekünk csak össze kell gyűjtenünk, a gyapot leszedése is következik, a yamsz gumók felszedése; az idén lesz a legelső borszüretünk, víg napokat fogunk élni. Ez nem munka, de multság. S aztán mikor bekövetkezik az esős évszak, akkor összeszorulunk mind a hajómban, s itt egy olyan embernek, aki tizenkét év történetét hordja magával, amiről nekem semmi tudomásom nincsen, egyéb hasznát is tudom én venni, mint kukoricát, búzát őröltetni vele. Sőt egy ilyen fickó, mint te vagy, akinek elvei, világnézete, hite, etikája az enyémmel merőben ellenkezik; s aki velem vitába keveredni merészel, rám nézve valóságos kincs lesz. A Padronéval nem disputálhatok, mert az mindenben azt fogadja el, amit én mondok, s ha a feleségemmel vitatkozom, akkor meg én fogadom el azt, amit ő állít.

– Csak azt sajnálom nagyon, hogy már most a szent szertartás, aminek a gyermekek és az anyáik úgy örültek, elmarad.

– Micsoda? A keresztelés? Dehogy marad el. Nem ismered Tertulliánt?

– Nem én.

– Hát szent Ágostont?

– Azt sem.

– Hallatlan! Végezted a fiumei akadémiát, s nem ismered Tertulliánt és szent Ágostont.

– Bíz azok a vízhez nem sokat értettek.

– Dehogy nem: a keresztvízhez. Nyisd fel a hátad mögött azt a szőnyegajtót.

Felnyitottam. Egy tele könyvtárt találtam ottan. Szokatlan felszerelés egy hajón. Ott volt Larousse gyűjteményének huszonnégy kötetű, Édouard Charton Le Tour du Monde-jának harmincegy kötetű és több ismeretterjesztő, technikai, gyógyászati munka francia, angol és olasz szöveggel.

Ebből megtudtam azt, hogy az, aki ezzel a hajóval útnak indult, elkészült arra, hogy egyszer valamikor (talán azonnal), olyan helyzetbe jut, ahol a világot csak az enciklopédikus nagy gyűjtemények útján fogja ismerhetni, maga veszi át az orvos és gazdász szerepét; és azt is megtudtam, hogy ez a száműzöttje a nagyvilágnak kiterjedt ismeretekkel bír, a mívelt nemzetek nyelveit érti: spanyolul beszél, franciául, angolul, olaszul olvas, csak német könyvet nem láttam a szekrényében.

– Keresd ki Larousseból a B betűt!

Rátaláltam.

– Most nyiss rá a „Baptême” rovatra!

Azt is felkerestem.

– Mit mond Tertullianus a keresztségről?

Abban a cikkben olvasható, hogy Tertullianus szerint, az Üdvezítő meghagyása alapján, nemcsak a püspökök és diakónok vannak megbízva a kereszteléssel, hanem ahol nincs se püspök, se egyéb pap, minden keresztény embernek Istentől adott joga van kereszteni, ha nincs is papnak felszentelve. Sőt az egyházi bölcsek azt is megállapították, hogy a keresztelés szentségét még a nők is oszt-hatják, hivatkozva Thekla anyára, akinek a hatalmat maga szent Pál apostol adományozta.

Efölött támadt azután szent Ágoston és Tertullianus között heves vita. Szent Ágoston azt allegálta, hogy megkeresztelni a kisdedeket kell, Tertullianus pedig azon a véleményen volt, hogy a keresztelés a felnőtt embereken végrehajtandó, mert az a bűnük megtisztítása, s a kisdedeknek még nincsenek bűneik.

Nekünk kedvezett Tertullianus. Ő javasolja a felnőttek baptémáját.

A Capitano diadalmasan vette kezébe a nagy fóliánst, s bevitte azt a neje szobájába. S rövid percek múlva együtt jöttek ki a nagyterembe.

– Mégis kereszteni fogunk – rebege a Donna, hozzám fordulva. – Férjem kereszteli meg a fiúkat, én a lányokat.

Hozott magával két fehér, csipkével díszített indusiumot, amit a szertartásnál fel fognak ölteni.

Mindenünnen összegyűltek a sziget lakosai a hajó nagytermébe, még a Cava is. Nagy volt az örömük, mikor a Capitano felolvasta előttük a szent férfiak határozatát spanyolul, hogy íme, papi személy távollétében ő és a felesége fogják a felavatandókat megkeresztelni.

Erre még a Cava is engedékeny lett. Ha a Donna keresztel, az bizonyosan jó szándékkal van. De egyelőre még visszautasította az ing fölvetését. Büszke volt a meztelenségére.

Azonban újabb nehézség adta magát elő.

A keresztséghez keresztapa is kell. Ki vállalja ezt el?

Itt lett volna a Padrone. Ennek már a neve is úgy hajlik a keresztapasághoz (Patrinus).

Kimentette magát. Ő hat neofita közül kettőnek édesapja, aztán meg (még többet is akart mondani; de a Manola ráförmedt: „Elhallgatsz?”).

Igenis: azt akarta mentségül felhozni, hogy ő a Manolával nincs oltár előtt összekötve, s ennél fogva nem lehet keresztapa, a kánonok szerint.

A Capitano ekkor hozzám fordult.

Én védekeztem.

– Még nem vagyok nagykorú.

A Capitano feltette a sipkáját a fejére.

– Én, e szigetvilág fejedelme, megteszlek téged nagykorúvá.

Ezt valóban megtehettem.

Azonban egyéb okom is volt a húzódozásra.

Én most ennek a szigetnek a lakójává lettem. Ki tudja, visszatérhetek-e valaha az emberlakta nagyvilágba. Hátha itt kell megtelepednem. A kánonok szerint *impedimentum dirimens* (házassági akadály) áll fenn a keresztapa és keresztleánya között.

Hát hiszen azt megtehettem a Capitano, hogy magamagát kinevezte szuverén uralkodónak a Gejzír szigetén, aki nagykorúságot mondhat ki; de már szent Péter helytartójának csak nem nevezheti ki magát, aki dispencziókat osztogat.

E szorongatásban segítségemre jött Tertullian. Szerinte a kereszttség malasztjában csak felnőtteket lehet részesíteni. Azoknak pedig nincs szükségük keresztapára. A keresztapa csak szent Ágoston metódusa mellett szükséges azért, hogy a csecsemő helyett megfeleljen erre a kérdésére a baptizátornak: „*contradicisne diabolo, et eius insidiis?*”³ Ezt az újszülött meg nem érti. Még talán az anyanyelvén sem érti meg. Azért van szüksége a *sponsorra*, a keresztapára; de a felnőtt úrfiak, suhancok, kisasszonyok és pesztonkák már értenek a szóból, s maguk eszétől adhatnak a kérdésre választ.

Ezt így elmondtam a Capitanónak, aki meggyőződött felfogásom helyessége felől. Tehát keresztapa nélkül, közvetlen megszólítással megy végbe a keresztelés: Tertullian szerint.

Ellenben anyakönyvre szükség lesz, amibe a megkereszteltek nevei beírassanak. Ez is találtatott a Capitano könyvtárában: egy illusztrált biblia, Doré remek rajzaival. Annak a kezdőlapja alkalmas lesz matrikulának. Nálunk odahaza is a biblia kezdőlapjára szokták beírni a családapák gyermekeik születésének dátumát.

A kettős család minden tagja felgyülekezett a terembe, még a pápuák is. Valamennyi fehér lebernyegbe volt öltözve. Csak a Cava nem vette fel az ünnepi köntöst. Ő megmaradt vadleánynak. Ő hozta fel a kereszteléshez való friss vizet egy vederben.

Mind a négy gyermek hozott magával egy cserepet, amibe egy citromfa volt elültetve. Ez lesz az emléke a mai ünnepélynek, ahány citromfa, annyi fogja viselni a választott nevet.

Feledhetetlen marad előttem ez a jelenet.

A Capitano és felesége ünnepi hímzett köntöseikben; patriárkai alakok; a gyermekek mintaképei az ős ártatlanságnak.

³ „ellentmondasz-e az ördögnek és az ő cselvetéseinek?”

Legelőbb a család anyagi tüneménye, Cara, járult a keresztlőmedencéhez, az óriási tridacnához, az ő fejére a Donna öntötte a csigahéj-kehelyből a keresztlővizet, megajándékozva őt a Mária névvel.

Csak úgy suttogva váltották a szertartási mondatokat; azután következett a Padrone leánya.

Akkor előállt a Capitano. Olyan volt az arca, az egész megjelenése, mint egy valóságos apostolé. A fiúk már hangosabban nyilatkoztak. A „contradico”-t érthetően hangoztatták.

A szívem örvendett. Ennek én voltam a kezdeményezője. Én juttattam eszébe a családapának, hogy az üdvösség útja az új emberek előtt megnyitandó.

A szertartás után a felavatottak neveit beírták a biblia kezdőlapjára.

Oly egyszerű volt ez ünnepély, de oly lélekemelő.

De még hátra voltak a pápuák.

A Negrito is odajárult a keresztlőmedencéhez. Csak úgy reszketett a fehér ingében.

Ennek már érthető szigetlakói nyelven tette fel a kérdést a baptizátor.

– Ellentmondasz-e az ördögnek s az ő incselkedéseinek?

Csak úgy vacogott a foga a válaszadás közben.

– Ellentmondok.

Hangos kacaj rontotta meg az ünnepi hangulatot.

A Cava röhögött fel hangosan:

– Te nyámnyila mersz ellentmondani az ördögnek? Szarva van, úgy felöklel, hogy a pokolba repülsz!

A Capitano kenetteljes hangon kiálta rá:

– Mulier taceat in ecclesia! (A néMBER hallgasson a gyülekezetben.) Amiből a Cava csak a parancsoló kézmozdulatot értette meg.

Azután a Donna szólt hozzá, meghívó intéssel mutatva az indusleánynak, hogy rajta a sor a keresztlőszertartásra, s érthető nyelven kérdezé tőle:

– Ellentmondasz-e az ördögnek?

A Cava a fejéhez csapott mind a két kezével:

– DehogY mondok ellent! Nem bánt az engem, én sem bántom őtet. Szeretném már látni egyszer, akitől ti mind úgy féltok, s amíg ti azt énekelitek: „jövel Szentlélek!”, én azt énekelem: „jövel dicsőséges ördög!”

Már ez csakugyan rettenetes blaszfémia volt.

A Manola odaugrott a Cavához, s hatalmas tenyerével befogta káromló száját, a Padrone is fel volt ellene lázadva; ketten egyesült erővel betuszkolták a mellékszobába. Ez nem való a hívek közé.

A bennmaradottak aztán rázendítették a „Veni sancte Spiritus”-t. Én is velük énekeltem.

Ezzel a lélekemelő ünnepély be lett fejezve.

A felavatottak megcsókolták egymást és a baptizálók kezeit, akik homlokaikat olajjal bekenték.

Ha festő lettem volna, ezt a képet megörökítém vala.

De egyszerre mindent elrontott az az ördöggel cimborázó indusleány.

A legünnepélyesebb pillanatban betört a mellékszobából, s hozta magával a két fülénél fogva az oroslánfóka-fiút.

– No hát a Bebét nem keresztelitek meg?

A fókát!

Hallatlan istentelenség!

De megkapta nyomban a megérdemelt jutalmát érte.

A Bebé unta, hogy őt fülénél fogva vonszolják a keresztelőmedencéhez, s védelmi ösztönében jól beleharapott a Cava hüvelykujjába, hogy egyszerre kibugygyant belőle a vér.

– Úgy kell neked! – kiálta a Manola. – Megkaptad az ördögöt! Majd megkapod még máskor is, te pogány!

A Donna irgalmasabb szívű volt: amint a vért folyini látta a Cava kezéből, nem tétovázott, hogy mit tegyen, megkapta a leány kezét, s beledugta a vízzel megtelt keresztelőkagylóba, s abban tartotta, amíg a vérzés el nem állt, azután pedig bekötötte vászonzólyával.

A Cava jajgatott: a vademberek nagyon kényesek a kapott sebre, a fóka fogai hegyesek.

– Mármost eredj haza, s ne dolgozzál a kezeddal semmit, míg be nem gyógyul. Majd az Ábel (a Negrito neve) lehajtja a lámát, s végzi a dolgodat. Meg ne rúgd a Bebét, mert újra megharap.

Az Ábel magával vitte a sziszegő vadleányt.

Ez a pajkosság alaposan elrontotta az ájtatos ünnepélyt.

A keresztelőmedencébe öntött vizet egész pirosra festette a Cava hüvelykéből kibugyogott vér.

Mi történjék most a vér festette szenteltvízzel? Máriának (a most kereszteltnek) támadt egy jó gondolatja.

– Ezzel a vízzel öntözzük meg a mai nap emlékére ültetett citromfákat: ez áldást fog rájuk hozni.

S ezzel mind a négyen, ki-ki a maga citromcsemetéjét megöntözték a keresztelőmedence vizéből, egy csepp sem veszett ebből kárba.

Így végződött a keresztelő a vashajóban.

Az istenáldás hónapja

Otthonról, a hazám földéről emlékezem még rá, micsoda évszak volt minden esztendőben a várva várt, az áldva áldott aratás, szüretelés boldog évadja.

Mindenki azt leste. A hírlapok rendes rovatot vezettek róla. Ne beszéljen most senki, csak a sarló, meg a kasza. A politika elbújt az odújába.

Mennyivel élénkebb volt ez az áldott hónap ezen a kis szigetországon.

Ha az óvilágban is elpihent a viszálykodás a kalászvágás, gyümölcsszedés idején, mennyivel inkább kellett kiderülni az örömmel ezen a kis édenkertben, melyen minden itt lakó szülő, testvér, szerető volt egymás irányában, s melynek is-

tenadta fáí, venyigéi, indái, kupacai annyi édes, tápláló gyümölcsét ontották egy áldott újvilágnak.

Most volt a gyümölcsérés ideje. A betakarítás nem fáradság, hanem gyönyörűség. A patriarcha, a Capitano rendeli el a feladatokat. Ő a tapasztalat embere. Tudja az érés idejét.

Ma van a szőlőszedés napja, a bort tapossák, kővermekbe leszűrik, ott hagyják kiforrni, majd elszállítják birkabörtömlőkben a hajóra, hordókba betöltik. Ez az első borszüret a szigeten.

A gabonaaratás már be van végezve, magam is részt vettem benne, a csépléssel is elkészültünk, kukoricatörés, yamszgyökér-, burgonyafeladás sorra következett; aztán a gyümölcszedés, kókuszdió-, datolya-szüret, a kávébogyót, a kakaót, narancsot, citromot a nők szedték le, minden napnak megvolt a maga gyönyörűsége. A vashajóról mindenki leköltözött a mezőre; kunyhókat raktunk össze kukorica- és cirokkévékből, amik előtt tüzeket élesztettünk a zanzárok elűzése végett, pompás fekhelyet adott a polyva, a törek, hát még a tiszta búza. Nincs ahhoz fogható fejedelmi kényelem. Az idő derült volt és meleg.

Ebben az áldás havában olyan közel jut mindenki egymáshoz. Az aratók népége egy közös család.

Befejezi a szüretelést a gyapotszedés. Ez a legkényesebb munka. A testi ruházatról van szó. Végül a selyemgubók összegyűjtése, amik a szabadban tenyésznek.

Félszerek, vermek, hombárok megtelnek az Isten áldásával: az új év túl bőven el van látva. Ez idő alatt szünetel a cukorfőzés és a sószikkasztás.

És ebben az egész mezei munkában, mely az évet berekeszté, valami regényféle fejlődött ki, amibe, mire észrevettem magamat, én is belekerültem.

Idecseppentem, mint Klimius Miklós a holdba.

Különös viszonyok álltak előttem.

A patriarkális alakok, a Capitano és a Donna bírták a vezérszerepeiket.

Mellettük volt együttes hivatásuk a Padronénak és a Manolának. Mindegyik párnak volt egy fia, meg egy leánya. Az egyiké a Juan és a Mária, a másiké a Ruffo és a Mestiza.

A Mária volt előttem a szent.

A Ruffóról eddig azt tartottam, hogy az egy henteslegény, aki nem fogja megérdemelni a neki szánt magasztos élettársat.

A Cava története a pokoli fúriával határozott alakot adott e meggyőződésemenek.

Ez a kínzó féreg nemcsak ájtatosra alakította át a vad indusleányt, de egészen új leányt varázsolt elő benne. Ez most szelíd lett, szemérmes, áhítatos, valóságos rabnője lett a Ruffónak. Azt tehetett vele, amit akart.

És a Ruffo már tizenhárom esztendő volt. Az a kor, amiben a szív elkezd beszélni.

A Ruffo is jó az indusleányhoz.

Ki nem volt tizenhárom esztendő korában szerelmes?

A szüreti napok a mi kis szigetvilágunkban az idilli élvezetek minden változataiban pompáztak. Világ száműzöttei, vademberek, ősemberek voltak együtt. Velem kiegészítve. Én is közéjük illettem. Semmi sem kötött az elhagyott világhoz. Se hazám, se családom, se életpályám.

A művészi hajlam azonban a világ zugában is kitör. A Capitano naplementével abbahagyta a munkát. A szüretelők sátoraikhoz tértek, tüzet raktak: az Ábel előhozta a varsából a kora hajnalban fogott halakat, azokat megtisztította, fanyársra húzta, s körülűzdelte velük a parázshalmot, ott szépen megpirultak: főlséges vacsora készült. Melléklete volt a lisztes ignámegumó, italt adott hozzá az idei must. Ezt még a lányoknak is szabad volt inni: hiszen még nem mámorító.

Az éjsötét beálltával megzendült az állatvilág kardala. A mocsarak lakói, a békák, teknőcök, a vándormadarak, a vízikutyák, a repülő mókusok brekegése, füttyülése, cincogása összevegyült a bölömbika mély kürtölésével.

Az embernek is kedve támad ilyenkor az éjt megeleveníteni.

A Ruffónak volt dudája. Lámagidó bőréből csinálta. Billegető sípot, tutuló trombitát maga gondolt ki hozzá, bámbuszból, pálmacsutakból. Derék egy duda volt. Ő maga komponálta is a nótákat hozzá. A negrito Ábel aztán, lehozta magával a hajóból a Bebét. Könnyű volt annak lejönni: úszva jött a hajófenékből leomló gejzír csatornáján; vissza is azon tért haza. Idelenn aztán, elköltve a halvacsora maradékát, ketten a szerecsen-pajtással eljárták a vademberi ugrabugrát a tűzrakás körül, hogy az csupa gyönyörűség volt, a Ruffo dudaszója mellett.

De más művészi élvezetünk is volt. A „szalmahegedű”. Ez ugyan se nem szalma, se nem hegedű, inkább cimbalom. A Manola készítette a leánya, a Mestiza kedvtelésére. Egy deszkára vannak kifeszítve pálmaháncsból sodrott zsinegek, s azokra fektetve teakfából fűrészelt lécecskék, amiket két fakalapáccsal pengetnek. Cimbalom ez, de fából. A teakfa cseng, mint az érc. A Mestiza játszott rajta áriákat, amik idegen világokra emlékeztetnek. Bizonyosan az anyjától tanulta. Sok művészi adományt árult el.

Ezt a szalmahegedűt a spanyol hegyek mögött *mirimbának* hívják.

Akár az anyjától tanulta el ezeket a dallamokat a Mestiza, mester volt benne.

A Juan nagy gyönyörűséggel hallgatta a játékát, odatelepedett a leány lábához a tűz mellé. Hisz ez volt az ő menyasszonya.

A Capitano, a Donna és a Mária egy csoportban ültek a ciroknádkévéken a tűz mellett.

Amint a mirimba pengetése megszűnt, felkelt helyéről a Mária.

Az egész társaság benne volt a művészi élvezetben. Utánunk jön az a gejzír szigetére is.

Az angyali teremtésnek nem volt se lantja, se cimbalma. Hanem volt valami isteni hangja.

Elkezdett énekelni.

A dal, ami tündéri ajkairól hangzott, egészen ismerős volt előttem. Rosina magándala volt az a Sevillai borbélyból. Milyen elragadóan énekelte! Felséges szopránhangon, ezt a remekét a virtuóz áriáknak.

Hát ez a leány kitől tanulta ezt?

Itt született ezen a pusztaszigeten. Azt sem tudja, hogy van színház a világon.

Hát hiszen mi európai szülöttek ismerjük jól Rossini fölséges áriáit: „di santi palpiti”, „una voce poco fa”, de olyan hatást azok még sehol nem idéztek elő, mint itt a Gejzír szigetén a kenyérfák árnyéka alatt.

Én elragadtatásomban odarohantam a tündéri alakhoz, s eléje borulva, hévvel csókoltam meg a kezét. Boldog voltam, hogy itt veszem ezen a szigeten. Sohase válnak meg innen.

Azonban hirtelen a vállamra csapott valaki. A Ruffo volt. Eddig ott guggolt az indusleány mellett, dudáját billegetve. Most eldobta magától a dudát, s odarohant Máriához.

– Señor! – kiálta rám, ki a leány előtt térdeltem –, ez az én helyem!

Ránéztem. Hát ezt mondani könnyű. Ember kell hozzá, aki megállja. Én huszonhárom esztendő voltam, a Ruffo tizenhárom. Ha ököltre bízzuk a döntést, én vagyok a győztes. Versenytársak lettünk, azt már tudom. Itt van ni! Írhatnak pamfleteket az európai idealisták a párbaj eltörléséről, amíg egy szép leány van a világon és két szerelmes férfi, senki meg nem akadályozhatja, hogy két szablya (vagy két kés) ki ne röppenjen a hüvelyéből, s két férfi azt ne kiáltsa: „Oroszlán, aki győz, kutya, aki meghal”. Ez a törvény a Gejzír szigetén is.

Nem! Nem! A gyilkolást én nem honosítom meg ezen a boldog szigeten.

Olyan városban születtem, ahol soha nem volt párbaj, pedig egy hadtest lakott a várban. Az egész világ, amelyben fölnevelkedtem, nem ismerte a bosszúállást. Fiatal suhanc korunkban ütöttük-vágtuk egymást, dicsekedtünk a kapott sebheyleinkkel, de bosszú, szerelemfélézés nem vezette a kezünket.

Hanem a nemes versengés nincsen kizárva. Lássuk hát, hogy ki *tud* többet.

Szembe álltam a Ruffóval.

– Jól van, pajtás, hát lássuk, melyikünknek van itt helye a Máriával szemben? Ő elénekelt a Rosina mesterdalát; nekem is kedvencem ez a dalmű, majd én elénekelem a Figaro áriáját, aztán majd te danolj különbet, ha tudsz.

Aztán elénekeltem az „A un barbière di qualità”-t. (Mely nagy becsülete az oly borbélynak, ki érti magát.)

Baritonhangom teljesen érvényesült.

A Ruffo nem tért ki a verseny elől.

Ő is elénekelt a „Colla donnesta il cavaliere” dallamát. Kissé reszelős hangja volt: de helyesen énekelt.

Arra előállt a Juan, s Almaviva részegségi áriáját danolta el: „Perché d’un che’ poco de in se”. Szép tenorhangja volt.

S közös meglepetést hozott a Padrone hozzájárulása a maga mély hangjával: „Bona sera mio signore”. Don Basiliót énekelt.

Az egész Sevillai borbély dalműve előadásra került.

A Capitano tapsolt hozzá.

És ez a tapsolás valami rendkívüli eredményt idézett elő. Maga a Donna zendítte meg a dalát. Rossini csodaszép cavatináját énekelt el. Gyönyörű

althangja volt, mely Albonira emlékeztetett. Olympi ünnep lett a szüreti mulatságból, amit fejedelmek irigyelhettek tőlünk.

Előttem egész sejtelemvilág nyílt meg.

Kik lehetnek ezek az alakok?

Mely ország, mely nemzet elszakadt szülőttei?

A Capitano észrevette meghatottságomat. Odavont magához, s egy gránátalabokor mögött bizalmas közléssel tisztelt meg.

– Ez a feleségem kedvenc daljátéka. Ő tanította be az áriákat a gyermekeknek. Az ő mesternője volt az óvilág egyik leghírhedettebb primadonnája.

Megmondta a művész nő nevét.

Ismertem jól az utolsó évekig.

– Mit tudsz felőle? – kérdezé a Capitano.

Elmondtam a művész nő sorsát.

– Szerelmes volt; szerelme nem talált viszonzásra. Kétségbeestében levetette magát az ablakból a negyedik emeletről. Minden vagyonát szegény tanulók segélyezésére hagyományozta.

– El ne mondd ezt a feleségemnek, nagyon fájna neki.

Egygel több sejtelmem volt e rejtélyes családról.

Én azonban feladtam a tornaversenyt, átengedtem a vitatott helyet Ruffónak.

Mit keresek én itten?

Szétnéztem, hogy hová húzzam meg magamat.

Eddig a Ruffo ült egy cukorkévé az indusleánnyal. De amióta az onnan felugrott velem ellenkezni, elfoglalta az üresen maradt helyét az Ábel.

Hozzáálló pár volt. Ki-ki megtalálta a magáét.

Én megtudtam, amit különben könnyű lett volna a magam eszétől is kitalálnom, hogy én itt egy fölösleges figura vagyok. Mindenkinek van itt párja.

Mi az én hivatásom?

Ébren maradni éjszaka, hogy a konyhóban alvókat incselkedő vadállatok ne háborítsák, hogy a szűnyogűző pásztortűz ki ne aludjék, hogy álmok ne kísértse-
nek. Mire valók voltak nekem az álmok?

Egyik álmom az volt, amit ébren is folytattam, hogy ez a Ruffo szereti az indusleányt, akivel annyi együttfoglalkozás köti össze, aki súlyos nagy bajában neki köszönheti csodaszerű megszabadulását. S ez a leány arcban, alakban oly szép. És ők évek óta együtt laknak ott a karámban. A leány a konyhóban, a fiú az istállóban. Hallgatják egymás álmomesztését, ébredését. Munkáikban részt vesznek, bajaikban segítenek, talán tréfálkoznak is.

S ez a nő eszményképe az asszonnyá teremtett emberi lénynek.

Ha ő az Azma, akit az ősapa Ábelnek jegyzett el, itt van a Kain, aki azt magának követelje: az útban álló Ábelt egy buzogánycsapás megsemmisíti. Így történt az ősidőkben is, az emberi faj kezdetén.

Miért ne lehetne másodszor is ekképp.

Ábel eltűnik.

De itt marad Ovaën.

De ki lesz annak a párja?

Hát ki lenne más, mint Sátán?

No és nincs ilyen Sátán?

Dehogynincs. Hát én ki vagyok?

Milyen dicső világ volna most ezen a planétán, ha az emberi fajzat egyik felének az ősapja a *Sátán* volna! Talán úgy is van.

Legalább odakinn a nagyvilágban.

Miért ne lehetne így itt, e kis világban?

Nagy meglepetés várt rám.

Másnap reggel, mikor a kókuszdió-leszedés napja ránk virradt, a Ruffo a Capitano elé járult ünnepélyes arccal, s az egész család előtt kinyilatkoztatta, hogy ő megkéri az Azma kezét az Ábel számára, s felhívja a családfő és parancsnok és annak a neje személyét, hogy az egymáshoz illő pár, az Azma és az Ábel házasságát szentesítsék.

Ha már az első szakramentumban részesíthették őket, a szent keresztségben, vezessék be őket a matrimóniumba is.

Mindenkit meglepett ez a felhívás.

Ez egy becsületes ember szava volt.

Így beszél egy férfi!

Meg kellett hajolnom a Ruffo jelleme előtt.

A Capitano és a Donna beleegyezésüket adták hozzá. Az Azma és az Ábel kezét fogva jöttek elénk. Az eljegyzés megtörtént.

S befejezésül a Ruffo odajött hozzám, s így szólt: „Mi ketten pedig csónakon bejárjuk a sziget morotvait azalatt, hogy kikutassuk, hol vannak a fészkei az ártó férgeknek.”

Ez még jobban határozott. Nem állunk útjában a boldogoknak.

Tehát mennyegző lesz a gejzír szigetén.

Ámde ahhoz előkészületek kellenek. A copulatiohoz kell egy patriarcha, aki az eljegyzett párt a közönség előtt kihirdeti; ugyanaz a háromszori kihirdetés alól dispenzálja. Násznagy, örömanya, noszolyó, vőfély mind készen áll. A kelengye is összekerül. A menyasszony kap a Donnától esküvői köntöst; neki már nincs rá szüksége, a vőlegény egész parádéba öltözik a Capitano fiatalkori tengerészkabátjában, aranyzsinóros sipkájában. Minden meglesz, ami a családi boldogsághoz elő van írva az óvilágban. Talán még majd *nászutazást* is lehet tartani? Hová? Merre? Ki tudhatja? Ez így szokás. A vőlegénynek van egy ladikja, egy csónakja, egy hálója meg egy szigonya, a menyasszonynak meg egy gunyhója. Aztán ez az egész sziget is az övék, *haereditario jure*⁴ van joguk ypszilonnal írni a nevüket.

Igaz, hogy ez a sziget egy paradicsom. Osztja bőven az áldásait az Isten teremtéseinek, kiket a vaksors idehozott. A szüret hónapja csupa örömnapból áll.

A mennyegző ünnepére az újbor is kiforr. Minden készen lesz a lakodalomhoz.

⁴ örökösödési jog alapján

Azonban a paradicsomnak *plágái* is vannak.

Az ősz, a szüret, a gyümölcsérés, a kukoricatörés, a burgonya-, az ignámeszedés együtt jár a kínzó állatvilág fölébredésével.

Fellegként omlik alá a muszkitósereg a völgyre. Szúnyog, muslica, zanzáro öli, marja, szipolyozza az emberi fajt. A föld mélyéből előtámadnak a skorpiók, a százlábú skolopendrumok, a nádasokból a repülő poloskák, miknek a bűze dögvésszel vetekedő. Ezek magukkal hozzák a ghekkókat, a denevéreket, repülőkutyákat, amik e férgeket emészti: seregestül jönnek a békák a terített asztalhoz, vartyogva, kuruttyolva, behatolnak a szüreti kunyhókba, rémítik az alvó hölgyeket. A vámpír üldözi a ghekkót, a ragadós talpú gyíkot; a bagoly verekedik a repülő mókussal. A Donna kunyhója előtt strázsát áll a foka: az állja útját békának, kígyónak, felfalja valamennyit. És én rakom a száraz ignámekekévéket a lobogó tűzre. – Ez a paradicsomi élet!

Ezen akartunk mink ketten a Ruffóval segíteni.

A morotvák világa

A szüret ideje végét járta.

Én egészen kibékültem a Ruffóval.

Ő közölte velem, hogy a legközelebbi napokban bekövetkezik az esőévad. Ez a Délvidéken a tél, az újesztendő. Eltart hat hétig. Azalatt a földművesnek pihenése van. Még a barom sem jár legelni, túrni.

Mielőtt az évszak beállítana, aminek közeledtét a tengersokaságú bogárvilág előre hirdeti, mi ketten a Negrito csónakjával bejárhatnók a szigetország morotváit, s kitalálhatnánk valamit, amivel a szigetet ellepő egyiptomi csapásoknak elejét vehetnők.

(És egyúttal távol maradnánk az új házaspár otthonától.)

Elismerem, hogy ez a durva henteslegény a legeszményibb lovag és nemesember ezen a világon.

Másnap korán reggel, nem várva meg az örvendetes ünnepélyt, elindultunk ketten a morotvákat bekalandozni csónakkal, gólyalábbal.

A gólyaláb is nélkülözhetetlen a mocsári kalandozásnál. A ladikot a karám előtti tóból visszük át vállra emelve a Ruffóval. Ennek a gömbölyű tónak is volt egy saját gejzírje, mely azt táplálta, de az csak egy karvastagságú vízszugár volt, mely a tufatalajból tört elő: a tó színe nem emelkedett tőle magasabbra.

Hanem a nagy morotva, mely a hegy lábától egész a tengerpartig terült, a nagy gejzír egyik vízoszlopát fogta fel, mely ívben omlott alá, s folytonos patak-ként csorgott a hegyoldalról tekeregve, ennek a mocsárvidékét egy félkörű sziklapart zárta el a tengertől, végződött a morotva a tőzegtelepen, mely már szilárd talajjává tömörült: vízi növények gyökereiből, bozótjaiból megszzenesülve. Ebből a tőzegből kellett a Ruffónak kivágni az új lakosok számára szükséges mindennapi

tüzelőt. Becsülésre méltó feladat egy ambiciózus fiatal úrfi számára. Érettségi vizsgát tehetett le belőle.

Hát mi panaszja lehetett? Megvolt a mindennapi bőséges elege. Nem kellett a menza akadémika előtt kujtorognia, nem vegzálták rigorózus professzorok kapciózus kérdésekkel, nem kellett neki római jogot bemagolni, nem fájt a feje a tandíjfizetés miatt.

Aztán kvártélyja is volt: nappali és éjjeli. A nappali egy tőzegkockából összerakott kunyhó a mocsár szélén, az éjjeli a karámban a bambuszból összerótt félszer, amiknél hónap végén nem molesztál a háziúr a házbér végett. Hát nem ideális világ ez?

Amint megérkeztünk a Ruffóval a mocsárhoz, s a ladikot vízre eresztettük, körültekintettünk az ő domíniumában. Mert hát ez az ő uradalma volt. Ennek a termése mind az övé. Ez az ő apanázsa.

Felkerestük a kastélyát, egyiptomi építőremek volt, gúla alakú.

Ajtaja nem volt, bátran be lehetett lépni. Csak belépni bátran, de már előbbre hatolni csak vitézi módon. A falak vastagon lepve voltak szúnyogoktól, amik között alig talált helyet a százlábú bogár (Skolopendron), a szögleteket ellenben magának foglalta le a denevér. Volt benne egy bábuszágy is, letakarva birka-bőrrel, de az egészen fekete volt a kakerlákoktól (amiket magyarul sváboknak neveznek). Ezekkel egy társaságba keveredni nem kívánatos.

A Ruffo tudott velük kiegyezni. A mocsár lapálya nagy területen fehérett valami gömböktől. Ezek óriási nagyságú pöfetegek. (Lycoperdon.) Kiválasztott belőlük egyet, amelyiknek a háta már rücskös volt, azt levágta a száráról a baltájával, s behozta a kunyhójába. Én kinn maradtam.

Akkor azt a gombák apját letette a földre, s nagyot csapott a hátára a fejszéje fokával. A pöfeteg erre akkora durranással, mintha tarackot sütöttek volna el, pukkant szertesztét, és sűrű füsttel töltötte meg az egész kunyhót. Ettől a boszorkánylisztől egyszerre elpusztult minden fertelmes féreg, ami a kunyhót megszállta, csak seprő kellene a szemétté váltakat kitakarítani. Van itt gondoskodva mindenről.

Ráértünk a kunyhó elé leülni és pipára gyújtani.

Volt ott a szabadban egy tűzhely, kövekből összerakva, amiben még pislogott a tegnapi parázs maradványa.

– A kunyhóban nem szabad tüzelni – mondá a Ruffo –, mert a fal tőzezből van, ha az tüzet fog, a palota földig leég. Ez itt az én tűzhelyem. Idő jártával talán majd családi tűzhely.

Olyan komolyan mondta.

– Hát persze, hogy családi tűzhely – dűnnyögé. – Látod ezt a mi kis szigetházánkat? Magad is idecseppentél közénk. Talán Isten küldött. Azt mondják, hogy van egy Isten. Az öregebbek mondják. Látták talán? Beszéltek vele? Azt mondják, hogy ő teremtette ezt a világot. Elég szép világ. – Engem is ő teremtett? Szüksége volt rám? Hát nekem volt szükségem erre a világra? Mit keresek benne? Azt mondják, hogy ez a világ egy sziget. Körös-körül a tenger. Az is egy világ. A hegytetőről nem látom a végét. Itt születtem. Azt sem tudom, az apám szült-e

vagy az anyám. Mi oka volt rá? Kértem én őket, hogy erre a világra hozzanak? Hát jól van, osztozom ezen a világon. A két ide teremtett ember, a Negrito meg a Cava bírják a karámot meg a tavat. A szakállas emberek, a Capitano meg a Padrone tartják a vashajót, kapálják a földeket, törik a hantot, vágják a sziklát: arcuk izzadságával tartják el a hozzájuk tartozóit. Csókolnom kell a kezüket. A nőkről szólni sem merek. A Donna, a Mária, a testvérem előttem túlvilági teremtesek. A Kadét derék fiú. Neki semmije sincs, övé a levegő, azt veszi el belőle, ami repül. Olyan jó szíve van, hogy senkit se bánt. Egyedül én magam vagyok az, akit gyűlölök. Csúf vagyok. Látom a pofámat a barlang vizében. Undok pofa. Se fóka, se vidra nem cserélné velem. És nekem mégis osztoznom kell ezen a világon. Ennek a világnak a java a másé, a rosszja az enyém. Látod ezt a vidéket magad előtt? Ezt is az Isten teremtette? Ez jutott nekem örökségül. És most arra kell gondolnom, hogy egyszer majd, sok nyár után, eljön az idő, amikor férfi leszek: keresnem kell ebben a világban az embermódon hozzám való társat, akinek nincs válogatása. És akkor aztán ide kell őt hoznom ebbe az én tóparti lakásomba, ebbe a férgék és szörnyek hazájába! Hát nem azt kell-e hinnem, hogy téged azért küldött ide az a sokat emlegetett Isten, hogy engemet a te bölcs eszeddel megsegíts, s ezt a világot megigazítsd?

Nagyon megszerettem e beszéd után a Ruffót. Hisz ez az eszményképe a munkásnak. Van esze, testi ereje, munkakedve és aztán vágya a boldogság után. Imád egy magával egykorú leányt. Ki az? Mi az? Talán egy magas származású sarjadék? Kék vér? De most csak egy varróleány. Annak szeretne otthont teremteni. Henteslegény varróleány élettársnak.

Hiába teremt a világalgató külön glóbuszt a kiválasztottainak. Itt van, megvan: egy szigetvilág; rájuk bízta. És már ezen a külön földdarabon vannak fajkülönbségek, új vágyak, szenvedélyek, van vadember, úr, proletár, van állati ösztön, hatalmas szenvedély. Hátha még a maforik is ide találhatnak kerülni, akiknek vallása, politikája az emberevés.

Aztán én itt vagyok: az idegen.

Tizenegy ember elég, hogy államot képezzen.

– No hát, tekintsük körül ezt a te birtokodat!

Beszálltunk a ladikba. Pálmakéregből csinálták azt az ős szigetlakók, a negritók. Csáklya volt a kormány és az evező; esetleg fegyver is. Én különben a revolveremet és a kardomat is magammal hoztam, amiknek a rendeltetéséről a Ruffónak sejtelve sem lehetett.

A tőzegparton túl kezdődött a bozót, veres levelű bokrok, összegubancolva tölcsevirágos iszalaggal, vadkomló tobozfürteivel, csupatuske cserjékkel szövetkezve álltak az utunkban, baltával kellett nyílást törnünk közöttük, a sok lepke, szökcső majd kiverte a szemünket. Tocsogó víz volt a bozót alatt, melyben a tuskés borz kereste menedékét.

Amint a bozóton keresztülértünk, elénk tárult a *csincés*. Saját tartomány. Csupa sásból, nádból alkotva. Virágok erdeje, amiket méhek raja zsong körül, tarka liliomok kardlevelű bokrai között korhadt faderékban méhek telepe, amik előtt a harcias fullánkhordók erős küzdelmet folytatnak a halálfejú szfinksszel.

Azok fölött repkedett fennen surrogva a lepkék királynéja, a Pamplenara, pávaszemű szárnyaival. Kár, hogy lepkefogót nem hoztunk magunkkal, hogy vadászprédául hazavihettük volna a hölgyeknek. A csincsés pocsogós vize tele volt csíkokkal, amik között nagy háborúságot támasztott egy-egy közjük szabadult tarka pióca.

Aztán következett a buckák birodalma. Itt már a madarak világa kezdődik. Nádi veréb, szárcsa, bűvár fészkel a sűrű perje között, ott tanítják a fiókáikat úszni. Láttuk, amint az óriás béka egy bűvárcsemetét elkapott a lábánál fogva, s a bűváranya tiltakozásának dacára lenyelte. Vannak itt ilyen hatalmas békák. De még tekintélyesebb náluknál a madárölő pók. Ezt is volt szerencsénk megismerhetni. Harangforma fészke van pókfónálból szöve a vízben: odaviszi a martalékait, a kis madárkákat.

Majd egy szép, sík víztükör támad elénk, aminek a körülete takarva van nimféea-levelekkel, fennúszó rózsaszín és égszínkék tulipánokkal és libegő máktokokkal, amiket mi otthon békakorsócskáknak nevezünk. Itt már mélyebb víz van, halak tenyésznek benne, s azoknak a fogyasztására gázolnak a vízben a gémek, gödények, lángmadarak. Talány volt előttem, hogy honnan kerülnek ide a halak.

Egy békalencsével borított lapályon átvágva, eljutottunk ahhoz a sziklaparthoz, mely ezt a mocsarat a tengertől elzárta, mely vizsgálódásaink célja volt.

Ez volt a legérdekesebb látvány.

Egy félkörben kanyaruló tufasziklapart, mely a szigetet a tengertől elzárja. Előtte terület nagy messzeségben a kokojszás. Csupa sűrű moha, mely embermagasságra felburjánzik. Felül hazug mező, alatta iszap van. Ha rálép az ember, alásüllyed, s aztán hiába iparkodik kimenekülni, a moha egyre húzza lefele, míg végképp elnyeli. Itt-ott kicsillámlik a moha közül a víz. Ez a tömpöly a tanyája az undok féregsokaságnak, itt nyüzsögnek ronda vermeikben a vízikígyók, itt leskelődik prédája után a gyíkforma szirén, csalogatva rózsaszín kopolyúival a szitakötőket. Egy-egy törpefenyő hasal a dombokon, s hegyes gúlákban emelkednek elő a fehér hangya (termesz) óriás várai, aki miatt fabútort nem lehet a kunyhóban hagyni, mert összeőrölik, elhordják.

Jöttünk felzavarta a mocsárlakókat; a szárnyasok gágogva, kurrogva riadtak fel rejtett tanyáikról, a vidra menekült a barlangjába, csak a természetes ormányos tekenősbéka állt ki a dombtetőre, a harcot elfogadni készen, amihez ezúttal semmi kedvünk nem volt. A szúnyogok fellege majd kiverte a szemeinket. Azoknak a kedvéért aztán a repülőhalak kísérgették a csónakunkat, amiknek a mocsári rovarvilág a lakomája; ezeknek az ismeretsége megint, a kormoránok, kóvályogtak a fejünk felett.

– Kedves cimborám – mondám én Ruffónak –, ez a te birodalmad egy valóságos labirint, amiből pilóta nélkül ki nem igazodunk. Annyi bizonyos, hogy ez a fészke a sziget minden átkainak. Ezen segíteni kell. Az a tufaszikla zárja el ezt a mocsarat a tengertől. De ennek kell valami sziklabarlangjának lenni, melyen keresztül annyi víz lefoly, amennyi a gejzír vízoszlopából ideömlik, mert különben a mocsárnak ki kellene áradnia az egész lapályra.

– Sohasem árad ki a mocsár.

– Akkor azt a csatornát kellene megtalálnunk, mely a fölösleges vizet a szikla alatt levezeti.

– De nem tudjuk ezt a sziklapartot bejárni az alatta elterülő kokojszás miatt, se csónakkal, se gólyalábbal.

– Én már találtam olyan kalauzt, aki bennünket egyenesen rávezet a szikla alatti csatornára.

– Merre van?

– Itt a fejünk felett. Ez a repülőhal. Ez a tengerlakó. Ez a tengeren mindig párjával jár. Sokszor találkozunk velük, amint egy úszó nádgyökéren egymás mellett himbálóznak. A tengerpart nádasaiban van az ívási tanyájuk. Ha a hím elhagyta a párját, az csak azért történik, hogy élelmet keressen nemcsak magának, hanem a társának is. Azt csak a mocsár szolgálta. Mikor a hím teleszedte a torkát prédájával, akkor visszatér a tengeri tanyájára, s megosztja azt a társával. Keresztül repülni ezen a sziklafalon nem tud; mert olyan magasra nem viszi fel a keskeny szárnya; tehát ugyanazon a földalatti úton kell visszatérnie, amelyen idejött, a mocsárból lefolyó víz csatornanyílásán.

– No és ha ezt a nyílást megtaláltuk a repülőhal segítségével, akkor mit nyertünk vele?

– Akkor megtudjuk, hogy hol kell ezt a sziklafalat keresztül törnünk, hogy az egész mocsaradat lezúdítsuk a tengerbe, minden ártó férgeivel és csúnya szörnyetegeivel együtt.

– Keresztültörjük ezt a sziklafalat? S kinek volna ahhoz való ereje?

– Majd talán arra is rátalálok. Most csak kísérjük a repülőhalakat.

Azt tettük. A mocsárvidék egyre változott. Minden tavacsának más színe volt. Volt köztük miniomveres is a vízférgek miriádjaitól; másik aranysárga felszínt mutatott a kérészek egynapos világától. Egyszer aztán tiszta, átlátszó, zöld tóba jutottunk, amelynek feneke valóságos kert volt. Magas páfrányok emelték fel sudaraikat, mintha valóságos fenyőszálak volnának, s közöttük csavargós indájú növények, libegő leveleikkel, felül sárga és kék tulipánjaikkal, mákforma tobozaikkal: úszkáló hínárok bozótja. A víz átlátszó volt.

Csónakunk haladt magától, a víz áramlata vitte csendesen.

– Benne vagyunk a vízfolyásban – mondám Ruffónak. – Most csak hagyjuk magunkat vitetni.

Még egy biztató jelenséget is találtam, salpákat, amik növényevők. A víz áramlata tekervényes úton közelhozott a sziklafalhoz, s egyszerre csak előttünk állt az alacsony barlang, melyet messziről nem lehetett látni a páfrányok sűrű bozótjától.

A barlangban zöldes fény derengett. A víz maga is villamos volt. De még inkább szembetűntek a fickádozó salpák, a zsinóros főköttő alakú medúzák, a kigyózó kékfényű Vénus-övek, amik mind egy helyen látszottak megrekedni.

Ennél a sírbolti világosságnál kivehettük, hogy itt van a mocsárvíz lefolyásának az akadálya, a barlang elég széles volna arra, hogy a vizet nagy tömegben át-eressze, de a közepét elállja egy roppant nagy katlan, mely csak keskeny nyílást enged a lefolyásra.

- Ha ezt el lehetne innen hárítani! – sóhajtja fel Ruffo.
- Talán lehet. Beszéljünk az öregekkel.
- Embererő nem képes erre.
- Van még emberentúli erő is.

Ezt a Ruffo nem ismerte.

Én megtudtam mindent, amire szükségem volt.

Ezzel visszatértünk a vashajóhoz, ahol még folyt a szüret. Útközben összetalákoztunk Ábellel is, a boldog új házassal. Nagyon össze volt karmolva az ábrázatja.

- Hogy vagy, mint vagy?
- Ahogy látod. Áj, áj, nem jó az a házasság!

A síró villám

A Capitanónak elmondtam a mocsárvilágban szerzett tapasztalataimat. Végighallgatta nyugodtan. S aztán ő kérdezte, hogy mi tervet gondoltam ki e bajon segíteni.

– Az attól függ, hogy mit felelsz az első kérdésekre. Mikor e vashajóval itt rekedtetek, lehetetlen, hogy lőpor ne lett volna a hajótokon. Azt nem használtátok el: a fiaitok nyállal lövöldöznek.

– Igenis, volt lőporunk, most is megvan. Lőfegyverünk is volt: Mauzerkarabinok minden matróz számára. Dinamittöltényeink is voltak. De mindezekről a fiúknak tudomásuk nincsen. Én tartom magamat az Isten parancsolatjához: „ne ölj!” Átkozom azt a sátánt, aki a lőport föltalálta, s ezzel az egész emberiséget boldogtalanná tette. Ezermilliók nyomorának okozója a lőpor. Nem akarom, hogy a fiaink megismerkedjenek vele.

– Ami az emberölő fegyvert illeti, magam is osztom a nézetedet. Hadd legyen egy boldog sziget a világon, ahol az itt születettek nem ismerik azt a rettenetes kötelességet, amit a kerek világ minden nemzete magára vállalt: megtanulni az emberölés mesterségét. De a lőpornak áldásai is vannak. Mi azt sziklarepesztésre használhatjuk. Robbanóerejével megszabadíthatjuk a szigetünket a mocsárok minden plágáitól, a dögletes levegőtől.

– És aztán mit nyerünk vele, ha a mocsarat lecsapoltuk? Egy elátkozott bozótot, ami rosszabb a morotvánál.

– Azt felgyújtjuk, s lesz belőle termőföld.

– S vele együtt felgyújtjuk a tőzegtelepünket, ami a tüzelőnket szolgáltatja! Nem! A lőporomat nem adom oda sziklarepesztésre.

– Pedig jól tennéd, ha innen eltávolítanád a hajódról. Gondold meg, hogy a hajód vasból van, itt rekedve a hegytetőn. Az esőszak rendszeren nagy mennyiségű zivatarral kezdődik; ha egyszer a villám belecsap a hajódba, melynek minden alkatrésze vas, rátalál a lőporos hordóira, s szétrobbantja egész otthonodat.

– Nem félek én attól. Tizenhárom éven át nézem innen a villámló zivatart. Sohasem csapott a villám a hajómba. Talál a vasnál még erősebb villanyvezetőt, a

vizet. Itt van a gejzír közép vízoszlopa, az fog fel minden mennykövet. Aztán még a legvégső lehetőségre is van nálunk előre gondoskodva; ha mégis ide találna az istennyila tévedni. Gyere oda velem, és lásd meg. Fenyegető zivatar közeledtére egy menedékbe húzódunk meg valamennyien.

A menedék a hajó mély raktárában volt, melyben a vásárra felhalmozott európai ásványvizek voltak palackokban elhelyezve. Azok évek óta ott heverték: ritkán volt valakinek rájuk szüksége. Egészen takarták a falakat, boltozatot is képeztek; az elhasznált palackok üvegtalpaival pedig a padlat volt kitéglázva. Ez a terem körös-körül üveggel volt burkolva. Ide a villám be nem hatolhat. Ez üvegek közé voltak eldugva öblös palackokban a lőpor és dinamit.

Ezt nekem a Capitano mind megmutogatta. A hajó nincs biztosítva a villámcsapás ellen: de az nem érheti se az embereket, se a robbanóanyagokat. Még ugyan kipróbálva nem volt. A hajó selyemzászlóiba voltak beburkolva a karabinok és töltények. A selyem is villanymentő.

A Capitano hajthatatlan maradt: ő lőpordurranást a szigeten nem enged elhangzani. Ne tudjanak meg a gyermekek arról semmit, hogy a pokol megajándékozta a maga tűzével az emberiséget.

– A mocsár maradjon morotvának, a tőzeg tüzelőnek, a sziget-paradicsom fele eltartja gazdagon a rajta lakókat. Ha lesznek egykor új párok, majd építünk nekik otthont kőből, fából, vetünk vályogot, égetünk téglát, de sziklát nem repesztünk.

Sikertelen volt minden rábeszélésem.

– Volt nekem a lőporfüstből elég részem, hogy irtózzam tőle.

Ennyit elárult a múltjából a Capitano.

Én azonban nem nyugodtam bele a határozatába.

Amit az úr megellenzett, talán előresegítik a nők.

Felkerestem a Donnát meg a Máriát.

Elmeséltem nekik az egész bolyongásunkat a mocsárvilágban a Ruffóval. Nem sajnáltam a fantáziám hippogriffját megerőltetni. A kis ártatlan repülő gyíkcocskából csináltam tüzes sárkánykigyókat; a teknőcből krákot, a halászhéjából griffmadarat; a vámpírokat, lótuszokat átalakítottam sellőkké, akik a férfiakat a víz alá lehúzzák (a tengeri kigyóról éppen hogy megfeledkeztem).

Nagy gerjedelemmel hallgatták a szavaimat.

Mária egészen odatámaszkodott a székemre.

– S mondja ön, nem félt ön? – kérdezé remegve.

– Hiszen nekem kardom van! Egy sárkánytól én meg nem hátrálok.

– Hát a Ruffo? Az sem félt?

– Az meg éppen vitézül viselte magát.

S aztán elmondtam, hogy a vámpírokat hogy verte ki a kunyhójából, óriási tűzokádó-gombák elpukkantásával. Csodálkoztam nagyon, hogy nem hallották idefenn a hajón.

– Óh, az apa nem enged semmiféle pukkanószert elsütni. Pedig van neki elég az üvegraktárában, de azokra veres betűkkel van felírva, hogy tilos hozzányúlni. A fiúk annyit kivettek már a Padronéból, hogy az *lőpor*. Mármost szeretnék megtudni, hogy mi az a lőpor.

– Pedig arra nekünk nagy szükségünk volna – mondám én. És aztán leírtam nagy merészséggel azt a barlangot, mely a mocsár vizeit a sziklán keresztül nagy szűken levezeti a tenger felé, azokkal a csodaszörnyekkel, amik annak az odúit lakják; a medúzákkal, amik az érintésnél égetnek cafrangjaikkal, mint a darázs-csípés, a százlábúakkal, amik a boltozatról ugrálnak le az emberre, a szalamanderekkel, s ezek mind világítanak a sziklarepedésekben, a víz mélyén, ott táncolnak együtt a lidércekkal a mohos mezőn; rémítik, rontják az embert, költik a pokolbeli fúriákat a kínzásunkra. Ha ezt a barlangot fel lehetne robbantani, ez a mocsárvíz leomlana minden szörnyetegével a tengerbe, megszabadulnának a sziget lakói kínzó rémeiktől: a szegény Ruffónak sem kellene velük küszködnie, mikor nap nap után a tőzeget vágja.

A Máriának könny gyült a szemébe, mikor a „szegény” Ruffót említettem előtte. Ezen a fényes könnycseppen át a szív világába lehetett látni.

– És ezt egyetlen olyan palackkal, amire veres betűkkel van írva, hogy tilos a hozzányúlás, el lehetne végezni. De hát a Capitano nem engedi.

Mikor eltávoztam, a Mária utánam jött.

Bizalmasan odasimult hozzám, s a fülembe súgdosott.

– Én majd el fogok hozni egy olyan palackot az üveges raktárból, s odaadom önnek.

Óh édes ártatlanság! Felajánlja magát, hogy *lopni* fog.

Hisz ennek a szigetnek a törvényeiből ki van törölve ez a parancsolat: „ne lopj”. Ahelyett ez van beiktatva: „adj annak, akinek nincs abból, amiből neked elég van, hogy az ne legyen kénytelen lopni.” Nohát itt az eset. Lopni kötelesség. Pokoltűzet lopni egy égi angyalnak.

– Tudja ön, hogy lesz ez? – suttogott tovább a tisztaság bálványja (ő már kezdő tolvaj, én kezdő orgazda). – Mikor az esős évszak elkezdődik, zivatarok köszöntenek be, sűrű villámlással, mennydörgéssel. Erre mindenkinek fel kell jönni a hajóra. Csak a negritók maradnak lenn a karámban. Mi pedig valamennyien összeszorulunk az üvegesraktárban. Az megvéd bennünket a villámcsapástól. Ott várjuk be a villamos felleg elvonulását. A raktár sötét. Csak egy felső ablakon át kap világot, aminek vastag üvegtáblája van. Én ebben a sötétben alkalmat találok azokból a zöld üvegpalackokból egyet a palástom alá eldugni. Senki sem veszi észre. Abban van a lőpor. Azt azután elhozom önnek. Ön a Ruffóval majd hasznát veszi. Még a zivataros idő alatt. Ha robbanás lesz a barlangban, azt fogjuk mondani, mennykőcsapás volt.

Az édes gyermek úgy mondta ezt el nekem, mintha valami gyermekcsínyről volna szó, amivel papát, mamát meg lehet tréfálni.

Az esős évszak nemsokára bekövetkezett.

Először sűrű köd ereszkedett alá, amit később elsepert a passzátszél. Az állatok érezték már az időváltozást. A juhok betakarodtak a karám hodályai alá, a sertések a makkos fák alá telepedtek. Mi is beszereztük a hajóra a szükséges élelmi- és tüzelőszert. A szél megszűntével távoli égzengés jelzé a zivatar köze-

ledtét. A keleti láthatáron fényes felhők gomolyogtak, miknek belsejét folytonosan cikázó villámok tündököltették.

A keletről jövő felhőket rövid időn elsötétíté a nyugatról feltolakodó fellepkárpit, mely eltakarta a leáldozó napot. Arra körös-körül beállt az éji sötétség.

Úgy látszott, hogy mind a két fellepkatábor itt adott egymásnak találkozt a ki-magasló gejzírnél. Ezt akarják megostromolni. A hegytető vonzza őket keletről, nyugatról, a levegő csendes, alig van valami fuvallat.

A Capitano a vihar közeledtére leküldte a nőket a két fiúval együtt az üvegesraktárba, mi hárman ott maradtunk a kormányos üvegereszében, s néztük a csodálatos természeti tüneményt.

A keletről jövő felhők olyan magasan jártak, hogy a párkányaikat megaranyozta a lemenő nap, amit a nyugati felhő már előlünk eltakart. Így szokott támadni a ciklon: a forgatag, két ellenkező széláramlással hajtott felhőtáborból. Az aztán a tündérek keringő-tánca! Lehet, hogy itt lesz a pokoltánc megindulása.

A felső felleg folyton csapkodott minden oldalra cikázó villámaival, mikor a gejzír fölé ért, nagy kedve telt benne, hogy a középső vízoszlop koronájába lesújtson, amitől az szétrobbant, maga körül *villámszivárványt* támasztva, ami a természet pompájának leglehetőlenebbje.

A nyugati felhő ellenben alant járt, a tengert, a földet septe. Fekete volt, lapos, tömör, leviatán alakú. Ez nem aprózta fel a tüzeit; mikor egyszer-egyszer megnyílt a torka, tűzoszlopot okádott, aminek dörgésétől megrendült ég és föld.

Láthattuk, hogy közelít felénk egyenesen, és azt is, hogy nem emelkedik túl a gejzír vízbálványán, hogy azzal kezdjen harcot, hanem egyenesen a mi hajónkat fenyegeti.

– No, itt most katasztrófa lesz – mondá a Capitano –, menjünk le az üvegraktárba.

Mind a hárman lementünk.

A Mária ezalatt már odalenn végrehajtotta a nagy államcsínyt, a löporellopást.

Odakinn az égiek harca bekövetkezett. A felhők egymásba omlottak. A jégeső verte a hajó vasoldalait, a szél süvöltött a kéményekben, gőzkürtőben.

Egyszer aztán egy agyatrázó csattanás hangzott fölöttünk, vakító fény lövellt az üveglakon át, s a következő pillanatban mindaz, ami vas volt a hajón, a falak, az állványok tűzfényben ragyogtak, mintha most kerültek volna ki a kohóból. A rettenetes villanyoszlop lecsapott a hajó kéményébe, s onnan széthatalmasodott az egész vashajóra, be akart törni a mi menedékünkbe is, de itt útját állta az üvegekből rakott bástya körös-körül. És ekkor a *villám elkezdett sírni*. Ezt a rémes hangot nem vagyok képes szavakkal érthetővé tenni. Olyan volt az, mint egy megkorbácsolt sátán üvöltése, mintha démonok légiói jajgatnának körös-körül, fenn és alant, akiket csúffá tett az emberi ész. De még kérdés volt, hogy az izzóvá lett vasállványoktól nem pattan-e szét egy löporral telt üveghenger.

Az a kísérteties zengés talán a villamosság hangja volt; de később fokozódott a tömérdek üvegpalack zizergésével, amik egymáshoz csiszolódtak, mintha ezer-

nyi üveghúrokon játszana megannyi láthatatlan nyirettyű. Az embernek a szíven járt keresztül. Nem szeretném e túlvilági finálét még egyszer hallani.

Az izzó állványok tüzétől lobogni látszottak a vízzel telt palackok, vakító fény világította be az egész termet, melyben az élő alakok mint fehér szellemek tűntek elő. Semmi árnyék, csupa fény; a padozat is tündökölt gömbölyű üvegtalpaival s azok között az izzó vasrostélyal.

Középen állt mozdulatlanul a család feje, eszményképe a pokoljáró hősöknek, hosszú, szürke szakállát simogatta baljával, tekintetét körüljáratta, jobbával nejét tartá fenn, ki egy aszbeszt-vánkoson térdelt, imádkozott: „de szabadíts meg a gonosztól, ámen!”

A Manola leányát takargatta selyemkendőjével. A két fiú egymást tartá átölelve.

Én azt hittem, hogy az utolsó óráim ütött.

A mennydörgés orgonája elnyomta a villamosság idegkínzó sírását. Még jólesett. Inkább a haragszavát halljuk a romboló angyalnak, mint a sírását.

És e pokoli rémjelenet alatt nyugodtan ült a helyén a kedves leány, palástja alá takargatva egy lőporos palackot.

Ha ő most megjíjed, s rémületében eldobja a palackot, az összetörik, a lőpor kihull az izzó rostélyra, s akkor mi valamennyien repülünk vashajóستól együtt – ki az égbe, ki a pokolba...

A leány megtartotta lélekjelenlétét. Az atya arcát nézte. Örökkévalóságnak tetszetek a pillanatok, amíg e megpróbáltatás tartott. A villám közepében.

Lassanként elenyészett a túlvilági fény, az izzó vas elhalványult körös-körül, alig derengett a raktár nagy termében a felső boltozat.

A villámlás, égzengés egészen megszűnt, felváltotta azt a felhőszakadás zuhogása, a szelek tombolása.

A két ellenséges leviatán összetalálkozott.

Éppen itt a mi vulkán-szigetünkön adtak egymásnak kézfogót. Lett belőlük egy pár. A ciklon. A dél-amerikai égajl rémes nászutazó párja. Most már nem ütik egymást tűzkorbáccsal, most már csak csókolóznak.

Ott voltam a menyegzőjükön.

A Capitano látott mindent, megfigyelt mindent a villámfény vakító világításánál.

Mikor elsötétült az üveges-terem, odalépett a leányához. Vállára tette a kezét, s azt súgta a fülébe:

– A hátad mögött van egy fiók, abban vannak a *gyűjtőzsinórok*.

(Azok kellene az ellopott lőporhoz.)

(Könnyű ott lopni, ahol a gazda maga a felszabadító.)

A forgatag megkezdte a maga munkáját.

Olyan volt az, mint a földindulás.

Jó szerencsénk volt, hogy a sziget nyugati oldalán kezdte el a démon-táncot, ahol a mocsárvidék terült, mert ha keletnek indul, kiirtja az egész pálmaerdőnket. Így csak a bozótunkat tépte ki tövestől, s a mocsárvizet víztölcsérben szívta fel az égbe, fel a felhők közé s aztán meglepte Valparaisót egy olyan *békaesővel*, ami-

nőt ritkán jegyeznek fel krónikák. Kísérve moszkító-záporral. Azokhoz mind a mi szigetünk szolgáltatta a becses anyagot.

Amint a villámlás, mennydörgés megszűnt, mi férfiak mind felsiettünk a födélzetre, hogy szemtanúi lehessünk annak a tüneménynek, aminőt még aki halandó szemmel meglátott, az azt senkinek élve el nem beszélte. Hogyan támad a ciklon? Mi a kormányos üvegkunyhója alól gyönyörködhattunk abban.

Éj volt, de a sötétségnek, az árnyéknak és a tajtékzó világosságnak annyi változata volt e képben, hogy egy hangulatos festő remekművet alkothatna belőle.

A gejzír vízoszlopait az iszonytató légnyomás lenyomta a vulkán kráterébe: azok megszűntek világítani. A víztölcsér festette a képet. Koromsötét volt minden. A vízforgatag, mint két egymásnak hegyével fordított gúla, uralta a tájat. Alul éppen oly terjedelmes, mint felül. Örületes sebességgel forgott tengelye körül, tánca közben szoknyája szegélyével fákat csavarva ki töveikből, s magával ragadva, míg a felső tölcseré tajtéktól sugárzott. Derekaról hosszú foszlányos, szürke felhők szakadoztak el, s repkedtek körülötte, táncoló rémek alakjait öltve. A körülforgó tölcser közepéből föl-fölytötte a fejét, repülő fürteivel. Derék szélmenyaszszony volt; ki lesz a méltó vőlegénye, aki táncba viszi? Néha minket is el akart magával vinni. De nem bírta a hajónkkal. Ha a tengerben kapott volna, minket is felsodor az égbe; aztán csak dühöngve rohant szigetünkről a sík tenger felé. Sokáig láthattuk tündértáncát a sötét éjszakában.

Ezzel a zivatarral az esős évszak megkezdődött; de ez minket a Ruffóval nem tartóztatott vissza, hogy merész vállalatunk kiviteléhez lássunk. Eszközünk volt már hozzá: a lőpor.

Idejekorán gondoskodtunk róla, hogy csónakunkat a karám félszerébe biztos helyre vigyük, különben azt is elvitte volna a vízforgatag.

Ezúttal nem kellett azt a vállunkon cipelni, víz volt mindenütt, csáklázhattunk benne; a karámtól a tőzegtelepig.

Ábel is velünk jött a maga fókabőröcsónakjával, s a szigonyát is magával hozta.

A nagy forgatag az egész mocsárvidéket teljesen átváltoztatta. Az a sűrű bozót, melyet mi Ruffóval bejártunk, eltűnt a föld színéről; gyökerestől kitépetett, azt magával ragadta a víztölcsér. Előttünk egy sík tó állt. A mocsár vizét felszívta a forgatag, de kitölté rögtön az újult erővel kitörő gejzír és a felhőszakadás. A Ruffo tőzegkunyhójától (azt nem bírta elsodorni a forgatag) oda lehetett látni a sziklagátig.

Ott úszkáltak a szikla fala mellett a nagyobb mocsárlakó állatok hullái, miket a forgatag a sziklához paskolt, vidrák, rókák, gödények, lángmadarak, még a nagy szárnyasok sem bírtak megmenekülni.

Ábel válogatott bennük: „Hitvány hús, nem érdemes hazacipelni.” Amit keresett, azt nem találta, azt a nagy ormányos teknőncöt, a matamátát; pedig az itt lakott: sokszor hallotta éjszaka a sivalkodását.

A vízlevezető barlang nyílására ráakadtunk, de annak a gádora csaknem a boltozatáig víz alá volt merülve.

– Itt most mi nem dolgozhatunk – mondám. – Be sem mehetünk a csónakunkkal, a víz lefolyása el van rekesztve.

– Megálljatok csak – mondá a Negrito –, tudom én már, hogy mi rekeszti el itt a vizet. Ide bújít be a matamáta. Majd elmegyek én érte, s kihozom orránál fogva.

Ruffo fáklyát gyújtott, s bevilágított a barlangba. Csakugyan úgy volt, ahogy a Negrito mondá.

Egy nagy idomtalan szörnyeteg feküdt rajta páncélos tetemével azon a szűk nyíláson, ami a vizet levezette, s elzárta a katlan melletti csatornát. Amint a tűzfény felriasztá, feltápáskodott fektéből, s nem várta be, hogy megtámadják, ő üszott ránk szembe, hatalmas négy mancsával paskolta a vizet, ormányát fenyegetve tekergette fel és alá, miközben fülhasító füttyülést hallatott.

– Gyere, gyere! – kiabált a Negrito, jobbában harpunáját magasra emelve.

Egyedül kellett a szörnyeteggel megküzdenie.

A Negrito az ilyen tusában remek fickó volt.

A matamáta rohanva közelített feléje. Tökéletesebb csodaszörnyet az alkotó természet nem gondolhatott ki. Hatszegletű teknője hegyes pikkelyekkel rakva, amik a fején sárkánytaréjjá sorakoznak, szegletes fejéből két ökölnyi szem mered elő, amiknek szempilláik helyett szarvaik vannak, gömbölyű szájából éles fogsorok villognak, s befejezi a rémséget egy ormány, mely az elefántéhoz hasonlít. Fegyvere a vadállatnak: lábain medvemancsok, tépni képesek.

Megvallom, hogy engem nagy respektusra kényszerített ez a szörnyeteg. Én a magam tengerészkardjával nem mertem volna vele szembeszállni. A revolvergolyóim lepattogtak volna a páncéljáról.

És az a kis vézna termetű Negrito kiállt ellenében.

Beletaszította a szigonyát a szörnyeteg feltátozt szájába merészen, mire az megragadta az ormányával a csónak elejét, s lerántotta azt nehéz testével a víz alá, ott aztán a négy lábával átszorította. Ábel is a víz alá került.

De a Negrito nem vesztette el a lélekjelenlétét. Gyakorlott bűvár volt: hirtelen kirántotta tokjából hatalmas kését, s egy csapással levágta a teknőnc ormányát. Azzal az tehetetlenné volt téve. Felbukott a víz színére, fekete vért lövellve levágott ormányából, ott azután husángokkal agyonvertük. Azután kivontattuk a part-ra. Derék zsákmány volt. A húsa jeles táplálék, a talpai ingyencfalat s a tojásai fejedelmi csemegék. S az volt neki tömérdek.

– No, ezért kapok a Cavától egy édes pofont – mondá Ábel.

Neki az még mindig Cava volt, s a gyöngédség tanújele egy édes pofon.

Én azonban elismertem, hogy valamennyiünk között a legkülönb legény az ő vadember.

No, de most egy időre a sziklarobbantási munkálattal szünetelnünk kellett, amíg a felszabadult csatornán keresztül a megrekedt víz annyira lefolyik, hogy a sziklakatlan odúja hozzájárulható lesz. Abba napok fognak telni. Azt az időt mi itt a karámban fogjuk eltölteni. Odafeñen a vashajóban is kevesebb lesz két fogyasztóval. Nem tudom, ki hord nekik mostan forrásvizet lámaháton, hogy a Cava hiányzik.

Úgy! A Cava (a megkeresztelt Azma) a karám ajtajánál várt bennünket, mikor vadászsákmányunkkal megérkeztünk. Az elejtett matamáta oda volt kötve hátul-só lábainál fogva az Ábel csónakjához, aki hatalmasan tudott a csáklájával a sík

vízben előretörni. Mikor a megölt szörnyeteget kihúzta a szárazra, az indusnő nagyot sikoltott, odarohant hozzá.

– Ezt te ölted meg? Te magad?

S dehogy adott neki édes pofont; sőt átkarolta az Ábel fejét, s össze-vissza csókolta arcát, száját, szemeit, ugyanannyi hízelgő szóval magasztalva hőségét, férjét, az igazi férfit. Most már megtudta, hogy kicsoda az ő férje. Dehogy karmolta, dehogy pofozta többé. Urának fogadta.

Íme, a legegyszerűbb útmutatás minden boldogtalan férj számára, akinek a felesége rigolyás, szeszélyes. Öljön meg egy matamátát.

A boldogság ekként be lett honosítva a karámban.

Mi pedig hárman hozzáfogtunk a becses zsákmány értékesítéséhez. Legelőször is megszabadítottuk a hüvelyétől. Az a háti tekenő, a hasa vastag bőrével, egészen alkalmas volt arra, hogy ladikot készítsünk belőle: mását annak, ami a Negritóé, mely fókabőrből készült. Ez még erősebb lesz, vastag pikkelyei megvédi a sziklák zsurlásától, mikor a gejzír barlangjába lebecsátkozunk vele. Ebben fogok én, az Ábel csónakját követve, abba a szikla alatti patakfolyásba levonulni, melynek titkairól annyit mesélt már nekem a Negrito. Csak egy ilyen csónak kellett még hozzá.

Nekünk is lesz hát páncélos hajónk, s akkor mi is nagyhatalom leszünk.

A zsigereit is bőven felhasználhattuk szörnyetegünknek. A bendője tele volt halakkal, roppant falánk állat lehetett, annak a hártyájából majd készül az én számomra hasonló csónakosing, aminő a Negritóé. Beleiből csavarunk húrokat, s azokból hárfát csinálunk a Máriának. Egy diónyi ámbrát is találtunk benne. Ezt a Donnának visszük: ez a Fáraók füstölőszere. Tojás volt benne tömérdek, különféle kifejlődésben. Ez a négy lábú állat tojással szaporítja fajtát, melyet a homokba kapar be hátulsó lábaival s ott költi ki a forró napsugár.

A húsa kissé különös ízű: se nem hús, se nem hal, hanem béka; de a mancsai pompásak.

Ezt mind bebizonyította nekünk az indus menyecske, fölséges lakomát sütve, főzve mindannyiunk számára. Kenyeret adtak hozzá az artocarpus cipói. Istenáldotta fa! Két ilyen kenyértermő törzs egész esztendőn át ellátja a szigetünk összes lakosságát kenyérrel; amit éretlen korában karéjra metélnek, levélbe takarva, kemencében kisütnek, szárazra elraknak, soha meg nem romlik. Az íze egészen hasonló a búzakenyéréhez. Ezért vonakodott a Ruffo a miatyánkban elmondani a „mindennapi kenyérről” szóló könyörgést. Hisz itt van előttünk készen, megadta az Isten. Olyan világ van itt, ahol nem kell semmit *kérni*, csak *megköszönni*.

Áldomást is ittunk, volt hozzá pálmabor.

Aztán hozzáláttunk a ladikalkotáshoz. De azzal csak másnap készültünk el. Előbb a kenyérfáról kellett gyantát szednünk, amivel a hézagokat egymáshoz ragasszuk. Ezt is bőséggel ad ez az Isten fája.

Mikor aztán az én ladikkal készen lettünk, én azt a hátamra vettem, s mind a hárman lementünk a tőzegvágáshoz.

Én kipróbáltam az új csónakot. Tökéletes alkotás volt. Elfértem benne, s könnyen tudtam evezővel hajtani. Megérkeztünk a vízlevezető barlanghoz. A mocsárvíz erősen leapadt, be lehetett csónakjainkkal hatolni a barlangba. De a ladiknak künn kellett maradnia a barlang előtt. Azon volt a Ruffo a lőporos-palackkal.

Nekünk az Ábelrel elébb ki kellett takarítanunk a sziklakatlan kemencéjét, ami tele volt döglött hallal, gyíkkal, denevérral.

Azután láthattunk a robbantáshoz. Én a lőport elhelyeztem a katlan odújában, a gyújtózsínort körüle csavarva, hogy a víz el ne érje, aztán kicsiholtam, s az égő taplóval meggyújtottam a zsinór végét.

Akkor aztán loholtunk ki gyorsan kis ladikjainkkal a barlangból, s ahogy erőnk-től tellett, igyekeztünk a tőzegtelepre eljutni.

Amint a kunyhóhoz elértünk, bekövetkezett a robbanás. A föld megrendült alatta, a barlangszádán füst és láng lövellt elő, messze feltorlasztva a hullámot. Ruffo és Ábel bámulva tekintének reám. Nem tudták, mi volt ez. Nekik fogalmuk sem volt a lőpor hatalmáról; én pedig nem magyaráztam azt meg nekik. Ezzel tartoztam a Capitanónak.

Amint a füst eloszlott, visszacsónakáztunk a barlanghoz. A sikert messziről láthattuk. Az a sok állathulla, mely a sziklapart mentében a vízszínen lebegett, gyors rohammal zúdult a barlang felé.

Az akadály el volt hártva, a katlan széttörve, a sziklameder kitágítva; a tó vize zuhatagban omlott a barlang mélyébe, melynek túlsó oldalán a nyílt tengerre lehetett látnunk. Ezzel a sziget meg lett szabadítva a morotvája minden csapásától.

Ruffo az arcomat csókolta, Ábel a kezeimet, én mind a kettőt összeölelgettem. Közös diadalunk volt ez. De főképp azé az angyalé odafenn. Vajon hallotta-e ő is ezt a földrendítő pukkanást?

„De ölj!”

Felmentünk mind a négyen a hajóhoz, eldicsekedni az idelenn történetekkel. Az Azma is velünk tartott. Ő hozott a vállán két hatalmas teknőnc-sonkát és egy kosár teknőnc-tojást a Manolának. Ábel cepelte egy szatyorban a matamáta fejét és egyéb troféumait. Én sem engedtem el magamtól azt a kérést, hogy az új ladikomat bemutassam, amit a hátamra vettem. Útközben találtuk a Juant, aki a nagy robbanás neszére futást rohant alá a hajóról. Annak összebeszélés mellett azt hazudtuk, hogy vulkánkítörés volt a föld alatt. Én szavamat adtam a Capitanónak, hogy legalább fiát meghagyom a tudatlanságban: ne tudja meg, hogy van puszkapor a világon. Szörnyen megbámult mindent, amit magunkkal hoztunk. Irigység látszott az arcán. Ő volna a hivatott vadász, s ilyen zsákmányt nála nélkül ejtettek el. Nagyon hüledezett, mikor az elejtett szörnyeteg fejét meglátta, éles fogsoraival feltátott szájában; hát még a ladikká alakított teknőjét pikkeslyes páncéljával.

– Ezt én nem mertem volna a nyilaimmal meglövedőzni. És az Ábel mert vele beszélni!

Nagyon fáj neki ez a lefokozás.

Mondhattam volna neki, hogy volna csak a kezében egy olyan gyorstüzelő karabin, aminőt az apád rejteget előtted, majd te is vitézül legyőznéd az ilyen szörnyeteket; de hallgatnom kellett fogadásom szerint.

A Capitano egy bizalmas órában felnyitotta előttem a mindig zárva tartott fegyvertárát. Volt ott mindenféle emberölő eszköz. Huszonnégy karabin, revolver, hozzávaló töltenyeladással. De azokat a fiúk sose látták.

„Ne ölj!”

Nem akarta őket megtanítani az emberölésre.

Efölött sokat vitatkoztunk. Én ellenkező nézeten voltam. Amint megérkeztünk a hajóra, az ottlevők sűrű üdvözléssel fogadtak mindannyiunkat. Az argonauták az aranygyapjúval nem csináltak akkora hatást.

Én elbeszéltem a Capitanónak a robbantás teljes sikerültét, a mocsár lecsapolásának biztos kilátását, amit ő elismeréssel fogadott.

– Íme, tehát Isten áldása van a lőporban – mondtam én győzelemtudattal.

– Hiszen ha csak sziklarobbanásra használnák – mondtá a Capitano –, alagutakhoz, bányákhoz. Ha fegyvert, bombát, torpedót nem készítenének hozzá. De így a világ átka lett belőle. Egy démon, mely vért iszik, s a lába nyomán burjánzik a pusztulás, a nyomor, a végingség. Ez a Beliál, aki megeszi a munkás fazekából a húst, letépi a testéről a rongyot. – Ha egy napon körüljárná a földtekét ez a kiáltás: „nincsen lőpor!” – nem egyszerre boldoggá lenne az egész emberiség?

– Csakhogy ez a szó nem járja körül a kerek földet.

– Akkor a föld lakói szenvedjenek a saját bolondságuk miatt. A nemzetek gyűlölik egymást, és ez a gyűlölet felemésztja a jólétüket. Csak Európa nagyhatalmai évenként négyezer milliót adnak ki hadseregek fenntartására. Miért? Mert egyik nemzet gyűlöli a másikat. Ha minden puskát, ágyút a lomtárba dobnának, paradicsomi élete volna minden embernek a földön; a külön fajok, nemzetiségek nemes versenyben győzhetnének egymás fölött tudósaik, költőik, művészeik zsenijével; a találmányok világa közelebb hozná egymáshoz a népeket, az ismeret, a szeretet, a szűkség egyesítené valamennyit. De hát tudom, hogy ez mind lehetetlen. Áldom a sorsot, hogy ide dobott erre a pusztaszigetre. Itt még nincs gyűlölet. Azért nem engedem a fiainknak megtanulni, hogy mire való az emberölő fegyver.

– Hiszen ez itt most a legtökéletesebb paradicsomi idill. De vajon nem zavarhatja-e meg valami véletlen? Ez a vulkán-sziget nem áll egyedül, ennek szomszédai vannak, talán egy egész archipelagus. Azoknak a lakói vademberek, talán kannibálok. Azok dereglyéiken bekalandozzák a tengert, zsákmányt keresve, akit megegyenek. Hátha egyszer erre a szigetre is rajtaütnek. Nem fogod-e a teidet védelmezni ellenük? Mikor van fegyvered hozzá? Heten vagyunk itt férfiak, két asszony is, aki képes fegyvert fogni. De azokat jó eleve be kellene tanítani a fegyverhasználat tudományába. Hiszen tudomány manapság az emberölés mestersége: olyan tudomány, mely megvédi a gyengébbet az erősebb ellen. Ezért meg kell rá tanítani a fiainkat.

– Arra én gondoltam, hogy egykor távol szigetlakók meglephetik kis telepünket. Légy nyugodt, gondoskodtam a sikeres védelemről. Mi ketten értjük annak a módját a Padronéval, s teljesen el vagyunk rá készülve. Nem fognak bennünket megenni.

– Én pedig úgy szeretném ezt a két fiút legalább a kardvívásra megtanítani. A kard egészíti ki a férfit. Láttam a fegyvertárakban vívókardokat, vívótőröket, bizonyosan te magad is művészi vívó vagy.

– Az vagyok. S volt idő, amikor az volt a jelszavam: „Ketten vagyunk, én és a kardom.” De most örülségnek, gonosztettnek tartom a párbajt.

– Hiszen odakinn a nagyvilágban is sokan annak tartják: tevékeny ligák alakultak a párbaj megszüntetésének általánossá tételére a társadalomban. Mert törvénnyel a párbajt nem lehet eltörölni, csak társadalmi úton. Nemes feladat, elismerem. De az a nehéz kérdés áll előtte, hogy mivel fogják a párbajt helyettesíteni.

– Helyettesíteni?

– Igenis, helyettesíteni. Mert a párbaj előidéző okait nem lehet a közélet táblájáról lefűjni. Hogy egy férfi a bepiszkolt becsületét ne tisztázza, hogy egy férj a neje elcsábítóján bosszút ne álljon, hogy egy apa a család meggyalázóját, egy szerető a menyasszonya elrablóját elégtételre ne szorítsa, azt se törvény, se társadalmi szokás el nem enyészteszheti. Tehát behozzuk-e a párbaj helyett a morlák vérbosszút: lesből lelőni a megbántót, vagy amint a parasztok szokták, rögtön, ahol találkoznak, késsel leszúrni, bottal leütni az ellenfelet, civilizáltabb mód szerint az utcán lepuffantani revolverrel?

A Capitano vállat vont, s gúnyosan mosolygott.

– Hát ez mind okosabb módszer lesz, mint mikor a meggyalázott férj azzal kap elégtételt, hogy a párbajban őtet lövik agyon.

– No de más módszert is találtak már fel. A megcsalt férj az inasával együtt a megkapott csábítót megkötözi, s aztán végigkorbácsolja. Ezt fogadjuk-e el bevett szokásnak?

– Miért nem?

– Hát a parlamenti tisztesség hova vész, ha a párbajt kiküszöbölik? Pisztolyra nem apellálnak többé, hanem kalamárist vágnak egymásnak a fejéhez.

– Hisz az egész stílszerű.

– Sőt még lovagias is. De elárasztják egymást kölcsönösen gúnynevekkel, válogatott szidalmakkal. Ez helyettesíti a párbajt. És előáll az ököljog uralma. Egy erőszakos párt beválasztat a tagjai közé egy cirkuszi akrobatát, s azzal sorba pofoztatja az ellenpárt szónokait. Jó lesz ez így?

– Hogyne lenne jó? Meglesz annak a remediuma. Akkor a megtámadott párt behoz a soraiba egy még izmosabb herkulest, aki az „előttem öklöződött” tisztelt képviselő urat még jobban eldöngeti. A képviselőháznak még mulatsága is lesz mellette. Ez lesz az egyedüli módja a parlamenti viták érdekessé tételének.

– Kedves Capitanóm. Azt látom, hogy te gyűlölöd a fegyvert. De én nem tartok veled. Amíg a földnek egy területén magyarok fognak élni, azoknak a kezéből senki ki nem fogja énekelni a kardot, a fegyvert. Amíg hazaszeretetet fog lángolni a magyar szívben, addig annak a kardnak az élet, annak a fegyvernek a golyóját se

a te tízparancsolatod, se Mózes sinai kőtáblái, se a Messiás tiltó mondása meg nem fogja akadályozni, hogy embert öljenek, aki hazájuk ellen támad.

– Jókat idéztél – mondá a Capitano. – Mózeset és Jézust. Mózesnek nem volt fegyvere, mégis megszabadítá a népét egyiptomi fogságából, Jézusnak nem volt fegyver a kezében, mégis átalakította az egész világot, a tenyereibe vert vasszegekkel győzelemre vitte az ég uralmát, a szeretet országát a pokol, a gyűlölet birodalma fölött. Hát ha most támadna egy új messiás, aki azt hirdetné, hogy: „Ie a fegyverekkel!”

– Hát az legelőször is tönkretenné a saját hazáját.

– Jól van. Hát maradjunk csak a párbajoknál. Tudsz te a magyarok történetéből adatokat, amik szerint *hazaszeretetből* párbajoztak a hazánkfiak?

– Akárhányat. Egyik volt a pozsonyi országgyűlésen a harmincas években, amidőn a reakció egy felbérelt spadassint juttatott be a mágnások táblájába, ki a szabadelvű főurakat terrorizálta, míg végre Wesselényi Miklósban emberére akadt, ki a bérgyilkost összekaszabolta. S maga is súlyos sebet kapott a nyakán. Ez volt a párbaj a szabadságért. – A második volt a szabadságharc alatt. A nyílt harcmezőn, két ellenséges tábor bámulatára vívta meg azt két kiválasztott dalia: a magyar volt Sebők huszárkapitány, az osztrák volt Riedesel vasasalezredes, egy óriás, ismeretes győzelmes párbajairól. Lóháton csaptak össze kivont karddal. S az óriás maradt halottan. Ez volt a párbaj a szabadságért. – A harmadik eset volt az ötvenes években, az önkényuralom korszakában. Három magyar előkelő ifjú jelent meg az előkelő társaságban, akiknek bátor szívük volt a nemzetet eltipró tekintélyekkel szembeszállani, s az ország jogait nyílt szóval hirdetni. Az abszolutizmus vezérei azt gondolták ki ellenük, hogy a hadsereg tisztei közül sorshúzás útján hármat kiválasztottak, s azokkal párbajra hívták ki a magyar fiatal urakat. Ezeknek a neveit feljegyezte a krónika. Az egyik volt Tisza Kálmán, a másik gróf Szapáry Gyula, a harmadik gróf Keglevich Béla. A két utóbbi megsebesítette a maga ellenfelét, Tisza Kálmán maga kapott sebet az arcán, s annak a helyét viselte holta napjáig. Ez volt a harmadik ismeretes párbaj a szabadságért Magyarországon. Hány volt még, amit a krónika föl nem jegyzett. „Ameddig a kardomnak a hegye elér, addig van Magyarország” – ez volt a jelszó.

– Tudom – mondá a Capitano, s kezét nyújtá meleg szorításra.

Engemet már megszállt a lélek (szent vagy gonosz?), s folytattam:

– És most itt állunk kicsiny nemzetünkkel, melynek a kerek világon nincs rokona, testvére, barátja. Sziget az országunk a népek tengerében. S akik körülvesznek bennünket, azok mind maforik, akik éheznek a testünkre, vérünkre, azért, mert a magunk nyelvét beszéljük, azt míveljük; irodalmat, művészetet alkotunk nemzeti alapon, mert hazát tartunk fenn, azt boldoggá, hatalmassá, örökkévalóvá tenni törekszünk; mert a szabadságért lelkesedünk. Hát nem kötelessége-e nemzetem minden tagjának, aki csak nem sánta, béna, nyomorék, hogy a kardot, puskát férfiúi alakja kiegészítő részének fogadja, s ellentétben a szent törvényekkel, azt kiáltsa: „de ölj!” A mennyországot megszerzi a hit és az erény; de a földi hazát nem tartja meg más, mint a hősi vitézség.

A Capitano odalépett hozzám, megölelt, s azt mondá:

– Irigylem a szívedet. Nekem nincs se hazám, se nemzetem.

Nekem nincs se hazám, se nemzetem

Nehéz mondás! – És lehetetlen.

Lehetünk hajótöröttek, foglyai a földnek, elitétjei a sorsnak, mely száműzött egy hozzájárulhatlan szigetre, még jobban ideláncolva a családi boldogságtól, a paradicsomi bőségtől; de azt el nem feledhetjük soha, akiről a költő azt énekli: „messze képét bujdosó magzatja még Kalypso keblén is siratja”.

Kik ezek az emberek itten? Akiknek se hazájuk, se nemzetük?

Majd megtudom én azt...

Az esős évszak mindnyájunkat a hajóra szorított össze. Mi ketten a Capitanóval sakkoztunk, a hölgyek szóttek, fontak. Mária valami meglepetésen dolgozott, ami engem érdekelhetett, mert rögtön kifutott a mellékszobába a teremből, amint én beléptem, s ott beszélgetett a Bebével, míg én játék végeztével hozzá nem kezdtem a historizáláshoz; akkor kijött munka nélkül, s közel ült hozzám, hogy egy szavamat is el ne szalassza. A Donna is abbahagyta akkor a takácsmunkát, ami zajjal jár.

Én itt mostan eleven krónika voltam.

– Ti már tizenhárom év óta nem tudtok semmit az elhagyott világról! – mondtam én a Capitanóhoz fordulva.

– Bizony ide hírlap nem jár.

– Te eszerint odáig ismered az országok történetét, ahol azt a Revue de Larousse 1889-ben befejezte. Pedig azóta is mozog a föld. Beszélhetek róla?

– Nem bánom. De előbb a fiúk hadd menjenek dolgukra.

Mi volt a dolguk? Csavarókeréken húrt sodrottak a teknőc beleiből. Ez jobb lesz a tegez felajzására az eddig használt pálmaháncs-idegnél. Aztán meg nyílvecszőket faragtak bambusznádból, amiknek a csidjét élesre köszörült kagylóhéjak képezték (vas hiányában).

A Capitano egész szakismerettel támogatta őket, hogy a tegez íját, mely a legkeményebb teakfából készül, hogyan tegyék hajlékonya a gejzír gőzére tartva; később újra megkeményszik. Arra is beoktatta őket, hogy a nyílvecszők hegyét képező csigaszilánkokat hogyan erősítsék meg a kenyérfa gyantájával, mely most lágy az esőtől, könnyű lesz a nyílvecsző hasadékába kenni; de a tűznél megkeményszik, mint a borostyánkő.

Pedig mibe került volna neki két puskát előhozni a fegyvertárából, hozzá való töltényekkel, s ezzel ajándékozni meg őket. Öt perc alatt megtanultak volna vele bánni.

Hagyta őket tegzet, nyilat készíteni.

Mikor elhagyták a termet, akkor felszabadított a szólásra:

– Most már beszélhetsz.

Min kezdjem?

A Capitano könyvtárában vegyesen voltak francia, angol, olasz, spanyol könyvek, tehát ő ezeket mind értette, akármelyiknek a nemzetéhez tartozhatott. Választanom kellett.

– Beszéljek Spanyolországról?

– Nem bánom.

Erre a szóra a Padrone, ki csendesen szortyogtatta az üres pipáját, fölállt a szögletből, s nekivetette a hátát az ajtónak. Be ne jöjjön senki.

Itt mindenki spanyolul beszélt.

– Itt a legelső példa – mondtam én –, ami világossá teszi az én állításomat, hogy minden nemzet önfenntartási kötelessége a fegyverkezését úgy tökéletesíteni, ahogy azt az újabb hadászati találmányok ráparancsolják.

A Donna félbeszakított. Egy kis asztalkát tolt elé, s arra három poharat tett le, amiket teletöltött idei pezsgőmusttal.

Én magamban gondoltam, hogy bizony pedig itt nem kerül ma áldomásívásra. A téma nem arra biztat.

Folytattam.

– Már tizenhárom év előtt is forrongott Kuba szigete, fellázadva az anyaország ellen. Katonát küldött Spanyolország a lázadók ellen sokat, de azoknak nagy része, vezéreivel, tisztjeivel együtt, nem volt hadiszolgálatra betanítva. A lázadó négerek, mulattok minden csatatéren megverték a kasztíliai bajnokokat. Különkülön mind hős volt a spanyol, de együtt nem csataképes hadsereg. Hadihajóik mind régi rendszer alkotásai, nem bírtak megmérkőzni a felkelőknek segélyére siető észak-amerikai hajókkal. S a hadjárat vége az lett, hogy az egykor oly hatalmas Spanyolország elveszté tengerentúli birtokainak drágagyöngyét, Kubát; elvette tőle Észak-Amerika.

Néztem a hatást az arcokon. A Capitano nagy füstkarikát fújt a levegőbe, s hidegvérrel mondá:

– Hát ebből nem lesz egyéb baj, mint hogy ezentúl a spanyol torreador nem fog havannát színi, hanem a hazai kapadohány fogja ezentúl a nyelvét csípni, szemrehányásul, améрт ahelyett, hogy otthon bikákat öldösött, nem sietett Kubába négereket ölni.

– Elveszett egy darab a hazából.

– Azt nem fegyverrel, de bölcs kormányzással menthette volna meg a spanyol nemzet. Jaj annak az országnak, amit csak a fegyvererő bír összetartani.

A hátam mögött felmordult egy reszelős, mély hang, a Padronéé:

– Éljen a felszabadult Kuba!

A merész felköszöntő tettel is kíséerte áldomását, odalépett a borosasztalkához, s kiitta mind a három poharat nagy sietséggel.

...Nem! Ezek nem spanyolok.

Másnap új világeseményt mondtam el a rejtélyes család előtt, az olasz hadsereg nagy katasztrófáját Abesszíniában.

– Egy nagyszámú, jól szervezett olasz hadsereg, ellátva ágyúkkal, golyószórókkal, gyorstüzelő puskákkal, lovassággal, tisztekkel, betör Abesszíniába, Menelik király országába, s ott egy fegyelmezetlen sokaság által körülkerítve,

kénytelen magát megadni, lerakja a fegyvert a meztelen négerek előtt, anélkül, hogy ütközetet kísérelt volna meg, s az olasz király kénytelen hadisarcot fizetni a szerecsen királynak, hogy fogoly hadseregét tábornokaival együtt kiváltsa.

Azt vártam, hogy a hírmondásra a férfiak fel fognak ugrani helyeikről, s ökleiket fogják emelgetni.

Meg sem mozdultak. Igyekeztem őket tűzbe hozni.

– Hallatlan ez a hadjáratok történetében. Hisz egyetlen magyar huszárezred megtette azt a bravúrt, hogy a döntő ütközet elveszte után a minden oldalról körülfogott fővezérét keresztülvágta az egész ellenséges hadseregen. Fele elhullott, de a hadvezér meg lett szabadítva.

– Hát ez azt bizonyítja, hogy az olasz gyakorlatibb eszű, mint a magyar, mert az csak a puskáját hullatta el, s leszállt a lóról szépszerével.

– Nem azt bizonyítja. Hisz az olasz szabadságharc alatt bámulatós példáit adta az olasz fiatalság harci vitézségének; hanem azt, hogy nem tanították se a közkatonát, se a tiszteit a tábori szolgálatra, az új találmányú fegyverek kezelésére, a kémszemlészetre, portyázásra, az előőrsi és hátvédi rendelkezésre, az éjszakai előnyomulásra, az állásvédésre, a színlelt és a komoly rohamokra, szét-szórt sorban és tömegben.

– Egy szóval, nem tanították az emberölés tudományára. No hát, nem vesztett vele a hazájuk semmit. Vitéz fiai hazajöttek épkezéskor. A vezérük híres nevet szerzett magának. S Abesszínia maradt a négereké. Vereségük a Nemezis ujmutatója volt. Adott nekik az istenség egy országot, melynek földje paradicsom, népe egységes nyelvű nemzet, munkás, szellemes. Országvezéreiknek elég dicső feladatot szabott a végzet: boldoggá tenni, mívelni, nemesíteni a saját népüket; minek mentek Afrikába ismeretlen világot meghódítani? Isten kegyelme volt, hogy kísérlétük ily röviden véget ért. Hát ha őnekik nem fáj érte a fejük, a mienk minek fájjon.

A Padrone is dörmögött hozzá valamit, de abban olyan kifejezések voltak, amik nem megörökíthetők.

...Nem! Ezek nem olaszok!...

*

Hát talán angolok?

A következő napon újabb kísérletet próbáltam meg a titok felderítésére.

A sakkjátszmák befejezése után azt kérdezém a Capitanótól:

– Tizenhárom év előtt, hogy a szigetre vetődteél, hallottad már hírét a dél-afrikai parasztköztársaságoknak?

– Igen. Hollandi baromtenyésztők alapították, Transzvál és Oranje köztársaság volt a nevük. A kafferekkel voltak sűrű csatáik, amelyekben a boerok maradtak győztesek.

– Már akkor is hírhedettek voltak a területeiken felfedezett aranybányák és gyémánttelepek, melyek egész sereg minden nemzetbeli jövevényt csaltak a két tartományba. Ezeket uitlándereknek hítták.

– Akiknek a boerok nem adtak polgárjogot.

Én aztán elmondtam előttük az angol-boer háború történetét, keletkezésétől fogva, egész addig, ameddig én ismertem (még akkor a békekötést nem tudtam), annak a bebizonyítására, hogy egy maroknyi parasztnemzet, akinek minden fia ért a lóhoz és puskához, dacolhat egy nagyhatalommal, melynek nincs állandó, begyakorlott hadserege.

A Capitano unatkozva hallgatta ezeket a hírmondásokat, s végül azt kérdezte a Padronétól: „vajon oszlanak-e már a felhők?”

...Ezek nem angolok...

Azután megkíséreltem még a kínai eseményekről beszélni. A boxerekről s azoknak a leverésére kiküldött európai seregekről; a német császár nagy mondásáról katonáihoz: „Ne kegyelmezzetek senkinek!”

Ez meg éppen teljes részvégtlenséggel találkozott a hallgatóság részéről. A Donna a szövőszékre ült, a Capitano az esztergályozó műhelyén gyakorolta hatalmát, a Padrone pedig dohányt vágott.

Én is abbahagytam a kapacitálást.

A fiúk nem kapnak puskát.

„Ne öljl!”

A következő napon (még mindig tartott az eső) ismét a sakkozó-asztalnál találkoztunk a Capitanóval.

Az utolsó partit azzal nyertem meg, hogy egy pionnal elütöttem a királynéját.

– Hogy én ezt nem vettem észre!

Bosszús volt, nem akart új partit kezdeni.

– Inkább beszéljünk a szokott tárgyunkról, a fegyverről, az emberölésről.

Volt rá tárgyam az elmúlt tizenkét év történetéből.

– Te ismered Svájcot? – kérdezém a Capitanótól.

– Nagyon jól. Az az ország az eszményképem.

– Méltán. Ebben az országban lett törvénné emelve a „ne öljl!”. Eltöröltetett a halálbüntetés. Juszticia kezéből kivették a pallost. Még az államnak sem szabad embert ölnie.

– Az éltet Isten adta, Isten veheti el.

– Hadsereget sem tart Helvécia. Akik regényes hegyei közt születnek, azok a fiúk nem lesznek katonákká; nem tanulják a puskával bánást, nem esnek le a lóról.

– És mégis megőrzik a hazájukat.

– Három nemzet nyelvén beszélnek, s nem vesznek rajta össze.

– Dobszó, trombitaszó nem zavarja nyugalmukat.

– Se véderő-vita. Hanem a paradicsomi állapotnak egy nagy árnyoldala van.

– Mi lehet az?

– Hogy éppen ott üti fel a fészket az anarchia. Az az egész társadalmat aláaknázó szövetség, mely nem tiltja, de parancsolja az emberölést, mindenféle fegyverrel, bombával.

– Nem olyan félelmes az, mint amilyennek híresztelik.

– Csak egy esetet mondok el, mely ezelőtt öt esztendővel történt Genfben. Volt a magyar nemzetnek egy élő szentje: egy mártírnő. Erzsébet királyné; kinek szívét annyi sorscsapás érte, s ki azokat mind hős lélekkel viselte.

– Volt? – kérde megdöbbenve a Capitano.

A Donna is leszállt a szövöszékről, s odajött; a férje vállára támaszkodott.

– Fájdalom, „volt”. Amerre járt, mindenütt tisztelték, szerették, sajnálták, imádták. Ezt a köztünk járó szentet a Svájcban sem kísérte testőr, fegyveres rendőr nem vigyázott jártára-keltére: egyetlen udvarhölgye volt a kísérője. Így történhetett meg, hogy mikor Genfben a gőzhajóhoz ment, egy őrjörgő anarchista megrohanta, s azt a nemes szívet átverte törével.

A Capitano felordított, mint egy halálra sebzett vad. S két kezét arcára csapta: sírt.

A Donna reáborult, fejét eltakarva karjával.

...Én elsiettem a szobából: ennek a kriptának a rejtélyébe továbbhatolni nem szabad.

Föld alatti kincsek

E jelenet után csak megszilárdult a lelkemben az az elhatározás, hogy én ezeket az embereket visszahódítom a világ számára. Ily nemes szíveknek nem szabad itt a puszta szigeten elmúlni, elveszni!

Akárkik legyenek. (Bizonyára nem üldözött bűnösök.) Társadalmi előítéletek áldozatai, kiknek nem volt más megoldás fennhagyva, mint hogy letépjék magukat fényes családfájukról, s a letört ágat eldobva maguktól, az ismeretlenség ősvilágába temetkezzenek. Érzékeny idealisták, akiket elkésérített a politikai, diplomáciai, udvari, katonai körök ridegsége. S akiket hidegen hagyott a népszónokok lángolása, akik az egész társadalmi életet, törvényt, szokást meggyűlölték, akiknek rossz mindaz, ami a nagyvilág előtt jó.

Ezeket az embereket én visszatérítem a világba, s kényszerítem, hogy ott helyüket elfoglalják, magukhoz méltó helyet. Senkinek a kegyelmétől, még a nép kegyétől sem függő helyet.

Hogyan fogom ezt a csodát elkövetni? Azt majd előadom.

Kitől kaptam hozzá az eszmét, mely vakmerő, de teljesen jogosult? Egy vadembertől, a negro Ábeltől.

Számíthatok rá, hogy az én ötárbochos hajóm San Franciscói körútjából visszatérve, ismét meg fog állapodni a sziget előtt – nem értem, de a várt ingyen élelemért. Akkor lehet határozni.

A következő éjszakán kitisztult az ég, megszűnt az esőzés. A fellegek mind kelet felé vonultak.

Engemet már szürkületkor felvert a Negro.

– Lássunk a dologhoz! – mondta.

– Miféle dologhoz?

– No, amit magad kívántál. Meg akartad látni azt a barlangot, ahonnan én ezt a késemet kivágtam. Akkor azt mondtam, hogy majd ha a fókák megérkeznek. Ide szoktak kikapaszkodni a szigetre, mikor a fiakat szoptatják. Akkor el lehet ejteni, s a bőréből csónakot csinálni, olyant, mint az enyim. Ez kell ahhoz az úthoz. A matamáta hamarabb hozta elénk a teknőjét: a csónak már megvan. Most még csak az ingre van szükség, amit felvégy. Mert ebben az útban többet fogunk úszni, mint evezni.

Az ing is elkészült. Ez volt a meglepetés, melyet számomra készített Mária. A teknőnc hártáiból összevarrott burkony, mely testemet betakarja. Ezen nem hat a víz keresztül.

Mikor együvé kerültünk a reggelizésnél, akkor átadta. Én mindjárt fölvettem.

A Capitano értesülve volt a szándékomról.

– Nem bánom. Elégítsd ki a kíváncsiságodat. Hozz el magadnak a kincsbányából, amennyit elbírsz.

Én tiltakoztam: nem magamnak akarok zsákmányolni. Aztán arra kértem a Capitanót, hogy adjon kölcsön egy sodronyos lámpát, talán Davy-félét, amivel a föld alatt világíthassak.

– Szükségtelen – mondá. – Az egész utadon világosság lesz, a gejzír vízvezető barlangja nincs befödve, a sziklarepedés, mely azt képezi, felül nyitott: nem kell lámpás. Jó kalauzod lesz. A Negrito sokszor bejárta már ez utat. Csak bízd rá magad. Aztán épkézláb kerülj elő.

Azzal elbúcsúztunk egymástól. A Capitano, a Padrone, a két fiú elkísértek bennünket a barlangszádáig. A hölgyek kezét szorítottak. A Manola egy kis tarisznyát akasztott a nyakamba, tele harapni- és innivalóval. Valószínű volt, hogy az egész napot a föld alatt töltjük. Bizonyosan az Azma is gondoskodott a maga emberéről.

Mi a Negritóval a hátunkra vettük a csónakjainkat, kezünkbe fogtuk az evezőt és a csákányt, s azzal leszálltunk a hajóról a gejzír kráterébe, ahol a barlanghoz jutottunk, ott toalettet csináltunk a csónakokkal és halhártyaingekkel. És mármost Isten nevében előre!

A Negrito ugrott be a csónakjával előre. A tajtékozó hab összezapott a feje fölé. Csak arra vártam, míg messze alant újra felbukkanik. Akkor én is utánaugrottam.

A hátramaradottak utánunk kiáltottak:

– Isten oltalmazzon!

Valóban Isten kezébe voltunk téve.

A rohanó patak, melyet a gejzír egyenes vízoszlopa teremtett elő, csupa zuhatagokban vágatott alá föld alatti medrében, melyből sziklacsompók meredeztek elő. Minden fából épült, vasból öntött csónak összetörött volna ez útban, csak a mi bőrladikjaink állták ki a vakmerő kísérletet.

Az előttem úszó Negrito ismerős volt már a veszélyekkel, s előre figyelmeztetett, hogy merre feszítsem az evezőt. Amikor egy zuhatagon alábuktunk, átcsapott a fejünk fölé a hullám.

Egyszer aztán valami csodálatos fény támadt elénk. Itt a Negrito megállítá egy sziklacsompó előtt a csónakját csáklójával, s inte nekem, hogy csatlakozzam hozzá.

Mintha a tündérmesék aranytermébe tévedtünk volna. Sárga fény ragyogott mindenünnen.

Az egy kénkötelep volt. A bércfalak telerajzolva virágokkal, cikornyákkal, mint-ha egy örült mozaikművész műterme volna ott. S minden képtelen alakzat ezernyi szabályos kénprizmákból összerakva. Sárga fényben ragyogott minden: csak az árnyék volt zöld.

Kincshalmaz ez is.

De erről nem teszek említést a Capitanónak. Mutatványul sem viszek el egyet sem azokból a gyönyörű rombuszos jegecekből. Kidobná az ablakon. Hisz ebből készül a lőpor. Azzal a kénnel, amit ez az odú rejteget, egy országot lehetne megnépteleníteni. Hanem a Negrito lefeszégetett belőle néhány prizrát: neki kell az kénfonálkészítéshez, amit tűzgyújtáshoz használnak.

Azzal haladtunk tovább a zuhatagok útján.

A sziklahasadék egyre mélyebb lett, a felső világosság alig hatolt bele: a de-rengő homályhoz szokni kellett a szemnek. Egyszerre szegletbe tört meg a föld alatti vápa egyenesen keletnek fordulva; napsugár hatolt alá. Egy új barlang előtt álltunk.

Ábel odakiáltott hozzám: „Itt kiszálljunk!”

A rohanó patak egy tágas öblöt képezett, ahol meg lehetett pihenni. Odakötöttük a csónakjainkat a sziklakoloncokhoz és kiszálltunk.

– No most vegyük kezünkbe a csákányainkat – mondá Ábel.

Aztán elkezdett vezetni a sziklán fölfelé. Az agyagpala rétegei képeztek természetes lépcsőzetet.

Egy oldalüregbe jutottunk, melybe egyenesen belesütött a délpontján álló nap.

A látvány elragadó volt. Ez volt az opáltelep.

Mesemondásnak is képtelenség, amiket itt láttam.

Az opál mindenféle színű faja tölti be a trachit-üregek, hasadékok közeit; de roppant mennyiségben a nemes opál, ez a gyémánttal vetekedő drágakő és ennek a változatai, eltérései. A színpompa egyre változik, a kővé vált szivárvány zöld, veres, kék, sárga lángja lobog elénk mindenünnen.

Sejteni sem lehet, mennyi értékű kincs van itt felhalmozva. Ha a Mária Terézia bécsi opálját kétmillióra becsülik, akkor itt százmillióra lehet tenni a föld alatti kincs értékét.

– No, señor, itt most vághatsz magadnak emlékül egy ilyen kést, mint az enyém – mondá a Negrito.

(Mi adunk mert nekünk van.)

(A gazdája úgysem veszi semmi hasznát.)

Én azonban éppen a Capitano számára akartam valami rendkívülit keresni. Megtaláltam.

Egy halom mindenféle tejopál-harlekin tömege között láttam egy csodaszerű tüneményt előcsillámlani. Az egy opállá alakult özönvíz előtti machaerodus alsó állkapcsa volt.

Maga az állkapocs csotrésze lángopállá kövesült, de a fogai a legszebb nemes opálokká változtak, amik között a legváltozóbb szivárványfényben ragyogott a két agyar.

Ez egy mesés kincs, nemcsak mint drágakő, de mint természettudományi nevezetesség, mely eddig egyetlen a világon.

– Ezt vágjuk ki innen, Ábel. A Capitano örülni fog neki.

Nagy óvatosan kifejtettük a többi opálkonglomerátumból.

Fölfedezésem egészen büszkévé tett.

– Menjünk tovább!

A sziklák közete egyre változott, az agyagpalát felváltotta a sienit, majd a trachit; eruptív képződmények mutatkoztak. Egyszer csak egy kerekded amfiteátrum állta utunkat, melynek fenekét egy tó képezte. E körönd egyik oldala fekete volt. A felülről bevilágító napfénynél felismertem a kőzetet. Az fekete kőszén volt. A legtökéletesebb kőszén, mely már megközelíti a tiszta antracitot.

Amint közel eveztem a sziklához, bámulva szemlélttem e csillámló falat, melynek fekete alapjából kivehetők voltak az özönvíz előtti világ tanúinak körrajzai, egy anthracotarium, egy plesiosaurusnak a feje, egy repülő gyíknak a szárnya, csigák, kagylók, actiniák, aztán szitakötők, libellák, óriás páfrányok derekai, ahogy azokat a világbojlás eltemette, s a természet kőszénné változtatta. A sziklafal legalább harminc méternyi szélességű lehetett, harántfekvő rétegei mutatták, hogy mélyen lehatol a föld alá.

Számmal kifejezhetetlen kincs fekszik itten.

Én a csákányommal kivágtam a kőszénfalból egy gyönyörű goniatites Rossaet, s egy még szebb goniatites sphaericust, s eltettem a lelt kincsek közé.

E kerek tavacskán túl kezdődött azután a vízroham, mely lesodort bennünket a zuhatagon át a tengerbe. A kőszénréteg keskenyebb alakban egész a tengerpartig tartott, ott csak egy trachit-fekvés takarta el a szem elől. Csákányommal megkezdtem a túrást, amíg az első kőszéndarabokra ráakadtam. Azokból is tettem a tarsolyomba.

Nem is álmodtam ily fölfedezésről.

Ez a kőszéntelep még az opálbányát is felülmúlta sokszorosan.

Fellengző terveim voltak. Azt hittem, sikerülniök kell.

A milliók ellensége

Amint hátunkra vett csónakjainkkal felballagtunk a lépcsősoron a vashajóhoz, az otthoniak mind élénk siettek üdvözölve.

– Szerencsével jártatok? – kérde tőlem a Capitano.

– De még mekkora szerencsével! – És aztán elmondtam neki a tapasztalataimat. Az egész telep odagyúlt körülöm. Azma is feljött a karámból.

A kéntelepelt elhallgattam. Egyenesen az opálbarlangon kezdtem.

Leírtam, amit láttam. És azután elővettem a tarsolyomból a mutatóvanyul elhozott kincsdarabot, az opállá vált őszállat állkapcsát.

Mindenki elbámult rajta. Maga a Capitano elismerte, hogy ez egy természeti ritkaság.

– És ezt nem lehet viselni ékszernek! – jegyzé meg a Donna.

– Van ott ékszernek való darab elég – biztosítám én.

– De hát ki viseljen itt ékszert? És kinek a kedvéért? – mondá a Capitano.

– Az egész világot el lehetne vele látni. Milliókat lehetne belőle bevenni.

– A világ meglesz a mi opáljaink nélkül, s mi a világ milliói nélkül.

A machaerodus állkapcsában az egyik agyar mozgott, a Capitano kivette a kését, s kifeszítette azt a drágakővé vált agyart a helyéből, s odanyújtotta ezt nekem.

– Tarsd meg belőle ezt magadnak emlékül.

Tétováztam, hogy elfogadjam-e.

– Ez a darab a maga helyén sok ezerrel teszi értékesebbé ezt a ritka leletet.

– Hát mit árt az ennek az állkapcsának, ha annyi ezerrel kevesebb az értéke?

No, majd talán a következő fölfedezésem nagyobb hatást fog kelteni.

Az nem lepett meg, hogy a drágakő felfedezése még a nőket sem hozta elragadtatásba. A drágakövekkel ragyogni kell. Kinek ragyogjanak?

Ismét a táskámba nyúltam, s kiszedtem belőle a kőszénné vált csigákat, s a felturzott kőszéndarabot.

A Capitano az asztalra ütött az öklével.

– Ez már kincs! – Kőszén a mi szigetünkön.

– Harminc méternyi magasságú rétegben, ki tudja milyen mélységben, a tengerpartról megnyitható tárna.

– Az egyedüli kőszén Dél-Amerikában.

– Ez elsőrangú kőszén, amilyen csak Angliában találtak.

– No, ez megbecsülhetetlen fölfedezés. Ezzel te az egész telepünk sorsát megfordítottad. Holnap, nem! még ma, ahányan vagyunk férfiak, mind lemegyünk a tengerpartra, s hozzáfogunk a tárna megnyitásához ott, ahol te elkezdted.

– Ma nem – szólt közbe a Donna. – Barátunk ki van fáradva az alvilági úttól, majd holnap. Ma ünnepeljük meg itthon e fölfedezést.

A Capitano egészen fel volt lelkesülve. Egyik kezéből a másikba dobálta a kővült csigákat, kése hegyével végighorzsolt rajtuk. A fekete kőszén csillogó jele, hogy a karc fekete marad.

– Az egész világ meg fog változni körülöttünk – mondá a Capitano. – Szigetünk új alakot ölt. Rabmunkánk megszűnik. Az esős időszak alatt, mikor a mezei munka szünetel, valamennyi férfi lemegy a kőszéntárnába, s ott annyi szemet kivágunk, egymást felváltva, amennyi egész évre elég a háztartásunkra. A bányamunka dicsőséges. Sziklát vágni csákánnyal!

– Úgy lesz! Úgy lesz! – kiabáltak közbe a fiúk.

Ábel is megszólalt. A csákány nyelére nem áhítózott, hanem talicskát tolni teljes kedve támadt.

– Te örülhetsz ennek legjobban, Ruffo – szólta a Capitano, a fiú buksi fejét felborzolván –, mert te megszabadulsz a tőzegvágás rabszakmájától. A tőzegtelepet fel fogjuk gyújtani, az fenékig leég: elpusztulnak az ártó férgek seregei szigetünkről, nem lesz se zanzáró, se pokolfúria többé. A tőzeg hamujából lesz a legtermékenyebb talaja a cukornádnak, ami szigetünkön vadon terem. Ezzel megszűnik a fáradságos cukorfőzés pálmanedvből. A gejzír patakjára, mely most szabadon folyik a megnyitott barlangon át, cukornádörülő malmot állítunk fel, arra az Azma is felügyelhet, vagy az Ábel.

– Az Ábel molnár lesz! – kiabált lelkesülten a Negrito.

– Hát hiszen én is itt leszek – dörmögtem én közbe.

– Addig, ameddig – jegyzé meg a Capitano.

A leányok összevissza csókolgatták a csodahirdető csigákat, amik új, boldog életet teremteni jöttek elő a föld alól.

Azokat a csókokat tulajdonképpen én érdemeltem volna meg.

No, majd még jobban is meg fogom érdemelni. Az egész társaság ragyogott a boldogságtól.

A fiúk alig akartak ebédelni. Mehetnékjük volt rögtön a tengerpartra, ahol a megkezdett turzás látható volt. Meg akarták rögtön kezdeni a munkát. A hölgyek kértére egyeztek a várakozásba. Azok is mind le akartak menni, hogy e kincs létezéséről meggyőződjenek.

A Capitano nem ment velük. Ő fennmaradt a hajón velem, beszélgetni, pipálgatni. Elmondatta velem tapasztalataim részleteit.

– Az opálbánya, az semmi – mondá. – Annak senki sem veszi hasznát. Ha nem a kőszén valami. Ha csak annyi alapja van is a fölfedezésednek, hogy e kőszénréteg a mi kolóniánk szükségleteit fedezi, úgy ennek a jövője biztosítva van. Holnap magam fogom ezt megszemlélni, a te csónakodon lemegyek a hegyszakadékba a Negritóval.

– Látni fogod, hogy nem a fantáziám diktálta, amit beszéltem.

– Annál jobb lesz. Legsúlyosabb gondomtól fogok megszabadulni, ami a jövődre tekintve kínzott.

– Talán még egyéb elhatározásra is fog vezetni.

Úgy tett, mintha nem sejténé, mire célzok.

Pedig könnyen kitalálhatta a gondolatomat.

Én jól ismertem a feladatomat. Nehéz küzdelem vár reám, amelyben egész lelki tehetségemet kell felhasználnom.

Most pedig ki voltam fáradva a zuhatagok útjától, nyugalomra volt szükségem. Engedelmet kértem, hogy a kajütömbbe távozhassam. Elynomott az álom. Csak késő este ébredtem fel a hazatérők zajos megérkeztére.

Tele voltak diadalhírekkel. Megtalálták az általam kikezdett turzást, folytatták, rögtön akadtak egy tömör kőszénrétegre, mely szélső nyújtványa volt a telepnek, az lehetett egy méter vastagságú, kivágtak belőle egy kosárra való, azt felhozták, rögtön próbát tettek vele a tűzhelyen, lobogva égett, egészen más tüzet adott, mint a tőzeg, alig maradt hamuja. A Manola danolt, táncolt örömeiben.

A Ruffo volt különösen boldog. Nem kell több tőzeget gázolnia. Nem győzött engemet ölelgetni, csókolgatni hálája fejében.

Másnap korán reggel fölkeltem; de már akkor a Capitano eltávozott, magával vitte a csónakomat, elment a zuhatagok útjára a Negritóval.

A Donnát Máriával együtt ott találtam a földézetben.

Gyönyörű tavaszi reggel volt.

Nem kívántam nekik jóreggelt. Ezt tiltottá az itteni tízparancsolat. Minden szokásos üdvözlés tiltva volt. Minek azt mondani: „jó reggelt!” Ha jó, már megvan, ha rossz, nem lesz jobb.

– A férjem már lement a csónakkal a zuhatagba – mondá a Donna.

– Hiszem, hogy teljesen meggyőződve fog visszatérni.

– Mi tehát most egyszerre milliomosokká lettünk?

– Csak az a kérdés, hogy tízmilliomosokká-e, vagy százmilliomosokká? A kőszénteleg felbecsülhetetlen. Különösen itt.

– Miért mondja ön, hogy „itt”.

– A fogyasztóközönség igényeit tekintve.

– No, az a fogyasztóközönség nagyon szerény számra szorítkozik. Nyolcan vagyunk hozzá, önnel együtt kilencen.

– De majd százezren lesznek, ha a felfedezés közhírré fog válni.

– S aztán mire jók azok a milliók? Mit lehet rajtuk venni a nagyvilágban?

– Sok mindent, ami drága és becses. Palotákat, uradalmakat, nyereséges vállalatokat, vasutakat, gépgyárat, előfogatokat, versenyparipákat, vadaskerteket. Aztán fényes toaettek, mindenféle élvezetet, ami gyönyörűséget ad, jótékony-sági hírnevet.

– Tegye ön hozzá „és fényes rangot, címeiket, még talán címert is”.

– Az mind hozzátartozik a milliomosok boldogságához.

A Donna megszorította a kezemet. A szemei tágra felnyíltak, az ajkai kiduzzadtak. Éles hangon kiáltá:

– Hát *becsületet* lehet-e venni a milliókon?

Erre aztán nem tudtam neki megfelelni. A kérdés értelmét nem bírtam felfogni, de a hangból értettem valamit.

Nem beszéltünk tovább e tárgyról.

Délre visszakerült a zuhatag folyamból a Capitano. Ő nem időzött se a kéntelepen, se az opálbarlangban, csak a köszérnéteget vizsgálta meg alaposan.

Azonnal behívott magához a szobájába.

– A kőszénteleg fölülmúlja mindazt, amit te elmondnál róla. Az egy kimeríthetetlen tárna. E sziget lakói örök időkre biztosítva vannak szükségleteikről.

– Tehát csak e sziget lakói? Egyébre nem gondolsz? Te bizonyosan ismered az Ezeregyéjszakát, emlékezni fogsz Seherezáde azon regéjére, melyben egy szegény halászt megszán a tündér, s leküld hozzá éjszaka a kunyhójába tíz dzsint, akik mind egy hajlós vesszőt adnak a halász kezébe, aztán tánkra perdülnek előtte, s mikor elvégezték, egy-egy rézaspert dobnak a fekhelyére, s arra megint elrepülnek. Tíz asper bizony nem valami fényes ajándék a tündértől.

– Tudom a végét. Egyszer aztán az a halász megharagszik, hogy mit háborgatják az éjjeli nyugalmát, ráút a kezébe adott vesszővel a dzsinre, s arra az rögtön arannyá változik. Sorba mind a tíz démon, megütve a varázsvesszővel, arannyá alakul, s a halászból dúsgazdag úr lesz egyszerre. Ezzel a regével énrám példálózol?

– Kitaláltad. Te vagy a halász, kezekben a varázsvessző.

– Hogy gondolod ezt?

– Te magad mondtad, hogy ez az egyetlen kőszéntelep egész Dél-Amerikában. Én hozzátehetem, hogy Ausztrália és a szigetvilág szintén nem mutat föl kőszénet, most e vulkános sziget egy mérhetetlen terjedelmű kőszéntelet tár föl előtted, mely az angol terménnyel vetekedik, s képes ellátni a déli tengerek valamennyi hajóját, amik messze vidékről kénytelenek a fűtőszert beszerezni. Neked csak egy „akárom” szavamba kerül, s e pusztaszigetből világhírű kikötő lesz, melynek tengeröblében vitorlaerdő fog vesztegelni. A korallzátonyt átalakítják kikötővé. Maga a korall anyaga fedezi a költségeket. Én ismerem ennek az értékét. Az is egy heverő kincs. Az opálbánya, de még a kénkö-telep is milliókat fizető vállalkozókra talál. Te dúsgazdaggá teheted magadat, családodat, a hozzád tartozó bajtársakat.

– És aztán mi jó van abban, ha valakit többszörös milliomossá tesz a vaksors, a szerencse?

– Barátom, egy sokszoros milliomos, aki vagyont esze és szerencséje útján szerezte, nagyobb úr, mint egy uralkodó fejedelem. Annak nem ingadozik koronája a fején, az alatt nem rengetik a trónt elégedetlen alattvalók, nem panaszozzák fel a civillistáját, nem zúgolódnak az alattvalói az adócsavar miatt, azt nem zaklatják hivatal, előléptetést keresők éjjel nappal, annak nem kell hadgyakorlatokon tésztét, lelkét fárasztania, miniszterekkel tanácskoznia, az egy valóságos úr, akinek akarata van, s amit akar, az megtörténik, s ami megtörtént, azt nem rója meg senki, mert nincs joga hozzá. Ha te elfoglalod a helyedet a világban, azt a helyet vitássá nem teheti senki. Országodat igazán Isten kegyelméből bírod. Mind a két kezed jobb kéz, csak áldást oszt, semmi rosszat.

– És ennek a dicsőségnek az eléréséhez semmi sem kellene egyéb, mint alkalomadtával, mikor a te ötárbocosod újból megjelenik a szigetünk előtt, veled együtt hajóra szállnunk feleségemmel és gyermekeimmel együtt, s visszatérnünk a nagy világba, s elfoglalni a magunk helyét mint milliomosoknak. Gondolod, hogy áhítozom én erre a helyre?

– Nem tudom.

– Gondolod, hogy azok az okok nem léteznek már, melyek engem arra bírtak, hogy helyemet a világban elhagyjam?

– Titkaidat sohasem fürkésztem. Te olyan hatalmat hoznál magaddal, mely tégedet új, független állásra emelne.

– Nincs-e most is független állásom? Van-e kívánságom, ami nem teljesülhet?

– De gondolj a gyermekeidre. Van egy derék fiad, van egy angyalszép leányod.

– Bálványaim.

– S ezek a te bálványaid itt enyésznek el e puszta szigeten. Holott leányodnak ott kellene ragyognia az előkelő világ dicsfényében, fiadnak hasznos, dicsőséges életpályát kellene végigküzdenie a mozgalmas közéletben, ahelyett, hogy az egyik ingeket varr a családja számára, a másik hattyúkat lövöldöz nyíllal.

– Egyet még ki is felejtettél: a nőmet. Annak is, ahelyett, hogy vásznat sző az osztovtán, gyémántdiadémmal a fején kellene végiglejtene a fényes termeken.

– Órá is gondoltam. Beszéltem is vele.

– Mit mondott?

– Nehéz szót. „Lehet-e becsületet is venni milliókért?”

– No hát, én elmondom neked, hogy mi lesz a sokmilliomosok gyermekeiből.

Tudtam én előre, hogy mit fog mondani.

– Hát mi lett már sokmilliomosok fiaiból? Akiknek az apái nagy szerencsével mérhetetlen gazdagságot gyűjtöttek össze. Talán nagy hatáskörű diplomaták? Országok követei? Derék katonák? Felfedezéseikről hírhedt utazók? Új találmányokat kigondoló lángelmék? Városok alapítói? Művészet, költészet mecénásai? Emberbaráti protektorok? A nyomor enyhítői? A bukottak megmentői? Vagy legalább az apáik vállalatainak további fenntartói, tőkeletesítői? Becsületes üzérek, akik a meglevő százmillióhoz újabb százat halmozni törekeshetnek? Nevez meg nekem egy ilyen százmilliomos fiút.

Bizony, csak hallgatással tudtam válaszolni.

– No hát, majd én elmondom teneked, hogy mi lesz rendszeren egy ilyen százmillió fiatal daliából? Világfutó bolond, ki híressé teszi magát kicsapongó kalandjaival, játékbábja a könnyelmű nővilágnak, betege a túlhajtott szenvedélyeinek, rabja a perverz indulatoknak, helyét meg nem találó örök idegenje minden társadalomnak, kiélt vénember, aki soha fiatal nem volt, testi lelki nyomorék, akinek megváltás a kora halál. Ez a sokmilliomos fiának a horoszkópja. Tudsz megcáfoló példát?

Megerősítőt igen.

– Hát aztán arra a sokmilliomosnak a leányára mi vár? – folytatá a Capitano. – Annak a sorsa már csak biztosítva van. Okvetlenül hercegnő lesz belőle. Van egy ország, ahol az eladó hercegeket úgy árulják, mint Circassiában az eladó háremhölgyeket. Tíz, tizenöt, húsz millió között változik az áruk. A százmillió apa válogathat közülük. Kiszemeli a leánya számára a lehangzatosabb nevűt, akinek legágobogasabb családfája van. A leányából hercegasszony lesz. A menyegzői toalettjét Párizs legelső szabója készíti el, a hírlapok tele vannak a részletes leírásával. A lakodalom menüjét is hozzák. Saját palotájukban ment az végbe. Nyolcszáz illusztris vendég vett benne részt. Minden vendég kapott egy emléktárgyat. Főudvarmesternők küldtek felcitoló táviratokat. A nevezetes lakoma után a fényes házaspár azonnal nászútra indult Olaszországba. És egy hónap múlva már a férj Kelet-Indiában folytatja az útját, az asszony Spanyolországban. Lesz belőle egy élő férj özvegye. A pénzen vett hercegi férj eladta a nevét (megérte az árát), de nem adta el a szívét. Az zálogba van téve. Mikor ismét összekerülnek Párizsban, már akkor két külön palotában laknak. A herceg a színpadi sztárral kocsikázik. Kalandjaival, botrányaival tele vannak a hírlapok. És a hozományul

kapott milliók? Hol vannak azok már? A zsoké-klubok, a monte-carlói trente et quarante, a longchamps-i, az epsomi futtatások tudnának róla beszélni, meg azok a petit soupe-e-k a Frères Provenceaux-nál és a dívák üldözése Párizstól Moszkváig különvonaton, verseny a Párizs almájáért, egy-egy politikai puccs. Valahányszor a sokmilliomos apa a gyermekei között helyreállítani igyekszik a békét, az mindig újabb milliókba kerül, s azokat is elnyeli Asmodái, a házasságrontó ördög, míg végre a milliomos leánya visszatörést gyakorol, s megszökik egy lovászmessterrel. – Túloztam valamit?

Lesütöttem a fejemet. Nem volt mit mondanom.

– De hát aztán maga a sokszoros milliomos meg a felesége miféle állást talál a nagyvilágban, amikor a millióik jogán befurakodtak a fénymázás parkettek-re? Azt látják, hogy minden ember elnéz a fejük fölött. Ki veszi őket észre? Az előkelő társaságok be vannak előttük sorompózva. Ahol megjelenhetnek, mindenki a hátával fordul feléjük. Hiába a briliántos diadém, az igazgyöngysor: senki sem látja meg az asszonyt. A milliomos lótfut, alázkodik, jótékony alapítványokat tesz, nagy embereket lekötelez, hogy egy kis érdemrendszalagot szerezzen a gomblyukába, ami őt a többi úriemberekkel hasonlóvá tegye. Mind hasztalan, útjában áll az asszony, aki valamikor híres volt a szépségéről – és az énekéről.

Mindinkább megnémultam a Capitano szavai előtt. Az életből beszélt. Még többet is mondott.

– Aztán miből áll az élete annak a sokszoros milliomosnak? Naponkint hal-mazzal érkeznek hozzá a levelek a világ minden részéből. Kéregető levelek. No, azokkal még könnyen elbánik, kiadja őket a titkárnak, s az kiosztja az alamizsnát; de aztán jönnek a zsaroló levelek, tola-kodó hírkovácsok, kik szolgálataikat fölajánlják, busás áron, pénzért adják a beszédet, pénzért a hallgatást. Be kell tömni a szájukat, hogy ne beszéljenek. Jönnek még rosszabbak. Nagy, merész vállalatok megindítói, kik vezérszerepre ösztönzik a nábobot. Lehetetlen őket visszautasítani. Elfogadja a vezérséget. Ő adja hozzá a mozdító erőt, a pénzt. De a vállalatnak országos protekció is kell. Nagyhírű celebritások támogatását kell biztosítani. Igaz nevé-n ezt úgy hívják, hogy megvesztegetés. Parlamenti szónoklat, hírlapi reklám nem terem ingyen. A világhírű vállalat aztán csúfosan megbukik. A ráfordított milliók tisztátalan kezek között elvesztek. Megmaradt csak a szégyen. A kró-zus máglyára kerül elevenen. De tűz sem mossa le a homlokáról a szégyen billogát. – Vagy pedig nem azt teszi. Van erős szíve hozzá, hogy visszautasítsa a szédelő terveket, kidobja a merész vállalkozókat. A maga esze és tehetsége után alapít vállalatot, mely közkeresletnek örvendő iparcikkeket gyárt, tökéletesít, elárusít. Gyártelepe egész város, munkásai tömege egész tábor, összessége minta-köztársaság, melyben boldogság, megnyugvás honol. Neki magának nincsenek kínzó vágyai, nem áhítozik rang, címek, érdemrendek után, nem veszi magát körül dicsőítő írókkal, nem szerez magának drága, de megvehető gyönyöröket. Ezért aztán mindenki ellensége lesz, ki arra számított, hogy örültet, bolondot csináljon belőle, aki szenvedélyeit ki akarta zsákmányolni. Nincs gyűlölete-sebb alak a világon, mint egy dűsgazdag ember, akinek esze és becsülete van. Azt csak akkor tűri meg a társadalom, ha bolond. Végre aztán annyi nehéz mun-

ka, sikeres küzdelem után pihenésre vágyik a sokszor milliomos, félrevonul valami délszigetre, távol a világ zajától. Akkor utána másznak az undok kígyók, békák, akiknek nem engedte, hogy a vérét szívják, ráfogják a megszegyenítő, a természetet megcsúfító bűnököt, telekürtölik vele az egész világot. S a világ elhíszí a legrosszabbat. Kivált ha annak elkövetője nagy ember, gazdag és becsületes. Nincs védelmezője. Meg kell neki halnia. Ha a saját keze nem öli meg, kivégzi a kétségbeesés. Nem ez-e a vége a sokszoros milliomosnak?

Engemet a bámulat nem hagyott szóhoz jutnom.

Ez az ember tizenhárom év óta nem volt a nagyvilággal semmi összeköttetésben, s úgy festette oda az alakokat képzelete felhő-alapjára, mintha előtte álltak volna.

Eddig csendesen ülve beszélt a Capitano, most egyszerre felugrott ültéből, arca kigyulladt, kezeit ökölre szorítja.

– De hát eddig csak az emberről beszéltem, akit, a te tanácsodat követve, haza kellene vinnem a nagyvilágba e pusztaszigetről. No hát, az ember meg a pereputtya majd csak találna magának valami helyet a valóságok földterületén. Nem lennének arra utalva, hogy egész életünket vasúton és jachton töltsük. De hová vigyem a *hazafit*? Van boldog ország Európában? Van ország, amelynek nevére az én szívem nagyot dobbanjon? Van egy eszme, amiért fel tudjak lelkesülni? Ki az a haza? A dobszóra felvonuló hadcsapatok? A huzakodó pártok? A munkaképtelen parlamentek? A gyűlöletszító nemzetiségek? Az elégedetlen munkástömegek? Vagy talán az agráriusok és merkantilisták? Vagy talán az egymást elátkozó vallásfelekezetek? Akik alatt mind mélyen és következetesen ássa aknamunkáját az anarchia, a nihilizmus, a hontagadás és égtagadás hatalmas szelleme? Ez a haza?

Mélyen meg voltam rendülve.

A Capitano odalépett hozzám, vállamra tette a kezét.

– Édes barátom, ha én azt mondanám, hogy „gyűlölöm a hazámat”, ebből a fájdalomból még kigyógyíthatna egy – nem mondom apostol –, de egy egyszerű ember, aki igazán szereti a hazáját. De én kétségbe vagyok esve a hazáért. Te mint geológus ismerni fogod a földtani tudósoknak azt a számítását, miszerint Európa fölszíne egyre süpped, s kiszámított évek múltán csak az Alpések, az Appenninek, a Kárpátok fognak a tenger színéből kilátszani, mint szigetek. Én már most látom ezt a képet magam előtt. Európa ott van már a tenger színe alatt. Hatalma, gazdagsága már csak mesemondás. Alul kezdődik a süppedés, a néptömegeknél. Azok már százig vannak a vízben. Mindenkinek fáj valami, soknak fáj minden. Akik felül vannak, azok az egész nemzet fájdalmát viselik. Én a magamét már kiálltam: kigyógyultam belőle, nem kérem vissza. Isten is így akarta, mikor ide küldött.

Súlyos mondások voltak, meg kellett hajolnom előttük.

A Capitano folytatá:

– És most nézz magad körül, s tedd a szívedre a kezedet. Mit láatsz? Boldog embereket, akik az életnek örülnek. Magam vagyok e szigeten – nem király –

(hisz nincs katonám), de patriárcha. Nőm a kormányom, a tanácsadóm, a törvényhozóm, ki amellet az ingeimet szövö. Nem parancsolok; mire megszületett a kívánságom, már kitalálták, teljesítették. Gyermekeink (az enyéim úgy, mint a bajtársaméi), meg a vademberek az alattvalóim. Törvényük a szeretet: a kölcsönös egyetértés az alkotmányuk. Nézd őket, milyen egészségesek. Nem tömik őket tele holt tudománnyal. Nem viszálykodnak vallás-, nyelvkülönbség miatt. Nem kísérti lelküket megrontó szenvedély, nem tüzei képzeletüket sziréni csábítás. Örömük telik az ősfoglalkozásokban, munkában, vadászatban, halászatban, pásztorkodásban. Minden életműszerük ép, egészséges, lelkük tiszta, fertőzetlen. S a föld, a tenger, édesanyaként pazarolja rájuk áldásait. Paradicsom veszi őket körül, az isteni édesanya, aki nem kér haszonbért, dézsmát, uzsorát, adófizetést, csak azt, hogy áldásainak örüljenek. És ami földolog, nem kényszeríti őket semmi törvény, hogy fogjanak fegyvert s tanuljanak embert ölni, tömegesen mint közkatónák, egyesében mint vezetők, rombolni, gyújtogatni, országokat végigpusztítani, özvegyek, árvák jalkiáltásával eget-földet betölteni. Ezek csak azt tudják, amit a szívük sugall: szeretni.

– Győztél, Galiléi! Leteszem a fegyvert. Ti nem lesztek százmilliomosok.

A külső ellenség

A tavasz megnyílt, egyszerre forró napok jöttek, amik a földet felszikkasztották: kezdődött a mezei munka.

A nyájakat ki lehetett bocsátani a mezőkre hodályaikból. A tavak, az erdők megnépesültek madárseregekkel, füttyülés, csattogás töltött be erdőt, berket.

A telepéseknek első dolguk volt a tőzegtelepet minden oldalon felgyújtani, ami most már, a kőszéntárna megnyitása óta, nélkülözhető lett. Az el fog tartani hetekig, füstfellege úzi maga előtt a szúnyogtábor; de amint a tőzeg hamva kihűl, egyszerre előtámad alóla a századok óta nyugvó növényélet, amit a tőzeg eltemetve tartott, egy tarka liget, melynek szövevényéből előbújnak a cukornád hegyes *tukorcái* piros göngyölegeikkel: azoknak a gyökere is ott pihent a tőzegréteg alatt. Most csak az asszonyoknak kellett kapával nekiállani, s a cukornádat kiszabadítani a ligetes bozótból. (A sok bagolcsa jó lesz a lámának.) A mangalicák is segítenek benne, ők meg a burján gumóit turkálják ki: a cukornádnak nem árthatnak, annak a gyökere mélyen jár a talajban.

Íme, még az ősparadicsomban is van haladás a mezőgazdaság terén.

Nekem is lehetett hasznomat venni. Én rajzoltam. Egy cukorőrő malom tervezetét. Kitanult technikus vagyok.

De hát könnyű azt mondani: „én rajzoltam”. De mire és mivel? Itt nincs papirosos bolt.

A kényszermunkára elítélt rab, akitől megvonták a bor, a dohány élvezetét, nem szenved oly keservesen, mint a gondolkodó ember, akitől elvették a papirost. Meg tudom érteni azt a lángszellemű művészt, akitől az orvosok elvették a kartonját, a rajzóját, s aki abba beleőrült, belehalt. Nekem volt egy zsebbeli jegyző-

könyvem, annak minden lapját teleírtam már jegyzeteimmel, gondolataimmal, plajbászom a végső csonkig elfogyott. Gazdáim nem értették, mi bajom. Őket nem bántotta a betűvetés ösztöne. Igazi ősemberek voltak. De hát mit is örökítetek volna meg írásban? Hát a fiúk meg leányok? Mit írtak volna? Talán verseket? A Juan le tudta lőni az égből a repülő lángmadarat, de egy rímet a viláért nem tudott volna rálőni. Még a rovásírást sem ismerték. Boldogság volt a dolguk.

Csak egy ember értette meg, hogy mi a vágyam. A Negro, az Ábel. Ő aztán hozott nekem mindent, ami az íráshoz, rajzoláshoz szükséges: írólapnak való papirusz-leveleket, aminőkre a régi egyiptomiak rajzolták fel ékírásaikat, hieroglifjaikat; nagyobb rajzokhoz állathólyagos halak hártáit, pálmaháncsot; tintának elhozta a tengerből a kalamájót, a szépiát; festéknek fölkereste az alkarmast, a csüllangot, a borbolyagyökeret; rajztollat, ecsetet tudtam csinálni magam, s gyakoroltam titokban az írást, a művészetet. Csak titokban, mert a többiek mind kicsúfoltak érte. Hogy lehet hártáira festeni tarka tájképeket, mikor előttünk vannak az igaziak, amik valóban szépek!

Csak egy lelket tudtam megnyerni a művészetemmel, Máriáét. Ő azokat a színes virágokat, amiket én hártáira festettem, átrajzoltatta vászonra, s aztán színes fonalakkal kihímmezte.

Ábel fölfedezte a szigeten a selyemtermő krepint, melynek bolyhos hüvelye hosszú selymet ereszt; azt fonálnak sodorták, csak úgy ragyogott tőle a hímzett virág és pillangó.

A Capitano zsémbelt is miatta.

– Te egészen elrontod a mi leányunkat: művésznőt csinálsz belőle. Mire való a világon a művészet? Nem ok nélkül hangoztatta a nagy népvezér: „Ne csinálj te magadnak faragott képet, se semmi hasonlatosságot a földiek alakjára!” Amíg Izrael népe nem tudott mást, mint szántani, pásztorkodni, hadakozni, rettegték a hatalmát; amióta képeket fest, szobrokat farag, üldözik, megvetik.

Gondolom, más alap-oka is volt a zsörtölődésének.

Mi vagyok én itt? A tizenegyedik ember.

Mindenkinek van itt párja. Meglevő, vagy jövődöbeli. A fiúk korukra nézve még gyermekek, a leányok már nem azok. Testük, lelkük korábban fejlődik. Kivált e forró égélj alatt. Ilyen egészséges életszervezet mellett.

Én pedig már kész férfi vagyok.

Az istenasszonyok közé tévedt Páris. És talán kezemben van az Eris-alma.

Ha egy évig itt maradok, viszálykodást, boldogtalanságot fogok hozni ebbe a paradicsomba.

Azt gondoltam ki, hogy búcsút veszek a művésztől, amely hevít, csábít, s átterek az építészethez, mely hideget támaszt, lecsillapít.

Így készítettem el a cukorzúzó malom tervét.

Ezen már nem volt mit gyönyörködni a hölgyeknek. Rájuk nézve ezek a vonalak, szegletek érthetetlen ábrák voltak. Ezek aztán ott tartottak a férfiak társaságában.

Nekem kellett velük tudatnom, kezemben a hüvelykmérővel, minő fákat, minő bambuszokat kell kifűrészelniök: cölöpverő sulykokat szerkesztenem, fogaskerekeket, lapátoskerekeket alkotnom.

Türelmetlenül kiált fel az olvasó:

– Hagyd el már! Hisz ez nem regény, hanem realiztikus idill, amit jobban meg tud írni Tolsztoj, Zola.

Csak kevés türelem! Mindjárt rémregény lesz ebből.

Egy reggel az Ábel és az Azma lélekszakadva rohantak fel a karámból a vas-hajóra.

Messziről üvöltötték: „Itt vannak a *maforik!*”

Tudjuk már a korábbiakból, hogy kik azok a maforik. Szigetlakó emberevők.

Nem nagy magasztalására szolgál felhős planétánknak az az etnográfiai adat, hogy földtekénken még mindig tízmilliószámra laknak olyan istenképmásai, akik emberevők.

Hát ezek is a mi közös ősanányáinktól származtak?

Persze, hogy attól eredtek. Sőt a mi dédapáink is, a dolichocefalusok, antropofágok voltak. Ezt már a paleontológia, az antropológia régen megállapította. Mi csak elfajultunk, akik már nem eszünk polgártársakat, s a csontjaikat nem hasogatjuk fel tűzkővel.

Amazok még Ádám-ivadékok. Minket már a *nefitimek* kényeztettek el.

De hát mit csináljanak szegény emberek?

A nagy, sivatag őserdők, a bozótos szigetek nem hoznak elő ehető húsú állatokat. A rinocérosz, a krokodilus, a lajhár, a teknőc, a kenguru húsa szívós és kemény, ehetetlen. A boa húsa bűdös, a dúvad, a gorilla félelmes ellenség: kit egyen meg az ember? Csak az embertársát. Az olcsó és jóízű. A többi húsfélének mind van szarva, körme, agyara, páncélja, ennek nincs. Arra van teremtve, hogy megegyék. Nemzetgazdászati szempontból is helyes a felfogás. Minden elköltött emberrel megkönnyebbül a föld, s az itt maradtak sorsa javul. Én valóban várom, hogy európai parlamentjeink valamelyikében egy lelkes emberbarát fel fogja emelni hatalmas szózatát az illető szakminiszterhez: „Van-e tudomása miniszter úrnak, hogy Afrika mélyében, a niám-niámok országában, milliói az embertársaknak inséget szenvednek, még nagyobb nyomorban élösködnek a Pápua-szigetek lakói, kiknek a bográcsaik már kiszáradtak a hús nem létele miatt? Ha van tudomása róla, hogyan kíván rajta segíteni?” S erre a szakminiszter a következőt fogja válaszolni: „Igenis, teljesen értesülve vagyok említett embertársaink nélkülözéséről, s a következő, gyökeres intézkedéssel szándékozom rajta segíteni. Nálunk, Európában tízezrekre megy a száma azoknak az életuntaknak, akiket a hírlapok öngyilkosoknak neveznek. Ez kárba veszett anyag. Én most egy nagyszerű vállalatot alapítok, állami szubvenció mellett, melynek feladata lesz minden ország tengeri kikötőjéből havonként egy hajót elindítani Dél-Afrikába és a Szigetvilágba, mely az öngyilkosságra elszánt embereket rendeltetésük helyére ingyen elszállítja, s szűkölködő embertársainknak kiszolgáltassa.” És ezen vállalatnak fényes

sikeréről kezeskedem. Mert amilyen utálatos és undorító bűn az öngyilkosság, s annak elkövetőjét amennyire elátkozzák hozzátartozói is, a hulláját a temető árkába hantolják el jeltelenül; annyira dicső és magasztos életbefejezés, ha az életunt földi maradványai lelkesült lakoma következtében a legdicsőbb sírba, emberi gyomrokba temettetnek el, s lelküket nemcsak bűn nem terheli, nemcsak átok nem kíséri, de sőt mindenki, aki végtisztességtételükön részt vett, nagyot cuppantva a szájával, azt mondja: „ez az ember nagyon jó volt”. Ez öngyilkosokat összegyűjtő vállalatnak, reményem szerint, fényes jövődjé lesz, s a niámiámok és maforik nemzete örök időkre boldogíttatik.

De úgy látszik, hogy ez az ügy még nem került a parlament elé.

De mi még nem voltunk az életuntak kategóriájába sorozva.

A maforik a mi szigetünket lepték meg.

– No, barátom – mondám a Capitanónak –, most már vége az emberbaráti szenvelgésnek. Itt az európai baj. Külső ellenség fenyegeti a hazánkat. Az ágy alá a tízparancsolattal! „Ne ölj!” De ölni fogunk! Most rögtön add elő a gyorstüzelő puskákat, s tanítsd meg a kezelésükre a két fiút meg a Negritót. Hatan vagyunk férfiak: az egész vadember-tábort learatjuk fegyvereinkkel.

– Csak te bízd ezt a dolgot énrám – mondá a Capitano. – Nem ölünk embert, mégis megvédjük magunkat és a hozzánk tartozókat.

Aztán megismertette velem az egész stratagémáját.

Belenyugodtam.

Bevárjuk a maforik támadását a vashajón.

Ide csak a lávafolyam lépcsőin jöhetnek fel.

A hajó fődélzetét behintettük összetört palackok cserepeivel.

Azután felhoztuk a gépházból a nagy szivattyútömlőt. A férfiak a gépházba szálltak le a nagy szivattyúhoz, a hölgyek a teremben egyesültek. Mi ketten a Capitanóval a fődélzeten maradtunk.

Sok ideig szemlélhettük a maforik veszkődéseit, akik hosszú ladikjaikkal nem bírtak a korallzátonyokon keresztültörni. Utoljára beleugráltak a tengerbe, s úszva jöttek ki a partra. Lehetek valami hatvanan.

Aztán jöttek nagy hiénaüvöltözéssel fel a lépcsőúton. Dárdával, tomahawkkal voltak fölfegyverezve.

– Mi ketten gyorstüzelő puskánkkal most ezt a hosszú sor vadembert mind leölhetnénk.

– El tudnád azt viselni a lelveden?

– Ilyen a háború. Nem mi kerestük.

– De mikor másképp is megtudunk tőlük szabadulni.

– Már én csak készen tartom a revolveremet.

– Nem fogod használni.

– Majd megvállik.

Az üvöltözés egyre közeledett, egyszer csak elérte a hajót. A kannibálok felkapaszkodtak a horgonyláncon, a feljáró hágcsó fel volt húzva, s átugráltak a hajó mellvédére. Az úszásnál hátra kellett hagyni a paizsaikat, csak a fegyver volt a kezükben.

Az üvegcserepekkel beszórt fődélzet megakasztotta az előnyomulásukat, elébb utat kellett nyitniok dárdáik nyelével. Lehetek már valami tizen a fődélzeten; közöttük a vezér, egy bozontos fejű óriás.

Ekkor a Capitano nekik fordítá a tömlő csövét, elfordítá a csapat. A gejzír forró vízsugara vastagon zúdult a meztelen bőrű ellenségre.

Azt az ordítást, ami erre következett, könnyebb elképzelni, mint leírni. A százfokú forró lúg végigperzselte a meztelen tagjaikat, a levegőbe ugráltak, meg hasra vetették magukat, bukfenceztek, vonaglottak, utoljára a perzselő zápor elől hanyatt-homlok leugráltak a hajóról.

Akkor a Capitano a tömlő csövét a lávalépcsőn felfelé nyomuló maforik ellen fordította, s azokat árasztotta el a forró vízzel, végig-végigzúdítva rajtuk a keserves lúgot. Futottak azok egymás hegyin-hátán, ordítva, visítva, az égető vízsugár egész a hegy aljáig vágta őket. Nem maradt azok közül egy sem leforrázatlan. Ordításuk még azután is tartott, hogy a tengerbe ugráltak, s a ladikjaikhoz visszaúsztak.

– No, ezek meg fogják emlegetni, amíg új bőrt kapnak, a tüzesvíz-szigeti látogatást – mondá a Capitano diadalmasan.

A nagy idealista tehát győzött. Ő még akkor sem öl embert, ha paradicsomi otthonát kannibálok baromsokasága támadja meg. Nem kell neki tüzelőfegyver, elég a védelemre a víz is. A gejzír az ő szövetségese.

Ezen a szigeten a pénz nem isten, a fegyver nem hatalom.

Ez az én kedélyemet földig nyomta. Én nem ebbe a világba való vagyok.

Én nem tartom magamat embernek, ha nincs az oldalamon a kardom, a revolverem. Nekem örök vágyam a hazámért, nemzetemért, nagy eszméért hősi módon harcolni, vért ontani; magamét vagy a másét. És ezen a boldog szigeten megőrülök.

Csak egy imádságom van: hadd halljak még egyszer ágyúdörgést!

S ez a kívánságom beteljesült.

Egy reggel ágyúdördülés riasztott fel álmomból.

Kifutottam a fődélzetre.

Ott láttam a sziget közelében az én ötárbocosomat.

Visszajöttek értem.

Nem vártam, míg a hajóról értem jönnek. Siettem búcsút venni mindazoktól, akiket hosszú ittlétem alatt bámulni tanultam; azzal hátamra vettem a zuhatagjáró csónakomat, rohantam a föld alatti patakfolyáshoz. Nem kellett már kalauz. Kitálтам magamtól a tengerre.

És most itthon vagyok.

Az egész történet, amit a boldog világról, s annak lakóiról följegyeztem, úgy tűnik fel most előttem, mint egy hihetetlen álom.